

Kapocs

XI. évf. 4. szám

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet folyóirata

**Családtervezési
döntések**

Kié a gyermek?

**Mindentudó kis-
babád, minden-
tudó magzatod**

**Minden gyer-
meknek család-
ban van a helye**

Örökbefogadás

Előszó

2012. szeptember 18-án rendezték meg a Parlament Felsőházi termében *Az élet: ajándék* című konferenciát, ahol politikusok, kutatók, egyetemi oktatók, családvédelmi szakemberek, orvosok mellett gyermekvédelmi civil szervezetek képviselői gyűltek össze, hogy válaszokat találjanak olyan sürgető kérdésekre, mint a magzati élet védelme, a születések számának drasztikus csökkenése.

A Kapocs folyóirat tematikus számában a konferencián elhangzott előadások publikálása mellett az e témakörben tevékenykedő szakemberek értekezéseit tesszük közzé, hogy e sorskérdéseket minél teljesebben bemutassuk.

Rövid összefoglaló a kormány családpolitikájáról

Főbb statisztikai adatok 2011/2012-re vonatkozóan

2011-ben összesen 88 049 gyermek született, 2,5%-kal (2286 fővel) kevesebb, mint egy évvel korábban. 2011 májusáig jelentős, 9,5%-os csökkenés volt tapasztalható az előző év (2010) azonos időszakához képest, de az év hátralévő felében, 2011 júniusa és decembere között a születések száma már 2,5%-kal növekedett, miután 1333 gyermekkel több jött a világra, mint az előző évben ilyenkor, ami egyértelmű fordulatot jelez az előző év azonos időszakához viszonyítva. Ez egyben azt is jelenti, hogy 2010 szeptembere környékén, vagyis a kormányváltást követő hónapokban következett be a pozitív fordulat a gyermekvállalási hajlandóság terén.

2012. január-szeptember során összesen 67 995 gyermek született, 2386-tal (3,6%-kal) több, mint az előző év első kilenc hónapjában, vagyis folytatódik a tavalyi kedvező tendencia. Összességében 2011 júniusa és 2012 szeptembere között 4,2%-kal (4919-cel) több gyermek jött a világra, mint a megelőző 16 hónapban.

A házasságkötések száma 2011-ben mintegy 0,8%-kal magasabb volt (35 812 db), mint 2010-ben; 2012 első kilenc hónapja során 30 069-en házasságot kötöttek, ami 0,2%-kal haladja meg a tavalyi szintet.

A válások száma 2011-ben 23 335 volt, 2,3%-kal kevesebb, mint 2010-ben.

A terhességmegszakítások száma 2011-ben figyelemreméltóan, 5,0%-kal csökkent 2010-hez viszonyítva; tavaly ugyanis mintegy kétezerrel kevesebb (összesen 38 443) ilyen beavatkozást végeztek el, mint a megelőző évben. 2012 szeptemberéig összesen 27 922 abortuszra került sor, ami 5,9%-kal kevesebb, mint 2011 azonos időszakában, tehát a csökkenés az előző évihez hasonló ütemben folytatódik.

A családi kedvezményeket is figyelembe véve 2011-ben a nettó átlagkeresetek 9,9%-kal, míg a reálkeresetek 5,8%-kal haladták meg az egy évvel korábbiakat, a bruttó átlagkeresetek 5,2%-os növekedése mellett. A keresetek reálértékének legnagyobb

növekedése a sokgyermekes családoknál következett be: a kétgyermekes szülők nettó átlagkeresete 16,3, a három- és többgyermekeseké 23,6%-kal nőtt, s ezzel a reálkeresetük 12, illetve 19%-kal emelkedett, de az egygyermekeseknél is 10,5%-os volt a nettó-, és 6,4%-os a reálkereset-emelkedés. Összességében a gyermekes családok nettó keresete 14,4%-kal, a reálkeresete pedig 10,1%-kal nőtt, míg a gyermektelenek esetében ehhez képest 4,7%-kal, illetve reálértéken 1,3%-kal növekedtek a fizetések. Míg 2010-ben egy gyermekes munkavállaló nettó fizetése átlagosan 133 ezer Ft volt, addig 2011-ben már 153 ezer Ft-ra nőtt.

A 2010–2012 között elért eredmények

- A gyermekgondozási segély (gyes), melynek jogosultsági időtartamát a Bajnai-kormány 2010 májusától a gyermek kétéves koráig csökkentette, 2011-től ismét a gyermek hároméves koráig jár. Bevezetésre került az örökbefogadói gyes intézménye is.

- 2011. január 1-jétől szélesebb körben és nagyobb összegben vehető igénybe a gyermek utáni adókedvezmény: 1 és 2 gyermek esetében 62 500 Ft-tal, 3 és több gyermek esetében 206 250 Ft-tal csökkenthető az adóalap gyermekenként, melynek révén az egygyermekes szülők havi nettó 10 000 Ft, a kétgyermekesek 20 000 Ft, a háromgyermekesek 99 000 Ft (és e fölött gyermekenként további 33 000 Ft) kedvezményben részesülhetnek.

A családi adókedvezményt 2011-ben mintegy 810 ezer szülő vette igénybe, nagyságrendileg kb. ugyanannyi gyermek után; vagyis elmondható, hogy a tanköteles kort el nem ért gyermeke(ke)t nevelő családok mintegy 42%-a, több mint 500 ezer család részesült a kedvezményben. Ennek köszönhetően a jogosult családok nettó jövedelme 2011-ben a NAV adatai szerint 159 Mrd Ft-tal, vagyis családonként több mint 300 ezer Ft-tal növekedett, sőt a zárszámadási törvény szerint még magasabb, mintegy 183 Mrd Ft volt a teljes igénybe vett összeg. (2010-ben még csak kb. 13 Mrd Ft volt az igénybe vett családi adókedvezmény összege.) Az idei évben a költségvetési törvény szerint mintegy 182 Mrd Ft többletjövdelemre számíthatnak ebből a családok.

- 2011. január 1-jétől bevezetésre került a kismamák részmunkaidős foglalkoztatása utáni járulékkedvezmény: amennyiben a munkáltató lehetővé teszi, hogy a gyermekgondozási szabadságról visszatérő gyermekes anya a korábbi munkakörét egy másik, újonnan felvett munkavállalóval megosztva, félállásban láthassa el, akkor mindkét dolgozó bruttó bére után a 27 %-os társadalombiztosítási járulék helyett 3 éven át csak 20%-ot kell fizetnie, vagyis mintegy 25%-kal kevesebb a közteher mértéke.

- A szülés után újonnan elhelyezkedni kívánó kismamák foglalkoztatása után járó, 2011. év végéig igényelhető adókedvezmény igénybevehetőségét a kormány a 2012. évre is meghosszabbította: így a Start Bónusz kártyával rendelkező kismamákat foglalkoztató munkavállaló egy éven keresztül teljes járulékkedvezményben részesül, vagyis egyáltalán nem kell befizetnie a munkavállaló bruttó bére után a 27%-os szociális hozzájárulási adót. Ez a kedvezmény a minimálbér másfélszeresének erejéig (jövőre ez 139 500 Ft) vehető igénybe, és 2013. év végéig várható a kifutása.

- Az új munkahelyvédelmi akcióterv keretében 2013-tól továbbra is igénybe vehető lesz a kismamák foglalkoztatása utáni járulékkedvezmény, ráadásul a korábbinál jóval kedvezőbb feltételekkel: nem egy, hanem két évig adómentes a foglalkoztatás, sőt a harmadik évben is 27% helyett csak 14,5% szociális hozzájárulási adót kell fizetni a kismama után a munkáltatónak. Bár a kedvezmény alacsonyabb összeg (a minimálbér másfélszerese helyett csak bruttó 100 ezer Ft kereset erejéig lesz érvényesíthető), összességében még így is kedvezőbb a korábbinál.

- 2012. január 1-jétől a gyermek után járó évi 2 nap, de legfeljebb évi 7 nap pótszabadságot immár mindkét szülő egymástól függetlenül is igénybe veheti (jelenleg csak a gyermek nevelésében nagyobb szerepet vállaló szülőnek jár), a szülési szabadság pedig immár a gyermeket örökbefogadó nőnek is jár.

- 2012. július 1-jétől az új Munka Törvénykönyve a magánszférára is kiterjeszti azt a – közszférában 2010 óta már meglévő – lehetőséget, miszerint a munkáltató a gyermekes munkavállalót kérésére köteles részmunkaidőben alkalmazni gyermeke 3. életévének betöltéséig.

- A gyermekgondozási díj (gyed) havi összegének felső határa 2011-ben bruttó 102 900 Ft-ról 109 200 Ft-ra, 2012-ben pedig 130 200 Ft-ra nőtt.

- 2011. január 1-jétől azok a nők, akik legalább 40

év szolgálati időt szereztek, életkortól függetlenül teljes összegű öregségi nyugdíjra jogosultak, ami akár már 55 éves korban, tehát a mai hivatalos korhatár előtt 7 évvel lehetővé teszi a nyugdíjazást.

- 2012-től elindult az új otthonteremtési program, melynek kiemelt prioritása a fiatal, gyermekes vagy gyermekvállalásra készülő családok lakáshoz jutásának megkönnyítése. E célt a program két fő intézkedéssel kívánja elősegíteni:

1. Az otthonteremtési kamattámogatás új vagy használt lakás építéséhez, vásárlásához, korszerűsítéséhez, valamint hátralékos deviza alapú jelzáloghitellel terhelt ingatlan megvásárlásához vagy kisebbre cseréléséhez vehető igénybe.

2. A szociálpolitikai kedvezmény a Bajnai-kormány által 2009-ben megszüntetett lakásépítési kedvezményhez (ún. „szocpol”) hasonló, egyösszegű, utólagos folyósítású, vissza nem térítendő támogatás, amelyet kizárólag új lakás építéséhez lehet igényelni.

- 2012-től kibővültek a BKV járatain 60,7%-os árkedvezménnyel megvásárolható ún. „kismama-bérlet” jogosultsági feltételei: a gyesben vagy gyedben részesülő kismamák mellett ezentúl a tgyásban és gyedben részesülők is igénybe vehetik ezt a kedvezményt.

- 2012. január 1-jén hatályba lépett A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. sarkalatos törvény, amely a nemkívánatos demográfiai folyamatoknak a lassítása, illetve megfordítása érdekében kétharmados szavazattöbbséggel alátámasztva biztosítja a családpolitika és a családokat megillető legfontosabb kedvezmények és juttatások stabilitását, és ezáltal a gyermeket vállaló családok számára a hosszú távú kiszámíthatóságot és tervezhetőséget.

Összeállította az EMMI Családpolitikai Főosztálya

Pongrácz Tiborné

Családtervezési döntések

A magyar társadalom demográfiai magatartását már hosszabb ideje sajátos kettősség jellemzi, amely a társadalom tradicionális értékrendje és a tényleges népesedési magatartása közötti ellentmondásban, különbségben jelenik meg. Igaz ez a megállapítás a párkapcsolatok esetében, de a gyermekvállalás kérdésében is. A házasságkötések számának drámai csökkenése ellenére a társadalom túlnyomó (80%-os) többsége még mindig a házasságot tartja a legjobb párkapcsolati formának, annak ellenére, hogy a jelenlegi házasságkötési arányok mellett a női népesség 61%-a soha nem lép házasságra és de iure hajadonként fogja leélni életét. A változás mértékét érzékeltetendő érdemes megjegyezni, hogy 1990-ben – mintegy húsz évvel ezelőtt – a nők házasságkötési valószínűsége még 78%-os volt, vagyis a hajadonon maradók aránya mintegy 22%-ot tett ki.

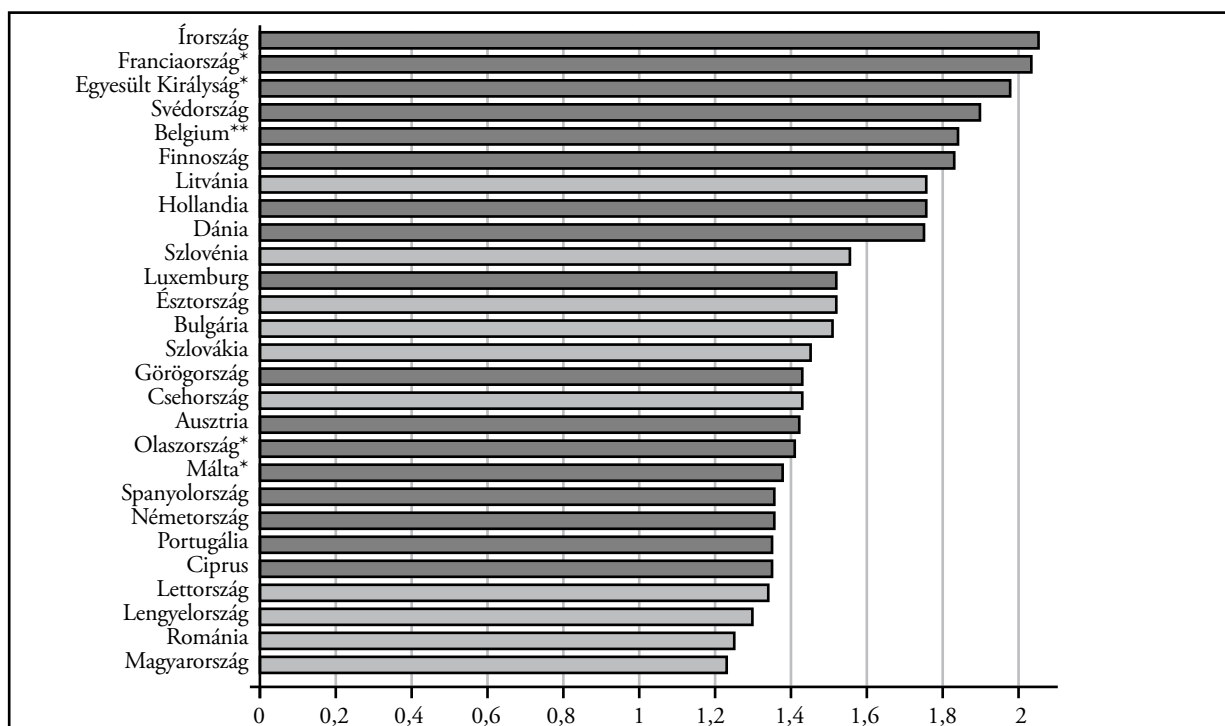
A gyermekvállalási magatartás területén is hasonló jelenségek, ellentmondások tapasztalhatók. Míg

egyfelől a reprodukció szempontjából aktív korúak tekinthető 18–49 éves népesség meghatározó többsége véli úgy, hogy „nem lehet igazán boldog, akinek nincs gyermeke”, vagyis egyértelműen gyermekcentrikus beállítottságról tesz tanúbizonyságot, másfelől ugyanakkor a születések száma 2011-ben 88 ezerrel történelmi mélypontot ért el, és Európában is szinte a legalacsonyabb termékenységi mutatókkal rendelkezik.

Az adatok alapján Európa országai három nagy tömbbe sorolhatók, úgymint a kedvező termékenységi mutatókkal rendelkező északi államok és Franciaország; a nyugat-európai országok többségét alkotó csoport 1,6 körüli TFR-rel; végül az alacsony termékenységet mutató déli államok, a volt szocialista országok és a német ajkú országok. Ez utóbbi csoportba tartozó országok némelyikében a termékenység az 1,3-1,4-es szuperalacsony szinten mozog. Ide tartozik Magyarország is a 2011-ben mért 1,24-es teljes termékenységi aránnyal.

1. ábra

Teljes termékenységi arány az EU tagállamaiban, 2011

Forrás: Eurostat

A gyermek értéke és a gyermekvállalás kapcsolata az EU-országokban

A gyermekcentrikus értékrend és a gyermekvállalási döntések közötti összefüggést vizsgálva Európa egészére és az egyes országokra nézve ellentmondásos következtetéseket vonhatunk le. A PPA nemzetközi összehasonlító vizsgálat rámutatott arra, hogy Európára általában a gyermekcentrikus értékrend a jellemző, amely a gyermekvállalást, gyermeknevelést a férfiak és nők élete alapvetően fontos részének tekinti. Az általános pozitív kép mögött azonban országonként jelentős eltérések, értékrendi különbségek húzódnak. Leginkább gyermekorientáltak a magyarok és a lengyelek, a legkevésbé pedig a belgák (flamandok) és a hollandok bizonyultak. A gyermek szükségességét, fontosságát kevésbé hangsúlyozták a magasabb iskolai végzettségűek és a vallással lazább kapcsolatot tartók, valamint néhány országban – Hollandia, Belgium, Finnország és Litvánia – a kutatók nem kis meglepetésére a gyermek nem a nők, hanem férfiak számára képviselt nagyobb értéket.

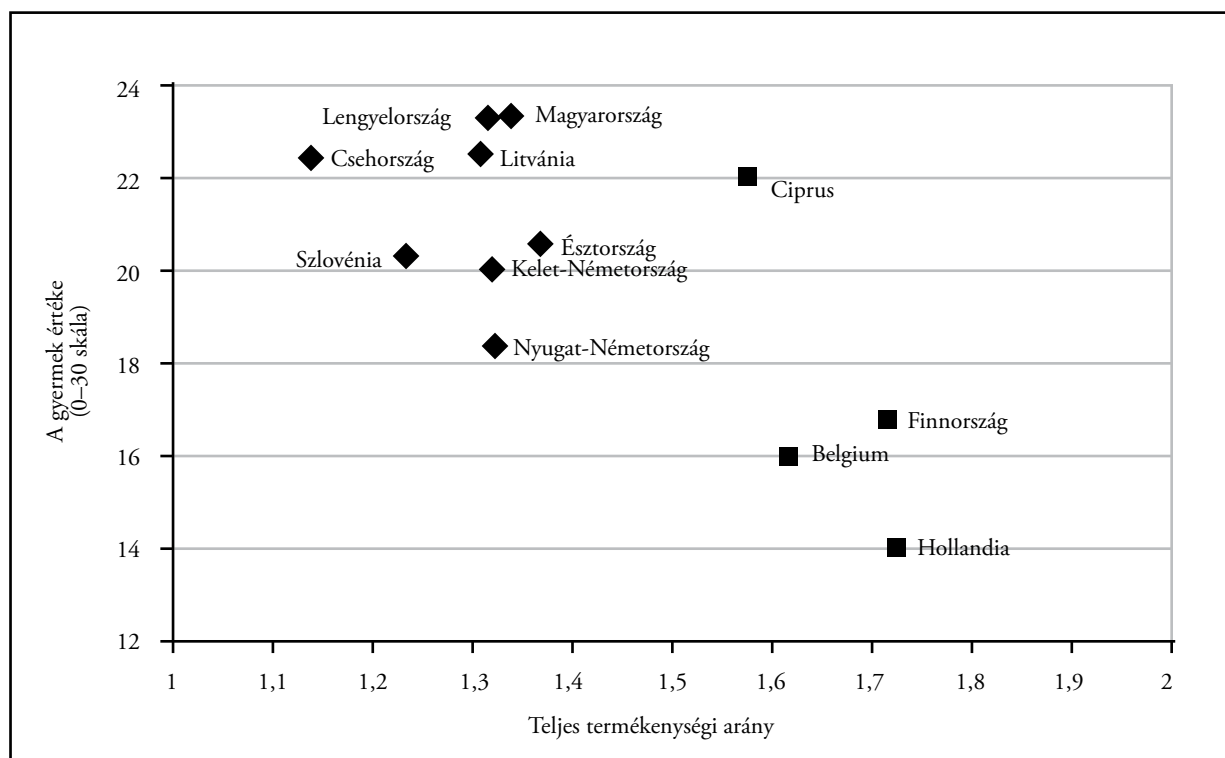
A tényleges termékenységi magatartás és a gyermekkel, a gyermekvállalás fontosságával

kapcsolatos értékrend közötti összefüggés nemcsak Magyarországon, de az európai országok többségében számottevő eltérést mutat. (2. ábra)

A grafikon adatai alapján a gyermekcentrikus értékrend és a termékenységi mutató között – sajátos módon – fordított összefüggés mutatható ki. (Az adatok a 2000-es évek elején végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálatból származnak.) A felvétel idején a legalacsonyabb termékenység Csehországra volt jellemző, ugyanakkor a gyermekeknek a megkérdezettek igen nagy fontosságot tulajdonítottak. Hasonló a helyzet Magyarországon és Lengyelországban is. A kérdésekre adott válaszok alapján a magyar és a lengyel társadalom tűnik a leginkább gyermekcentrikus beállítottságúnak, ugyanakkor az 1,3 körüli TFR-értékek alacsony gyermekvállalási hajlandóságról tanúskodnak. Az összefüggés fordított előjelű a kutatásban részt vevő nyugat-európai országok esetében is. A holland, a finn és a belga (flamand) 1,6-1,7 körüli TFR-mutatók viszonylag magas termékenységet tükröznek, de ez a gyermekvállalási magatartás nem jelenik meg a társadalom értékrendjében, a gyermek szerepe, fontossága nem látszik erősnek.

2. ábra

A gyermek értéke és a TFR közötti összefüggés

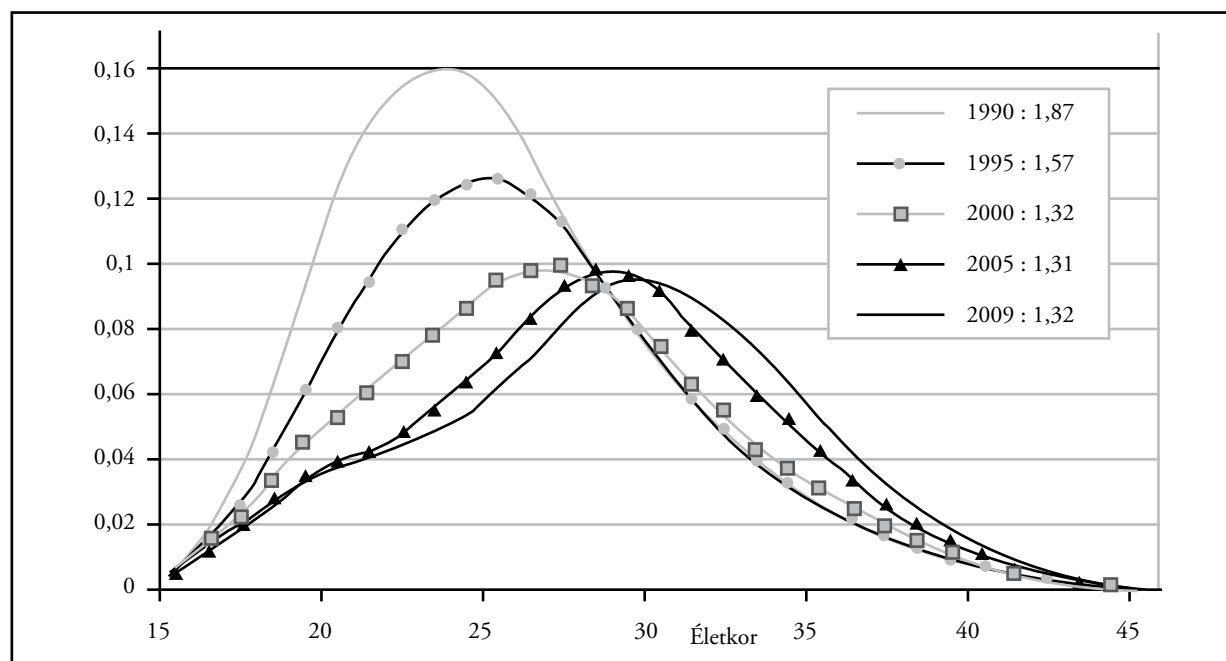
A gyermek értéke és a termékenységi arányszámok közötti negatív összefüggés okait kutatva inkább csak feltételezésekre tudunk hagyatkozni. A közép- és kelet-európai országokat illetően megállapítható, hogy a kilencvenes években bekövetkezett jelentős termékenységszökkenés (még) nem eredményezett változást a lakosság értékrendjében, a többség a gyermeket a teljes élet fontos, elengedhetetlen részének tartja. Feltételezhető ezért, hogy az említett országokban tapasztalható alacsony termékenység csak a halasztásnak tudható be, átmeneti jelenség, és a befejezett termékenység a vártnál lényegesen kedvezőbben alakul majd. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha sikerül elhárítani a gyermekszám-tervek útjában álló akadályokat, ha az életkörülmények javulása lehetővé teszi a társadalmi értékrenddel összhangban levő gyermekvállalási elképzelések realizálását.

Nehezebben magyarázható a viszonylag magas termékenységű nyugat-európai országokban a gyermekekkel kapcsolatos kevésbé pozitív beállítódás. A kérdésre az érintett országok demográfusai sem tudnak egyértelmű választ adni, ezért a jelenség okait kutatva jobbára csak feltételezésekre

hagyatkozhatunk. Valószínűsíthető, hogy a harmonikusabb társadalmi fejlődést megélt nyugat-európai országokban a család, a gyermek, a gyermekvállalás a sok fontos életcél közül csak az egyik, amely nem élvez olyan prioritást, mint a volt szocialista országokban, ahol a társadalmi-gazdasági megújulási korszakok szükségszerűen felértékeltek a lakosság körében a család és a magánszféra jelentőségét. A vizsgált nyugat-európai országok viszonylag magas termékenységi mutatói és a gyermekekkel kapcsolatos preferencia-értékek együttesen arra engednek következtetni, hogy a gyermekvállalást ott az élet természetes részének tekintik, melyet összhangba kell hozni, de amely a társadalmi-gazdasági feltételek révén összhangba is hozható az egyén számára fontos egyéb célkitűzésekkel, megvalósítani kívánt életcélokkal. A preferenciaértékek terén a két régió között mutatkozó különbségek tehát a tervek, vágyak realizálásának eltérő voltára is visszavezethetők. Eszerint a kelet-európai országokban a gyermekszám-tervek megvalósításának útjában álló akadályok mintegy felértékelik, fontosabbá teszik a megszületett, illetve a kívánt gyermekeket (Pongrácz 2007).

3. ábra

Korspecifikus termékenységi arányszámok Magyarországon 1990 és 2009 között

Forrás: KSH, népmozgalmi adatok

Megjegyzés: az évszámok mellett értékek az adott év teljes termékenységi arányszámát mutatják.

A termékenységi magatartás alakulása Magyarországon

Az élveszületések száma Magyarországon 1990 és 2011 között 23%-kal csökkent, és 1997-ben haladta meg utoljára a 100 ezret. Ez a csökkenés annak ellenére következett be, hogy egészen 2001-ig nőtt a termékeny korban lévő, 15 és 49 év közötti női népesség aránya. Így az élveszületések számának csökkenése nem magyarázható kedvezőtlen korösszetételi hatásokkal, hanem egyértelműen a csökkenő termékenységet, a csökkenő gyermekvállalási kedvet mutatja.

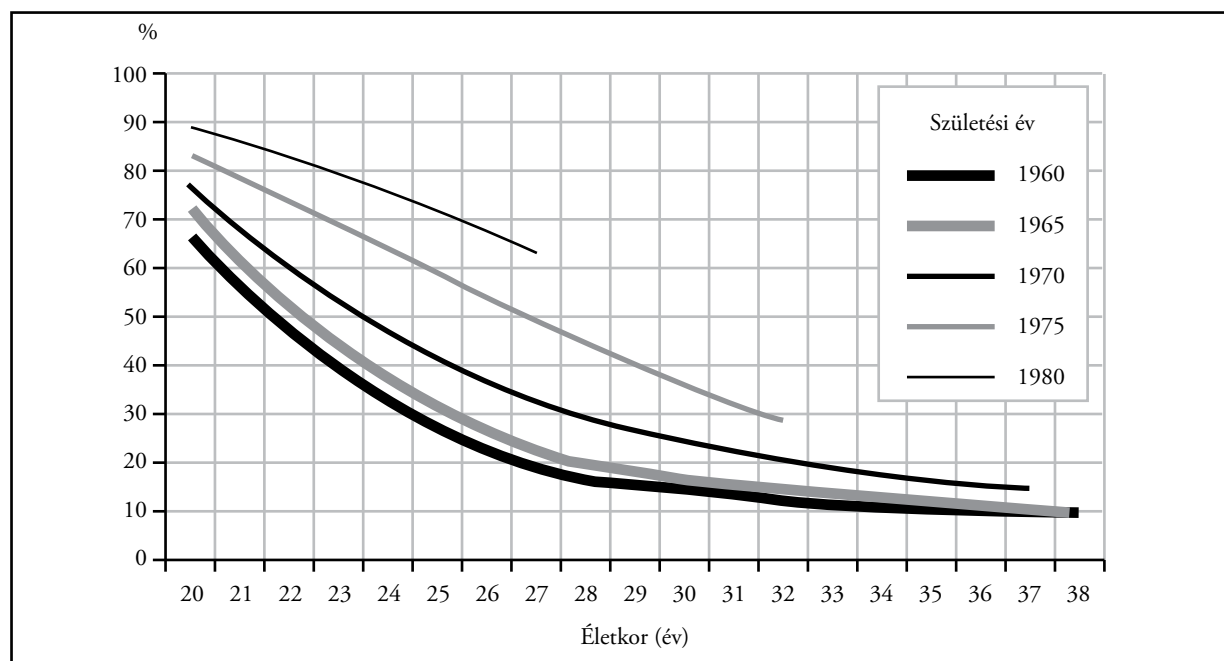
Az európai viszonylatban is alacsony magyar termékenység nemcsak azzal magyarázható, hogy egyre kevesebb gyermek születik, hanem azzal is, hogy a nők későbbi életkorra halasztják a gyermekvállalást. Míg 1990-ben az első gyermeküket világra hozó nők több mint háromnegyede 25 évesnél fiatalabb volt, addig napjainkban az ilyen fiatalon anyává válók aránya alig haladja meg az egynegyedét. Egy korábban teljesen általános demográfiai magatartás

– a húszas évek első felében történő gyermekvállalás – napjainkban igen ritka, elsősorban az alacsony iskolai végzettségű népességcsoportok körében fordul elő. (3. ábra)

A grafikon jól mutatja a görbe csúcának jobbra tolódásával a gyermekvállalás későbbi életkorra halasztását, az egyre laposabb görbék pedig a termékenység csökkenéséről tanúskodnak. Az adatok arra utalnak, hogy Magyarországon felbomlóban van a nyolcvanas években általánosnak és egyeduralkodónak tekinthető kétgyermekes családmódel. Bár a születési évjáratok befejezett termékenységéről csak a 45. életév betöltése után lehet biztosat mondani, mégis jó eséllyel állítható, hogy a mai harmincasok körében a kétgyermekesek rovására fog nőni a gyermektelen és az egygyermekes nők aránya. A három és több gyermeket vállalók aránya várhatóan nem csökken, sőt kis mértékben még emelkedhet is. A termékenységi magatartásban tehát egyfajta polarizáció tapasztalható: emelkedik a gyermektelen nők aránya, de nő a sokgyermekes anyák, családok részaránya is.

4. ábra

Az adott életkorig gyermektelen nők aránya egyes születési évjáratokban

Forrás: Termékenységi adattár 1995–2005; Kapitány Balázs – Spéder Zsolt számítása

A gyermekvállalási életkor kitolódásának egyik legveszélyesebb következménye a véglegesen gyermektelenül maradó nők, párok arányának számottevő megnövekedése lehet. Az idősebb generációk körében a harmincas évek végén járó nők mintegy 10%-a volt gyermektelen. A fiatalabb korosztályok esetében a gyermeket még nem szültek aránya számottevően magasabb. Ha várható és feltételezhető is, hogy a postponálás (halasztás) miatt egy részük későbbi életkorban ugyan, de anyává válik, nagy valószínűséggel állítható, hogy a jelenleginél jóval magasabb lesz a gyermekvállalásról végül lemondani kényszerülő nők, párok aránya. Ez a gyermekszám-tervek meghíúsulása következtében kialakult gyermektelenség még nem akaratos, de idővel azzá válhat. A gyermektelenek arányának növekedése, a gyermektelenség gyakoribbá válása a társadalom értékrendjét átalakítva elfogadottabbá teheti ezt az életformát, és az individualista, hedonista szemlélet erősödése révén az akaratos gyermektelenség megjelenéséhez és terjedéséhez vezethet. (4. ábra)

A gyermekvállalási magatartás területén bekövetkezett másik alapvető változás a házasságon kívüli születések gyakoriságának gyors és meredek emelkedése. Magyarországon korábban, az 1960-70-es években házasságon kívüli születés csak elvétve fordult elő. 1960-ra a megszületett gyermekek mindössze 5%-a származott nem legalizált kapcsolatban élő szülőktől, 2009-re ez az arány már 40% volt. A változás alapvetően a párkapcsolatok átalakulásával van összefüggésben. A házasságkötések számának csökkenése, az élettársi kapcsolatok számának növekedése magyarázza a házasságon kívül született gyermekek számának emelkedését. Már az 1980-as években is jellemző volt, hogy a gyermekek mintegy 25%-a a házasságkötés előtt fogant meg, de míg akkor a szülők még fontosnak tartották a kapcsolat törvényesítését a gyermek megszületése előtt, napjainkra már nem érzik feltétlenül szükségét e lépés megtételének. A házasságon kívül született gyermekek többsége, mintegy kétharmada-háromnegyede tehát együtt élő szülők tartós párkapcsolatából születik, még ha ez az élettársi kapcsolatnak nevezett együttélés általában sokkal bomlékonyabb, instabilabb is, mint a házasság. A házasságon kívül világra jött gyermekek között tehát kisebbséget képviselnek azok, akik egyedülálló anya mellett, az apát nélkülözve indulnak az életbe.

A házasságon kívüli gyermekvállalás jellegzetes társadalmi eloszlást mutat. Az alacsony iskolai végzettségű, legfeljebb 8 osztályt végzett anyák több mint kétharmada, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők 17%-a nem élt házasságban gyermeke megszületésekor. A házasságon kívüli gyermekvállalás, a házasság nélküli együttélésekhez hasonlóan elsősorban az alacsony státusú népcsoportokban terjedt el és vált elfogadott életformává (Pongrácz 2011).

Gyermekvállalási tervek

A kedvezőtlen termékenységi mutatók ellenére Magyarországon nemcsak a gyermek értéke kiemelkedően magas, de a tervezett gyermekszám is jóval magasabb a tényleges realizált gyermekszámnál. A magyar párok családtervezési elképzelései jól tükrözik a gyermek fontosságát, nélkülözhetetlen voltát az egyének, családok életében, vagyis jól visszatükrözik a társadalom családcentrikus beállítottságát.

A kutatások szerint az összes kívánt gyermekszám Magyarországon valamivel 2 felett van, aminek realizálása esetén a népesedési problémák többsége megoldódna, a népességfogyás megállítható, a népességszám szinten tartható lenne. Magyarországon tehát, számos más országgal ellentétben, az alacsony termékenység oka nem a gyermekvállalás elutasításában, termékenységi szándékokban, hanem a tervek elmaradt realizálásában keresendő. A 2005-ös Eurobarométer adatai szerint kilenc olyan EU-tagállam van – dél-európai, valamint német nyelvterületű országok –, amelyekben az összes kívánt gyermekszám értéke kettő alatt van, de Magyarország nem tartozik ezen országok csoportjába.

A gyermekvállalási szándékok valóra váltásában demográfiai, társadalmi és intézményi hatások egyaránt szerepet játszanak. Azt, hogy az idősebbek gyakrabban vallanak kudarcot, mint a fiatalabbak, minden bizonnyal biológiai okok (is) magyarázzák. Fontos ezért felhívni a figyelmet arra, hogy a túl hosszú halogatás a tervezett gyermekvállalás elmaradásával járhat. A tervek sikerességében kulcsszerepe van a stabil párkapcsolatnak. Az egyedül élők (de valakivel együtt járók) ritkábban váltják valóra szándékaikat, mint a párkapcsolatban élők, az élettársak pedig nehezebben, mint a házások.

A szándékok valóra váltásában komoly súlya van a családtámogatási rendszernek és a munkapiaci helyzetnek. Az igen bonyolult munkapiaci és családtámogatási rendszer nem egyformán hat a nőkre – társadalmi rétegenként, családtípusonként eltérő mértékben teszi lehetővé a gyermekvállalási szándékok megvalósulását.

A munkapiaci és családtámogatási rendszernek része van abban, hogy a közepes pozícióban lévő nők átlagos gyermekszáma 1990 óta gyorsan csökkent, és mára a legalacsonyabb (egyre jellemzőbb az egyetlen gyermek) és a felsőbb társadalmi rétegekben polarizációs tendenciák figyelhetők meg: a gyermektelen és a többgyermekes nők aránya nő, míg az egygyermekeseké csökken. Megállapítható, hogy a munkapiaci mai formájában sok esetben akadályozza a gyermekvállalási tervek valóra váltását, és ez a gátló tényező az átlagos, illetve valamivel átlag alatti iskolázottságú nők második és magasabb sorszámú gyermekeinek vállalása esetén érvényesül a legerősebben (Kapitány–Spéder 2009).

Ideális gyermekszám – tervezett gyermekszám

A gyermekszám-tervek kialakításában az egyéni értékrend, élethelyzet és más objektív, szubjektív tényezők mérlegelése mellett a társadalmi elvárások, közösségi normák is szerepet játszanak. A gyermekszámmal, gyermekvállalással kapcsolatos társadalmi norma bemutatására az ideális gyermekszám mutatója a legalkalmasabb. Az ideális

gyermekszám a közvélemény álláspontját fejezi ki az egy családban elvárhatónak, kívánatosnak tartott gyermekek átlagos számáról. (1. táblázat)

Az ideális gyermekszám mutatója az elmúlt évtizedek alatt jelentős mértékben csökkent. Míg a 70-es években szinte senki sem tartotta ideálisnak, ha egy családban csak egy gyermek van, és a leginkább preferált gyermekszám a három volt, addig napjainkra az egy, illetve három gyermeket ideálisnak tartók aránya azonos, viszonylag alacsony említési gyakoriságot mutat.

Az ideális gyermekszám jól követi a tervezett gyermekszám változását. A kevesebb gyermeket tervező fiatalabb korosztályok ideálisnak tartott gyermekszám-átlaga jóval alatta marad az idősebb népesség ideálisnak tartott gyermekszám-átlagánál.

Az ideális gyermekszám jól mutatja, jól követi a tényleges termékenységi mutatók változását. (2. táblázat)

Az empirikus kutatásokból származó, az ideális gyermekszámra vonatkozó értékek minden évben magasabbak ugyan, mint a tényleges termékenységi mutatók, de a születések számának csökkenésével párhuzamosan az ideálisnak tartott gyermekszámok is visszaesést mutatnak. A két mutató közötti eltérés mértéke azonban fokozatosan nő, jól igazolva a gyermekvállalással kapcsolatos értékrend és a tényleges demográfiai magatartás közötti eltérést, a tervek realizálásának elmaradását. Megjegyzendő, hogy a távolság az ideális és a tényleges gyermekszám között az évek során fokozatos növekedést mutat, ami a vágyak, az ideák és a megvalósulás közötti fokozódó feszültségre, frusztrálódásra utal.

1. táblázat

A 18–50 év közötti férfiak és nők véleménye a család ideális gyermekszámáról, 1973–2009 (% és átlag)

Év	Esetszám*	Ideális gyermekszám					Összesen	Átlag
		0	1	2	3	4-		
1974**	2586	0,1	0,4	31,2	56,0	12,2	100,0	2,76
1987	1422	0,3	3,8	58,8	34,4	2,7	100,0	2,40
1994	855	0,5	5,7	61,6	30,0	2,1	100,0	2,28
2001	9432	2,0	12,1	65,8	18,6	1,5	100,0	2,06
2009	1486	3,3	16,8	63,6	14,7	1,5	100,0	1,96

*Tisztított adatok, az „egyéb” vélemény és a „nem tudja” válaszok nélkül. Ezek aránya évről-évre 1–4% között van

**18–45 évesek

2. táblázat

Az adott év teljes termékenységi arányszámának és a 18–50 évesek szerint ideális gyermekszám átlagának az alakulása

Év	TFR	Az ideális gyermekszám átlaga	A két átlag aránya
1974*	2,30	2,76	120
1987	1,81	2,40	134
1994	1,64	2,28	139
2001	1,31	2,06	157
2009	1,32	1,96	148

* 18–45 évesek

Nem kívánt terhességek

További kérdéskör, amellyel a termékenységi magatartás alakulása, a tervezett gyermekszám és a családtervek alulteljesítése kapcsán szólni kell, a nem kívánt terhességek viszonylag magas aránya.

A nem kívánt terhességek megállapítása empirikus kérdőíves vizsgálatokból igen nehéz és bizonytalan. Elvileg ugyan mondhatjuk, hogy ha a tényleges gyermekszám magasabb a tervezettnél, fennáll annak a lehetősége, hogy a megszületett gyermekek egy része nem kívánt terhességből származik. Változhatott egyrészt az anya élethelyzete (pl. igen gyakori, hogy új párkapcsolatot létesít, amelyből szeretné, ha gyermeke származna), másrészt pedig a már megszületett gyermekről retrospektív megkérdezés során igen ritkán nyilatkoznak úgy, hogy eredetileg nem akart, nem kívánt gyermek volt.

Két-háromgyermekes anyák gyermekvállalási magatartását vizsgáló empirikus felvételünk adatai azt bizonyították, hogy a háromgyermekes anyák közel fele azért vállalta harmadik gyermekét, mert a véletlenszerűen bekövetkezett terhességét nem akarta megszakítani, ezért világra hozta gyermekét. Valójában tehát nem kívánt, nem tervezett terhesség volt, de a terhességet mégis elfogadta. Arra a kérdésre, hogy ha újra kezdené az életét, hány gyermeket szeretne, a nem tervezett gyermeket is beleszámítva hármat említett, vagyis a nem kívánt terhesség, a nem kívánt gyermek

kívánttá vált. Ezért hiába teszünk kísérletet retrospektíve a nem kívánt terhességek számának felderítésére, a kérdőíves megkérdezésen alapuló vizsgálatokból ez az információ egyértelműen, megbízhatóan nem állapítható meg.

A kívánt-nem kívánt terhességek mértékének, arányának megállapítása elsősorban a népmozgalmi statisztika adatbázisán történhet. A magyar népmozgalmi statisztika abban a szerencsés helyzetben van, hogy pontos adatai vannak minden szülészeti eseményről, így az élve- és halvaszületéseket és a spontán vetéléseket összeadva pontos információt nyerünk a kívánt terhességekről, a művi terhességmegszakítások adatai alapján pedig a nem kívánt terhességekről. (3. táblázat)

Megállapítható, hogy húsz év alatt az összes terhesség száma igen jelentősen, több mint 86 ezerrel csökkent (86 391), de a visszaesés nagyobb részben (58%) tudható be a nem kívánt terhességek csökkenésének, mint a kívánt teherbeesések visszaesésének (42%). Mindez a propagatív korban lévő női népesség felelősségteljesebb fogamzásgátlási magatartásáról árulkodik, bár a 40 ezres abortuszszám, az a tény, hogy a bekövetkezett terhességek 27%-a még mindig a műtőasztalon, és nem a gyermek megszületésével végződik, korántsem tekinthető optimálisnak vagy elfogadhatónak.

Az egyes női korcsoportok termékenységi magatartása közötti különbségek igen eltérően alakultak.

3. táblázat**Kívánt, nem kívánt terhességek száma, 1990–2010**

Év	Kívánt terhesség	%	Terhesség-megszakítás	%	Összes terhesség
1990	143 608	61,5	90 012	38,5	233 620
2000	112 860	65,7	58 863	34,3	171 723
2010	106 951	72,6	40 278	27,4	147 229

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek, saját számítás

4. táblázat**Száz megfelelő korú nőre jutó kívánt és nem kívánt terhességek, 1990–2010**

	1990	2000	2010
Kívánt terhesség			
15–19	4,6	2,7	2,1
20–24	16,5	7,7	4,6
25–29	12,8	10,8	8,3
30–34	5,4	6,6	8,8
35–39	2,2	2,6	4,6
40–49	0,3	0,3	0,6
Összesen	5,7	4,5	4,5
Nem kívánt terhesség			
15–19	3,1	2,2	1,6
20–24	5,2	3,6	2,5
25–29	5,3	3,8	2,4
30–34	4,9	3,5	2,2
35–39	4,1	2,5	1,9
40–49	1,2	0,5	0,4
Összesen	3,6	2,3	1,7
Összes fogamzás			
15–19	7,7	5,0	3,7
20–24	21,7	11,3	7,1
25–29	18,2	14,6	10,8
30–34	10,2	10,1	11,0
35–39	6,4	5,0	6,5
40–49	1,5	0,8	1,1
Összesen	9,2	6,8	6,2

Az adatok jól mutatják, hogy a terhességek számának csökkenése a 20–24 éves nők korcsoportjában volt a legjelentősebb. Az összes terhességek száma 67%-kal esett vissza, de a csökkenés számottevően magasabb volt (52%) a művi abortuszok, mint a kívánt terhességek esetében (35%). A 25-29 éves korcsoportban az összes terhességeknél kisebb visszaesés mutatkozik (40%), de ebben az esetben is nagyobb mértékű volt az abortuszok (55%), mint a kívánt terhességek (35%) visszaesése.

A női népesség demográfiai magatartásában bekövetkezett változások tehát részben pozitívan, részben negatívan értékelhetők. Egyértelműen kedvezőtlen a kívánt terhességek számarányának az adatokból látható jelentős csökkenése, de pozitívan üdvözlendő az a változás, ami a nem kívánt terhességek, vagyis a művi abortuszok visszaesése terén tapasztalható. A fiatal, még a reprodukciós életszakasz előtt álló nők terhességmegszakításainak csökkenése különösen örömmel üdvözlendő, hiszen az első terhességek megszakítása gyakran eredményez későbbi meddőséget.

Összefoglalva az eddigieket a következő megállapítások vonhatók le:

- magasabb a tervezett gyermekszám, mint a ténylegesen vállalt, világra hozott gyermekeké
- több a fogamzás, mint a tervezett gyermekszám
- több a fogamzás, mint a megszületett gyerek

- a nem kívánt terhességek döntő többsége megszakítással végződik
- a nem kívánt terhességek általában a fogamzásgátlás nem vagy helytelen alkalmazásából adódnak

A hatékonyabb, tudatosabb fogamzásgátlás jelentősen tovább csökkenthetné a nem kívánt terhességek, vagyis a terhességmegszakítások számát és arányát, de azt is figyelembe kell venni, hogy a nem kívánt, nem tervezett, véletlenül bekövetkezett terhességek egy része végül is elfogadással, a gyermek megszületésével végződik, vagyis a hatékonyabb megelőzés nemcsak a művi abortuszok számát, de a születések számát is csökkentheti.

Irodalomjegyzék

Pongrácz Tiborné (2007): A gyermekvállalás, gyermektelenség és a gyermek értéke közötti kapcsolat az európai régió országában, *Demográfia* 2007. 2–3.: 197–219.

Pongrácz Tiborné (2011): A demográfiai értékrend változásában szerepet játszó főbb népesedési folyamatok. In: Pongrácz Tiborné (szerk.): *A családi értékek és demográfiai magatartás változásai*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Kutatási Jelentések 91.: 173 o.

Kapitány Balázs–Spéder Zsolt (2009): *Gyermekvállalás*. In: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet *Demográfiai Portré* 2009.: 29–40.

Dr. Tersztyánszky Dr. Vasadi Éva

Kié a gyermek?

– a magyar jogrendszer tükrében

A család évének meghirdetése azt mutatja, hogy társadalmunk jogrendjének is elsődleges célja, hogy körülbástyázza azt a természetes rendet, amelyben egy férfi, az apa, és egy nő, az anya várja gyermekük érkezését a családba. A családba, amely a nemzet alapja. Az Alaptörvény alkotmányos szinten vállalja fel mindezt, amikor az L. fejezet kimondja:

„Magyarország védi a házasság intézményét, mint a férfi és nő között önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. Magyarország támogatja a gyermekvállalást. A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.”

Ennek az alkotmányszövegnek az előzménye egy 1995-ben meghozott fontos alkotmánybíróági döntés volt. Az Alkotmánybíróshoz benyújtott indítvány ugyanis azzal támadta az akkor hatályos családjogi törvényt, hogy az alkotmányellenesen diszkriminatív, mert a házasságot egy férfi és egy nő tartós kapcsolataként, és nem két nagykorú személy kapcsolataként határozta meg. A 14/1995. (III.3.) AB-határozat az indítvány elutasítását az alábbiakkal indokolta:

„Az Alkotmánybíróshoz az indítvány elbírálásakor abból indult ki, hogy a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermek születését és családban való felnevelését célozza, amellyel, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különeműsége igen.

A házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse e házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását. Ez a

magyarázata annak, hogy az Alkotmány (15.§) együtt említi a védelem két tárgyát, a házasság és a család intézményét.”

A házasság alkotmányos védelme mellett természetesen más együttélési formákat is elismer az állam, de azokat jogi és nem alkotmányos védelemben részesíti. Megállapítható tehát, hogy az Alaptörvény kiemelt rendelkezése beemelte az AB korábbi döntésében foglaltakat.

Azt is rögzíti az Alaptörvény – összhangban a korábbiakkal –, hogy a gyermek vállalása felelősséget ró a szülőkre, amely kötelezettségek így alkotmányos kötelezettségek:

„A szülő köteles a gyermek testi, szellemi erkölcsi fejlődését biztosítani.”

A szülői jogok mellé rendelt kötelezettségek a szabályozás erkölcsi megerősítését jelentik.

Nem vitatható, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi megalapozása, fejlődése a családban biztosított. A szellemi és erkölcsi fejlődést nem pusztán a jogi kötelezettség elfogadása, hanem a szülő belső meggyőződésén alapuló magatartási szabályok bemutatása és követése is jelenti. Erre a legalkalmasabb a családon belüli állandó szeretet vezérelte szülő-gyermek viszony. Ez a családi kapcsolat belső tartalma, ahol a gyermek tanulja az együttműködést, az együttélés szabályait: a szolidaritást, egymás tiszteletét, becsülését és segítségét.

A világra szólított gyermeknek mind ezért létszükségletét jelenti a család. Ez az a biztos közösség, amelyben a gyermek eszmélni kezd, érzi és várja a feléje irányuló szeretetet, gondoskodást. Értelmi és fizikai gyarapodása közben tapasztalja a biztonságot, a védelmet. Az apával való kapcsolata teremti meg a férfi képét és szerepét életében. Az anya fizikai és lelki kapcsolata mutatja meg számára a nő szerepét a családon, a társadalmon belül. A keresztény Európa értékrendje generációkon keresztül hagyományozta, védte ezt a természetes értéket.

A XIX-XXI. század mindent elkövetett (elkövet) ennek a rendnek megbontásáért. Történetileg megállapítható, hogy ez a kánonjogilag is megalapozott házasság- és családfogalom a XIX. sz. végéig élt. Ideológiai harcok nyomán az 1894-ben megalkotott 1894. évi XXXI. tc. kötelezően előírta a polgári házasságot, és megfogalmazta a házastársak egymás iránti kötelezettségeit, mint az együttélés, családról való gondoskodás, a házastárs támogatása, a hűség, tisztelet és bizalom, majd nagy parlamenti viták után engedélyezte a házasság felbontását vétkességi alapon.

A szocializmus joga is fenntartotta a férfi és nő között létrejött házastársi kapcsolatban a felek jogainak egyenlőségét, a közösen hozandó döntéseket, egymás támogatását és a hűség vállalását. A házasság felbontási okai közül azonban kikerült a vétkesség. A feldúltság, a különélés bizonyítása elégséges oka volt a bontásnak, majd bevezetődött a közös megegyezésen alapuló válás lehetősége is.

A nők jogainak kivívásáért folytatott harcok – sok eredményük mellett – káros lobbytörekvéseket, ideológiákat teremtettek, amelyek szétérték, tovább lazították a házasság és a család létét, tartalmát. Ahogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára egyik előadásában megjegyezte: „A csalás, az árulás, a hűtlenség, az életre szóló kapcsolatok felbomlása többé nem jelent katarzist, bukást vagy tragikus végkifejlethez vezető okot. Hétköznapi, átlagos és szokványos jelenségekké váltak.”¹

A jognak követnie kellett a társadalomban lezajló folyamatokat, a kialakult más együttélési formák feltételeit is. Így a házasságon kívüli, a férfiak és nők spontán életközösségén alapuló „közös háztartás”-ban élést is. Majd 2007-ben már az egyneműek párkapcsolatának szabályozását. Ennek eredménye lett az ilyen kapcsolatok regisztrálásáról szóló törvény. Tehát a formációk jogi védelme adott. Csakhogy ezek belső tartalma, stabilitásuk, céljuk jelentősen eltér a házasságétól.

Az Alaptörvénnyel együtt megjelent családvédelmi törvény, majd a most zajló Polgári Törvénykönyv és Családjogi könyv vitája nyomán is látható, hogy számos kérdés (a hűség, a család fogalma stb.) végleges kidolgozása, rendezése még várat magára.

Mint érzékelhető, vizsgálni kell a gyermek léte, helyzete szempontjából, miért létkérdés

számára a család. A család, amelynek jogi fogalma a házasság jogi fogalmán alapszik. A probléma akkor válik élessé, amikor a házasság felbomlik, a társ kapcsolat harmóniája megbomlik, s ezzel a gyermek helyzete elbizonytalanodik.

Több statisztikai és szociológiai felmérés foglalkozik a házasságok és társ kapcsolatok válságával. Ma már szinte közhelyszámba mennek az olyan összeállítások, amelyekben arról számolnak be, hogy Európában az embereket két nagy csoportra osztják aszerint, hogy alapítanak-e családot házasságban, vagy azon kívüli életközösségben élnek, illetőleg harmadikként megjelenítik az ún. szingli életformát választókat. Ezek lassú, de emelkedő tendenciát mutatnak. Utóbbiak amiatt nem vállalnak gyermeket, mivel előbbre valónak tartják karrierjük építését. (Természetesen a szinglik közé kell számolnunk azokat is, akik önhibájukon kívül nem tudnak megfelelő párkapcsolatot megteremteni. Ennek számos oka van, amelyről akár külön előadást lehetne tartani. A mai társadalmi érintkezési formákból kiestek azok a fórumok, ahol a nők értékük szerint találhatnak társra. A virtuális internetes kapcsolat nem megoldás!) A gyermektelenek aránya az EU-ban a népesség 20-25 %-a volt 2001-ben.

Egy az elmúlt 20 év tapasztalatait összegző cikk a családi háztartásokat csoportosítva megállapította azt is, hogy miközben a kiskorú gyermekek mintegy 75 %-a szülővel él együtt, csökken a házasságokban a gyermekszám és a nagycsaládos életforma. Nő a csonkacsaládok száma is.

Ugyanakkor napjainkban – hazánkban történt felmérések szerint – a lányok nagy hányada családot és gyermeket akar. Hogy a tényadatok mást mutatnak – mint láttuk –, annak számos oka van. Megélhetésre, anyagiakra, karrierre, gazdasági válságra hivatkoznak. De feltehető úgy is a kérdés, vajon nem éppen ezek a magatartások, az érték- és erkölcsi válság hozták létre ezeket az okokat?

Egy házasságban élő – de ugyanígy egy tartós kapcsolatban felnövekvő – gyermek számára a legnagyobb traumát jelenti, ha az általa szeretett, tisztelt szülők kapcsolata válással végződik, a család szétesik vagy nem is létezik. Kié a gyermek, kivel él a továbbiakban, hogyan tarthat kapcsolatot a másik szülővel, a korábbi biztonságát ki biztosítja számára majd? Megegyezés híján a kérdésekre a választ legtöbb esetben a bíróság adja meg.

Még tragikusabb, ha a gyermek az inkubátorban vagy a kórházban hagyva kezdi meg életét, nem ismeri szüleit, nem az anya, hanem az állam gondoskodik róla. Ha az anya egyedül van gyermekével, az apaság kérdésében is dönteni kell. (Ma már az anya kiléte is elbizonytalanodhat!). Bontás esetén a gyermek elhelyezése, láthatása, tartása ügyében ítélezik a bíróság. Az alapul szolgáló törvények, elsősorban a családjogi rendelkezések az irányadóak. A gyermeket elsősorban valamelyik szülőnél (kisgyermeket az anyánál) helyezik el. Az arra alkalmasabb szülő, vagy az, akihez a gyermek érzelmileg jobban kötődik (a gyermek meghallgatásának is helye van), ha alkalmas szülő nincs, akkor a gyermekhez közelálló egyik nagyszülő vagy más rokon jöhet szóba. Látható, hogy a jogalkotó mindenkor a gyermek szempontjait emeli ki. Ezek hiányában az állami gondozás, az örökbefogadás a lehetséges megoldás. A napokban a Kossuth Rádióban elhangzott nyilatkozó szerint 21 500 gyermek van ilyen intézetben, a 12 év alattiak közül 5400 gyermek örökbefogadása történt meg.

Ezeknek az intézkedéseknek legfőbb célja azonban a gyermeknek mielőbbi családban történő elhelyezése. Tudnunk kell, hogy a gyermeknek elsősorban a saját családjában való növekedéshez van joga – vagyis nem valamilyen kidolgozott szolgáltatásra. Tehát elsősorban nem a gyámsághoz, örökbefogadáshoz van joga, hanem ahhoz, hogy saját családjá legyen, szülei legyenek: apja és anyja is. A férfinak és a nőnek pedig a házassághoz és a családalapításhoz van joga...

„Az ember természeténél fogva családi lény, minősége az emberi méltóságból fakad” – így fogalmaz két olasz professzor.² Mégis, hazai jogunk szerint a családból kikerült gyermek számára családba helyezésként az örökbefogadás intézménye a legmegfelelőbb. Nemcsak azért, mert a gyermek jogi státusza a vérszerinti gyermek státuszával lesz azonos, de egy jól kiválasztott örökbefogadó szülőpár képes és alkalmas arra, hogy a gyermek számára azokat a szükségleteket biztosítsa, amelyekről a család jelentőségének elemzésekor már szó volt. De azért is, mert az intézeti nevelés bár szükséges, de nem megfelelő módja a gyermeki lét feltételeinek.

Nagyon fontos tehát annak tudatában lennünk, hogy ezekben a jogi eljárásokban a gyermek, akiről döntenek, mindenképpen áldozat.

Eszköze a felek harcának, akár érzelmi alapon, akár a bosszú vagy anyagi érdekek vezérlik őket. A bírói gyakorlatban számos tragikus gyermek-sors látható. Megállapíthatjuk, hogy ma adott a jogszabályi és intézményi környezet – az állam a jogszabályokon kívül intézményei útján is segíti a családból kiesett gyermekeket. De mint tudjuk, számos egyházi, karitatív és civil szervezet szintén segíti a probléma megoldását. A témát indító kérdés felvetése azonban nem lenne teljes, ha azt csak a már megszületett gyermekekkel kapcsolatosan akarnánk megválaszolni.

A hívő, a természethez közel élő, azt ismerő ember, de a biológia és az orvostudomány számára is egyértelmű, hogy az emberi létet – a gyermek létét – egy a férfi és nő kapcsolatából megfogant, megtermékenyített petesejt indítja el. Ebből ugyanis csak ember születhet, és e nélkül nem jön létre az emberi élet sem. Ebből következik, hogy az emberi élet a fogantatásától kezdődően a különböző fejlődési életszakaszai után a halállal ér véget. A magzati lét az élni akarás jogát hordozza.

Az emberfogalom transzcendens értelmezésére utal XVI. Benedek pápa levele is az ifjúsághoz, amelyben elhangzik: „Az alapvető kérdés, amelyet fel kell tennünk magunknak: kié az ember? Az ember olyan lény, akinek szíve szomjazza a végtelent, az igazságot (de nem egy részleges igazságot, hanem olyat, amely képes megmagyarázni az élet értelmét). (...) Ha hálával elfogadjuk tehát az életet, mint felbecsülhetetlen ajándékot, ez elvezet oda, hogy felfedezzük minden személy legszemélyesebb értelemben vett méltóságát és sérthetetlenségét.”³

Mindezek ismeretében és a különböző emberfogalmak tükrében ki kell jelentenünk, hogy a magzati lét feletti döntés egyértelműen az anyáé. Még akkor is, ha a döntése függ a társától, családi és egyéb környezetétől, fenyegetettségétől stb., s a felelősség valamelyest megoszlik.

Megilleti-e a magzati létet az élet védelmének alkotmányos alapjogi védelme? Meddig terjedhet az anya döntési jogosítványa a terhesség megszakítására vonatkozóan?

Ezzel a súlyos kérdéssel két kiemelkedő fontosságú döntésében foglalkozott az Alkotmánybíróság.

Az első döntés még 1991-ben született a 64/1991. (XII.17.) AB-határozatban, majd az e

döntést figyelembe vevő 1992-es magzatvédelmi törvény alkotmányosságát vizsgáló 48/1998. (XI.23.) AB-határozatban. Arra kellett választ adni, hogy a magzatot megilleti-e a korlátozhatatlan életvédelem joga, vagyis hogy ember-e a magzat? Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az Alkotmány és az Emberi Jogok Európai Egyezménye sem foglal állást abban a kérdésben, hogy ember-e a magzat, a jogalkotó pedig nem adott jogalanyiságot számára, így a magzat nem ember, nem illeti meg az abszolút tartalmú életvédelem.

„A magzat jogalanyiségének el nem ismerése azonban nem jelenti azt, hogy a magzati élet nem élvez alkotmányos védelmet” – mondotta ki egyidejűleg az AB-határozat indokolása. Majd rámutatott arra, hogy a „magzatvédelmi törvény sem teszi kérdéssé számára a garantálandó védelmet. Abból indul ki, hogy a női és a férfi ivarsejtből származó, az anyaméhben fejlődő magzatot és a gyermekét váró nőt támogatás és védelem illeti meg.”

Ezekből a döntésekből megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság szerint mivel a magzat nem jogalany, így vele szemben az anya önrendelkezési joga erősebb. E jog azonban nem korlátlan, az állam kötelezettsége e korlátok meghatározása, a magzatvédelem garanciájának kidolgozása.

E határozattal szemben több különvélemény született, ezek közül Dr. Lábady Tamás alkotmánybíró kiemelkedő fontosságú véleményére hívnám fel a figyelmet: „Meggyőződésem szerint – írja – a magzati életnek az emberi léttől eltérő jogi minősítésére a törvényhozásnak nincsen alkotmányos lehetősége, mert a magzatot akár az anyaméhben, akár azon kívül, mesterséges körülmények közötti fogantatásának pillanatától kezdve embernek, vagyis jogalany-nak kell tekinteni. Amiből következik az is, hogy megilleti a magzatot az élethez való jog az anyával szemben is. Mivel a magzat biológiailag ember, biológiailag befejezett individuum, nem a születéssel szerzett, hanem elidegeníthetetlen ember voltából eredő jogot jelent. (...) Ezért az állam kötelessége a születések elősegítése és az abortusz visszaszorítása.” E vélemény tehát nem fogadta el a magzatnak az ember természetes fogalmától elkülönülő jogi emberfogalmat.

Az Alaptörvény II. cikkét olvasva úgy tűnik, hogy az abban foglalt emberfogalom

közelít e természetjogi megfogalmazáshoz: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatásától kezdve védelem illeti meg.”

Az egy mondaton belül az ember fogalmához kapcsolt magzati lét védelme véleményem szerint erre a változott szemléletre utal. A jogi rendezést az AB-határozatok és a magzatvédelmi törvény szigorítása, a nő döntését befolyásoló „krízishelyzet” fogalmi meghatározása fogja megalapozni.

Mint láttuk, e súlyos vita után biztosított jogi környezetben csak szabályozott formában engedélyezhető az abortusz. Látni kell azonban azt is, hogy a világban és Európában különböző lobbik, nőmozgalmak ennél többet akarnak. 2008 áprilisában e mozgalom jelentést terjesztett elő „az abortuszhoz való jog érvényesítése tárgyában az Európa Tanács elé, kérve annak elfogadását. A kérés lényege: garantálják, hogy minden nő korlátozás nélkül élhessen de jure és de facto a biztonságos és legális abortuszhoz való jogával.” A Tanács testülete nagy vita – és a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia ellenkérelme ellenére – elfogadta a jelentést. A francia képviselő megjegyezte: „Társadalmunk valóban a halál kultúrájában él.”

2005-ben a Nők VI. Világkongresszusán fogadták el (az eredeti fogalmától eltérő) ún. gendermozgalmat, amely egy teljesen új emberfogalmat kreált. E szerint az ember nem nőnek és férfinak születik, később válik egyikké vagy másikká. Ezért óvodáskortól az iskoláskoron át be kell vezetni a meggyökerezett sztereotípiák, magatartások elkerülése érdekében az apa helyett az első szülő, anya helyett a második szülő fogalmát, s a gyermek maga válassza ki szerepét, alakítsa ki nemiségét a megadott nevelési ajánlások szerint. 2009-ben már nálunk is megjelentek az idevágó oktatási segédletek. A korábbi kormány által meghozott 1004/2010. (I.21.) Gender Kormányhatározat megszabta többek között a 2010–2021-ig tartó irányokat is.

A Magyar Nemzet 2012. november 24-i számában hírt adott arról, hogy Svédországban bevezették a gender-módszert. A cikk címe: „Svéd oktatók a nemi szerepek ellen.” „A kormány el akarja érni, hogy a gyermekekben ne alakuljanak ki a megszokott sztereotípiák.” Az

elmélet – mint azt korábban jellemeztem – egy egész felnövekvő nemzedékre lesz kihatással. A svéddek egy része felbőszült és tiltakozik, de a többség elfogadó!

Mint látható, az oktatást nem véletlenül indítaná kora gyermekkortól az elmélet, hiszen, amit a gyermek korán elsajátít, azt később nehéz átalakítani. Azt is világosan fel kell ismerni, hogy ez a mozgalom a család intézménye ellen szól. Hangoztatja is, hogy ott veszélyben van a gyermek fejlődése!

Az abszurdításokat folytatva talán nem érdektelen egy, a liberalizált abortusz-elvnek köszönhető, szélsőséges eset bemutatása a bírói gyakorlatból. Egy fogyatékkal született gyermek kártérítésre perelte a kórházat, az orvost és az anyját. Állította, hogy az orvos nem adott időben korrekt felvilágosítást arról, hogy ő fogyatékkal fog születni, s így az anya nem szakított meg terhességét, neki ezért kell fogyatékkal leélni életét. Orvosi műhiba esetén a kártérítési igényre a jog lehetőséget ad, a beteg gyermekkel összefüggően jelentkező többletköltség a szülő részéről megalapozza a kárigényt. De a fenti esetben a megdöbbenő az az erkölcsi szemlélet, hogy a gyermek maga azért perli az anyját, mert nem ölte meg őt magzat korában! A bíróság természetesen ezt az utóbbi keresetet elutasította. Indoklásában kifejti: „Önmaga megöletéséhez senkinek sincs joga.”⁴ „Nem perelhet a gyermek azért, mert megszületett.”

Mindezekről azért fontos szót ejteni, mert ezek a szélsőségek, mozgalmak és más lobbyik jelen vannak társadalmunkban is. Az elektronikus médián terjedve is befolyásolják a társadalmat, elsősorban a fiatalokat. A fiatal nőknek pedig életük során felelős döntéseket kell hozniuk. Rajtuk múlik a jövő nemzedék életre hívása.

Ma az állam ehhez számukra számos segítséget nyújt (ösztöndíjak, anyasági támogatások, gyermekkedvezmények, adókedvezmények,

visszatérés segítése a munka világába stb.), de ha a nőknek az anyaság fontosságát, a család lényegi tartalmát, modelljét nem ismerő felnőttként kell dönteniük minderről, a jogi környezet önmagában nem lesz elég. A nevelés, a felelősség, az erkölcs, a hit, a nemzet fogalma nélkül élők számára a gyermekvállalás alkotmányos védelme, a már jelzett sarkalatos és egyéb törvények csak akkor hozhatók közel, ha az abban foglalt célok és értékek felismerését is segítik a társadalomban működő szervezetek. A jogi környezetből ugyanis az „élet kultúrájára” való törekvés, a gyermekek, a családok védelme olvasható ki. Az új Polgári Törvénykönyv, s benne a Családjogi könyv örökbefogadási fejezete a fő célt, a családból kiesett gyermekek családba helyezését méltán tudja szolgáltni.

De változatlanul nyugtalanít a kérdés, vajon a mai fiatalok, akiket az öntudat, az „önmegvalósítás” kényszere, a felszabadult szexualitás és szabadságnak vélt szabadosság jellemez, odafigyelnek-e egyáltalán mindeerre? Értik-e a fogalmak lényegét, képesek lesznek-e a döntéseket meghozni, válaszolni a feltett kérdésekre, vagy éppen a mai életformájuk megakadályozza őket ebben?

Mégis optimista vagyok, nem csak azért, mert egyházi és elkötelezett iskolákban is nevelődnek gyermekeink, s az egyházak és más közösségek, civil szervezetek felelős fiatalságot nevelnek, s hogy vannak, áldozatosan működnek olyan szervezetek, mint a Gólyahír Egyesület, akik tesznek is az ügy érdekében. De az állam is felvállalta mindezt, amikor a Nemzeti Alaptantervbe beiktatta a családra nevelést, valamint a hit- és erkölcsstant. Hosszú távú intézkedések szükségesek mind az oktatás-nevelés ügyében, mind a szociálpolitikában és a kultúra, az erkölcsi elvárások terén.

A jogi környezet megalapozottságát tehát az fogja igazolni, ha a benne foglalt célok, szabályozások bekerülnek a társadalom tudatába, szemléletébe, polgárai magatartásába.

Jegyzetek

- 1 Szabó István: Állami házasság megjelenése és felbonthatóságának kérdése. (IES IV. 2008/3.49.)
- 2 Enrico Vitali és Salvatore Berlingo
- 3 XVI. Benedek pápa üzenete a béke világnapjára, 2012. január 1.
- 4 BH. 2005/11. 399.

Andrek Andrea

Mindentudó kisbabád, mindentudó magzatod

– A korai kötődés kezdete és kontinuitása. Háttértanulmány az
Az élet: ajándék című konferencián elhangzott előadáshoz

Minden kornak és kultúrának van elképzelése az élet kezdetéről, a fogantatásról, méhen belüli fejlődésről, a magzat és újszülött képességeiről, valamint e korai életszakasz történéseinek rövid és hosszú távú hatásáról a későbbi testi, lelki, szellemi fejlődés tekintetében. Ezek gyakran igen különbözőek, akár egymással ellentétesek.

A magzati fejlődés és a méhen belüli élet tudományos kutatására általában jellemző az „objektív” eredményekre való törekvés. Ez a megközelítés azonban kevésbé tükrözi a valóságot, hiszen a várandós anyák kulturális, szociális, ökonómiai és társadalmi helyzete nagyon különböző: a várandósság az anya és gyermeke között zajló aktív, személyes dialógus, amelynek további fontos szereplője az anyát körülvevő pszichoszociális környezet. Az anya és magzata között zajló „párbeszéd” emocionális, viselkedési és pszicho-neuro-immunológiai szinteken is zajlik. Az anyaméh tehát az ember első ökológiai környezete.

Az elmúlt 15 év neuropszichológiai eredményeire támaszkodva ma azt gondoljuk, hogy a méhen belüli fejlődés kizárólag az adott személy szociális kontextusában értelmezhető: a velünk született genetikai programot szociális kapcsolataink tapasztalatai működtetik. A fogantatás pillanatától egész életünkön át agyunk kitüntetett területei állandó önmegújuló kapacitást mutatnak, tapasztalataink nyomán átépül a struktúra, biztosítva ezzel az állandóan változó feltételekhez való alkalmazkodást (Vas, 2006).

Szubhumán kutatások jelzik, hogy számos olyan képesség, amiről sokáig azt hittük, genetikai-program-függő, kiderült, hogy korai intrauterin tapasztalat, a fejlődés környezeti körülményeinek

következménye (Hüther, 2005). Egy állatkísérletben pl. az egérembriókat a fogantatásuk után néhány nappal műtéti beavatkozással „megcserélték” speciálisan kitenyészített anyák között: a bátran exploráló, jól tájékozódó, jól fejlett impulzuskontrollal rendelkező anyák utódait olyan anyák méhébe ültették, akik új környezetben elővigyázatosak, nehezen tájékozódók, félénkek voltak, és fordítva (Francis és mtsai., 1999). Az embrió-transzfer eredménye megdöbbentő volt: az utódok a vemhességet kihordó anyák viselkedését mutatták, nem pedig genetikai törzsük utódainak sajátosságait. A posztnatális csere ugyanakkor nem volt ilyen hatásos. Az intrauterin környezet és az anya magatartása a várandósság során tehát meghatározó jelentőségű az utód későbbi viselkedése szempontjából. Ez egyben „ablak”, nyitott lehetőség a korai prevenciós és intervenciós programok számára.

Az embrionális fejlődés

Az embrionális lét a klasszikus biológiai megközelítésben a biológiai növekedés fázisa, sejtek és szövetek differenciálódása, anyagcsere-folyamat. Az elmúlt évek kutatásai azonban arra világítottak rá, hogy az embrió kezdettől fogva egységes, önszerveződő lény, önmaga tartja fenn fejlődési rendjét. Az ún. „megtartott individualitás”-elv szerint az embrió (de minden más élőlény is) időben ugyan változtatja külalakját, de igazi lénye változatlanul és aktívan van jelen folytonosan változó külső alakjában és formájában (Van der Wal at all, 2005). Az emberi organizmus megjelenési és kifejeződési formái tehát – legyenek azok morfológiai, fiziológiai,

pszichés vagy mentális természetűek – emberi viselkedésként értelmezhetők. E gondolatmenet segíthet abban is, hogy túllépjünk a forma és funkció, illetve a test és lélek dualitásán: az embrió úgy működik, hogy növekszik, és eközben változtatja formáját és alakját. Az embrió, és részben a magzat is, saját testi szerveződésében fejezi ki önmagát, tevékenysége, viselkedése önmagára, befelé irányul.

A dinamikus morfológia ezen megközelítése szerint az emberi fejlődés korai fázisai nem tekinthetők kevésbé értékesnek, vagy kevésbé emberinek. A fogantatástól a születésig, a megszületéstől a halálig az emberi élet egységes egész. Ebben a gondolati keretben értelmüket veszítik az emberi individualitás, tudatosság, psziché kezdetét firtató kérdések. Testünk kezdetektől emberi, amely az emberi tevékenységek, az emberi lélek és az emberi tudatosság létrejöttét szolgálja.

A fogantatás pillanatától az anyaméh védelme mellett számos károsító hatás is fenyegeti az embriót. Losonczy Ágnes társadalomkutató így fogalmaz: „A családban, ha várják az újszülött jövetelét, már kívánják a megfelelő nemet, már készítik a nevet, a helyet és a terveket a fogadására. Már szakmát is keresnek neki, már a jövőjét látják, már belevetítik saját társadalmi reményeiket vagy csalódásaikat. Ha pedig nem várt gyerek, már ellenséges indulatok közepette fejlődik, és egész jövőjére kihat életre szóló sérülése, hogy ő fölösleges. Életének terhét már ott találja az élete keletkezésekor. Ha nem akart gyerek, szülei már akkor keresik az elhárításának, a félretevésének bosszúsággal és bosszúval kevert módját. A vétlen gyerek viselheti majd környezetének vétkeit.” (Losonczy, 1989. 91.o.)

Amint ezt alább látni fogjuk, ha egy gyerek nem kívánt, a terhesség idején érzelmileg tartósan elutasítják, az lélektani és élettani szempontból is az egyik legsúlyosabb stresszfaktor, hosszú távú hatásokkal.

A magzati kompetenciák

A magzati érzékelés és egyéb intrauterin kognitív funkciók fejlődésével kapcsolatban számos vizsgálat született az elmúlt évtizedek során. Bizonyítást nyert, hogy a magzat minden érzékszervi modalitásban képes a környezetéből származó ingerek észlelésére, az információ feldolgozására és az adekvát reakcióra. Rendelkezik a tanulás alapvető formá-

ival, és működik az emlékezeti funkció. A méhen belül kifejlődő készségek számos funkciót töltenek be, ezek közül mutatjuk be a legfontosabbakat.

Az intrauterin mozgás szerepe a strukturális fejlődésben és az extrauterin életre való felkészülésben

Az állandó testmozgás az egészséges csont-, izom- és ízületfejlődés feltétele, ugyanakkor az idegrendszer a reakciók és tapasztalatok mentén fejlődik, miközben ezek közvetlen hatással vannak az idegrendszer strukturális alakulására. Agyi lateralitás-kutatások pl. arra utalnak, hogy a jobb/bal oldal preferenciája már jóval az előtt megjelenik, hogy anatómiaiailag létrejönne az agyi aszimmetria. Már a 10. gesztációs héten megfigyelhető, hogy a későbbi kezességnek megfelelően gyakoribb a preferált végtag mozgatása (Hepper, 2005), miközben az első legkorábban ismert agyi aszimmetria, a Sylvius-árok, a 16. gesztációs héten jelenik meg (Chi és mtsai., 1977). E korai időszakban a végtagok mozgatásáért a spinális mechanizmusok felelősek, ezért az agyi aszimmetria nem magyarázhatja a korai lateralitásbeli különbségeket. A kezesség sokkal inkább oka, mint végeredménye az agyi aszimmetriának, hiszen azt vélhetőleg a magzat különböző intenzitású motoros aktivitása eredményezheti. Látványos bizonyíték arra, hogy miként befolyásolja a magzat mozgása az agyfejlődést.

Már az embriók mozgásrepertoárja is rendkívül figyelemreméltó: 1166 különböző mozgás különíthető el. Az intrauterin élet során a neurológiai és mozgásos jelenségek egymással szoros összefüggésben fejlődnek. Chamberlain az intrauterin élet mozgásrepertoárjának elemeit viselkedéses jellegük alapján kategóriákba rendezte (1996): (1) önindította aktivitások, (2) reaktív viselkedés, (3) interaktív viselkedés.

1. Önindította aktivitások

Az első spontán magzati mozgásokról a 6. gesztációs hét elejétől találhatók leírások a szakirodalomban. A 8-9 hét körül összerendezés-szerű és lassú mozgások különíthetők el (Tajani és mtsai., 1981). A 10. hét körül a végtagok érintik az arcot, ajkakat, a magzat

kinyújtja és behajlítja végtagjait, forog a saját tengelye körül, száját nyitja, nyel. A megfigyelések során nem találtak olyan korai mozgásfejlődési stádiumot, amelyben az amorf, random mozgások domináltak volna (De Vries, 1982).

A magzati mozgásrepertoár nagyrészt felöleli az újszülött mozgásait: ezek a nagymozgások, összerezzenő mozgások, a fejforgatás, szopás és légző mozgások (Prechtl, 1988).

2. Reaktív viselkedés

Az intrauterin élete során a környezeti ingerek gyakran megzavarják a magzat nyugalmát. Ezekre a provokációkra mozgással, védekező gesztusokkal vagy megdermedéssel reagál. A magzat mozdulatlanságnak több oka is lehet: egy-egy mozgásszekvenciát megelőző készületségi állapot, reakció egy külső ingerre, esetleg valami kóros elváltozás, pl. mérgezés vagy a magzat halála.

A magzat mozgása vagy mozdulatlansága által tud interakciót kezdeményezni az anyával és más fontos szereplőkkel. Az anya az interakció során értelmezi a magzat viselkedését, és ezzel segíti a gyermek énjének kialakulását (Gidoni at all, 1988).

A magzat mozgásának érzékelése sok esetben meghatározó az anya-gyerek kapcsolat szempontjából, sok anyában innentől kezdve tudatosan, hogy gyermeket vár. Az apa számára ugyancsak az érzékelhető magzatmozgások teszik életszerűvé, szó szerint „kézzel foghatóvá” azt, hogy nemsokára apává válik.

Egy anya így fogalmaz: „Amikor megmozdult a gyerek, az Lacinak is, nekem is olyan öröm volt, hogy elképesztő. (...) És mind a kettőnknek. Azt lestük, simogattuk a kis lábát: ez a lába lehet! (...) Képzelnem nem képzeltem magam elé. De akkor vált mégis gyerekké. Megmozdult: és elkülönült tőlem! Érzékelttem egy tőlem független életet. Ez nekem gyakorlatilag olyan előszülés féle volt. Ez a viszony szigorúan hármas volt. Ez kettőnk gyermeke!” (idézi H. Sas, 1988, 235. old.)

A magzat mozgásának érzékelése az anyamagzat közötti kapcsolat leggyakrabban használt kommunikációs csatornája. A magzat mozgásának érzékelése határkő a kettejük kapcsolatában, sok anya számára a magzatmozgás érzékelése teszi kézzelfoghatóvá, hogy gyermeket vár. Egy hazai vizsgálatban állami gondozott várandós anyáknál azt találták, hogy a megkérdezettek több mint felének terhességi atti-

túdja éppen a magzati mozgások érzékelése nyomán változik meg: a kezdeti elutasítás, érzelmi krízis gyökeresen átalakul, megszületik az anyaság élménye és a magzat elfogadása (Mendi, 1992).

„Nagyon sokat sírtam akkoriban: még akkor is csak arra tudtam gondolni, bárcsak elmenne tőlem a gyerek. Egy hajnalban arra ébredtem, hogy megmozdult. Olyan boldog voltam, hogy úgy éreztem, fenn vagyok a plafonon... Percekig csak néztem a hasam... Azóta is nagyon örülök, amikor érzem, hogy rúgkapál a kis lábaival, és most már csak arra gondolok, hogy éljen és erős legyen és meg tudjam szülni.”

A magzat mozdulatlansága ugyanúgy kommunikáció, mint a mozgása. A mozdulatlanság okának meghatározása is leginkább az anya fantáziája, elvárásai és attitűdjei mentén zajlik. Lássunk erre is példát:

„Most persze szorongok azért, hogy milyen lesz a szülés, vagy azért eszembe jut néha, hogy valami baj is érheti ott benn vagy szülés közben. Ilyenkor olyan csendben figyel csak rám, nem mozog. Sokszor arra gondolok, abba kell hagyni ezeket a gondolatokat, mert ő is szorong. Aztán így valahogy ettől az érzéstől megnyugszom.”

A fájdalomérzékelés

A fájdalmas ingerekre adott magzati viselkedés ékes példája annak, hogy a magzatok adekváтан reagálnak a környezetből származó ingerekre. A fájdalmas ingerek esetében ennek különösen nagy tépje van, ezért már igen korántól megtalálható a fájdalmas ingert elkerülő válasz, néha egyéni színézettel. Különböző invazív terhességi vizsgálatok (pl. amniocentézis) során arról számoltak be, hogy a beavatkozás során egyes magzatok mozdulatlaná váltak, „megdermedtek”, mindeközben szívritmusuk hirtelen felgyorsult. Más esetben azt figyelték meg, hogy a magzatok légzési ritmusa lelassult, és a normál ritmus csak napok múlva állt vissza. A szerzők e magzati reakciókat a korai önregulációs viselkedés példáiként, a környezettel való kreatív megküzdésként értelmezik (Chamberlain, 1996).

Intrauterin vértranszfúzió során erőteljes magzati testmozgást és légzőmozgást figyeltek meg (Chamberlain, 1996). A beavatkozás során mérték a magzati cortisol- és β -endorphinszintet, és mindkét hormon esetében erős stresszre utaló értékeket kaptak. A heves stresszhormon-reakció

értelmezhető fájdalomként, utalhat stresszhelyzetre is, hiszen az anya komoly orvosi beavatkozásra esik át. Mindenesetre annyi bizonyos, hogy a nociptív (fájdalmas) ingerlés jól körülírható védekező reakciót vált ki a magzati idegrendszerben. Állatkísérletekből és intenzív ellátásban részesült koraszülöttek utánkövetéses vizsgálataiból tudjuk, hogy az ismétlődő nociptív ingerlés változásokat okoz az idegrendszeri fejlődésben, sérülékennyé teszi azt későbbi stressz-hatásokkal és egyéb kórformákkal szemben (Anand és mtsai., 1999, Anand, 2000).

3. Interaktív viselkedés

A magzati interaktív viselkedés legalaposabban dokumentált bizonyítékai Piontelinek ikerpárok intrauterin viselkedéséről készült ultrahangos megfigyelései, valamint ezek extrauterin utánkövetéses megfigyelései (1996). Az ikrek között már a méhen belül jól megfigyelhető interakciós mintázatok alakultak ki, amelyek rendszeresen ismétlődtek, és évek múlva is megfigyelhetők voltak a gyermekek játékrepertoárjában. A szakirodalomban ez a legkorábbi szociális interakcióról szóló beszámoló.

A magzati szociabilitás további bizonyítékaiként szolgálnak a prenatális stimulációs programok során szerzett tapasztalatok. A programban részt vevő szülők interaktív játékokat találtak ki magzatukkal, pl. az anya hasának egy adott helyen való külső érintésére, ugyanazon a helyen rúgtak a magzatok (Van de Carr és mtsai., 1988).

Már néhány órás újszülöttek, de a koraszülöttek is képesek a felnőtt arckifejezéseinek, gesztusainak és az ezekhez tartozó érzelmi állapotoknak a kifejezésére, utánzására (Meltzoff, Moore, 1983, Field és mtsai., 1983, id. Chamberlain, 1993). Intrauterin megfigyelések arról számolnak be, hogy a magzati mimika (mosoly, homlokráncolás, grimaszok) az 5. gesztációs hónap tájékán jelenik meg. Az arc mimika ezen korai formái a nonverbális kommunikáció előfutárai.

Magyar kutatók pszichofiziológiai adatokkal is alátámasztva arra hívták fel a figyelmet, hogy az újszülött az interakció során nemcsak utánozni képes, hanem aktív, kezdeményező résztvevő. E veleszületett szociális kompetencia az anyai szeretet kiváltásának egyik legfőbb biztosítója, eszköze – az újszülött kezdeményezőkétségének önálló voltát bizonyítja (Molnár, 1996).

A magzati percepció fejlődése a kötődés szolgálatában

Az anyával és a szűkebb környezettel való kapcsolatépítés már az intrauterin élet során megkezdődik. A magzati kognitív kapacitás lehetővé teszi, hogy a magzat érzékelje, észlelje az őt érő ingereket, és reagáljon rájuk. Az érzékszervek közül legkorábban a tapintás és ízérzékelés fejlődik ki. A megszületést követően a kötődés szempontjából ezek a szaglással és a hallással kiegészülve játszanak döntő szerepet az újszülött percepciójában, szemben a jóval később tökéletesedő látással. Tekintsük most át sorra ezen funkciók kifejlődését és jelentőségét!

Tapintás

Elvetélt magzatokon figyelték meg, hogy már 7 hetes korukban tapintási reflexeket mutattak. Ha a szájuk környékét érintették, félrefordították fejüket, törzsüket és medencéjüket, kinyújtották karjaikat és vállukat, hogy megszüntessék az ingerlést. A tapintásérzékelés rendkívüli gyorsasággal fejlődik ebben az időszakban: a 10. héten terjed ki a nemi szervekre, a 11. héten a tenyérre, karokra, lábakra, illetve a 12. héten a talpakra is. 14 hetes korban a kéz érintésére összehátrájják ujjait. A 17. héten a magzat teljes bőrfelülete reakciót mutat az érintésre (Chamberlain, 1996).

Hőérzékelés

A magzat érzékenyen reagál környezetének hőmérséklet-változásaira. Erős nyugtalansággal válaszol az anya testének hőemelkedésére láz esetén (Gross, 1982). Ugyancsak nyugtalansággal, (szívfrekvencia-növekedés) válaszol a magzat, ha a magzatvízbe hideg sóoldatot fecskendeznek (Lorenz, 1993). Megjegyzendő, hogy a magzati reakció feltehetően nem csak a hőmérséklet változásának tulajdonítható, hiszen a magzat bármilyen invazív eljárásra vagy az anya félelmével, szorongásával együtt járó állapotokra heves nyugtalansággal, illetve megdermedéssel reagál.

Szaglás

Az embergyerek az emlősállatokhoz hasonlóan kitűnő szaglással rendelkezik a megszületés pillanatától fogva. A születést követő első hat órában elsősorban a szaglással fedezi fel a világot, és az anyához való kötődésben is fontos szerepet játszik a szenzitív periódusban történő imprinting (Simonett, 1994). Néhány napos újszülöttek fejüket a saját anyjuk tejével átítatott párna felé fordították, és előnyben részesítették saját anyjuk szagát idegen anyák szagával szemben (Cole, 1997). Egymás szagának bevésése (imprinting) a szenzitív periódusban kölcsönös: evolúciós örökség, hogy anya és gyermek szag alapján felismeri egymást. Ezen ősi, biológiai mechanizmusoknak kiemelt jelentősége van a gyermek elfogadásának szempontjából. A nem várt, a terhesség alatt érzelmileg elutasított gyereket a születést és a születést követő szenzitív periódust kísérő biológiai, hormonális változások következtében nagyobb eséllyel fogad be az anya, és ezt a folyamatot támogatja a kölcsönös szagimprinting is. Az általános szülészeti gyakorlatot oly sokszor jellemző anya-újszülött szeparáció elveszi ezt az egyik utolsó, biológiai szempontból is támogatott lehetőséget, hogy a nehéz körülmények ellenére is elfogadja az anya gyermekét.

Ízlelés

Az ízlelőbimbók már a 15. magzati hétre kifejlődnek, és a magzatok az utolsó trimeszter során 15-45 ml magzatvizet nyelnek óránként. Ez kb. napi 40 kalória energiát jelent számukra. Keserű, illetve édes anyagok magzatvízbe juttatásával a magzatvíz nyelésének csökkenését, illetve növekedését figyelték meg (De Snoo, 1937; Blarer, 1972). Az édes íz preferálása és fájdalomcsillapító hatása koraszülötteknél és újszülötteknél ugyancsak kimutatható volt (Blass et al., 1991; Kobre és Lipsitt, 1972). A magzatvíz és anyatej kommunikációs csatornáként értelmezhető a magzat és környezete között, hiszen mindkettő tartalmazza diszkrét formában az anya táplálkozásának ízmintázatát és finom, ismerős átmenetet biztosítanak a méhen belüli és méhen kívüli élet között (Schaal és mtsai., 2000). Az anya táplálkozásának hatása a magzat fejlődésére a terhesség előrehaladásával nő. Egyes felmérések szerint az első trimeszter során szinte nincs

jelentősége az anyai táplálkozás minőségének az embrió fejlődése szempontjából, az anyai szervezetből mindent „megszerez” magának.

Az evolúció, mint sok más esetben is, „nem bízta a véletlenre” az utód gyarapodását: az anyai szervezet kárára ugyan, de a fejlődő lény nagyjából mindent megkap ahhoz, hogy életben tudjon maradni, gyakran extrém rossz környezeti feltételek között is.

Hallás

Az anyaméhben az anya testéből származó belső zajok, valamint a külvilágból beszűrődő zajok kb. 90 decibel erősségű állandó zajszintet jelentenek, ami egy forgalmas útkereszteződés zajszintjéhez hasonló. Az uterusban hallható zajok zömét a ritmikus ismétlődés jellemzi: a méhfalat átszövő véredények és az anya szívének pulzálása, az anya légzése, a lépéseit, mozgását kísérő zajok, valamint az emésztőrendszer működésének zajai váltakoznak (Parncutt, 1993).

A hallórendszer már a 20. gesztációs hét végére teljesen kifejlődik, így a magzatok már a 4. gesztációs hónaptól kezdve észlelik közvetlen és közvetett környezetük zajait (Thurman, 1988).

Számos vizsgálat igazolta, hogy az anyaméhben megismert hangok és ritmusok hosszú távon megőrződnek, és előnyben részesítjük őket az ismeretlen hangokkal és zajokkal szemben. Egy vizsgálatban pl. síró újszülötteknek nyugodt anyai szívhangot (72 dobbanás/perc) játszottak le, amire azok megnyugodtak. Ha gyorsítottak a ritmuson (128 dobbanás/perc) nyugtalanokká váltak, ismét sírtak. Azok a csecsemők, akik rendszeresen hallgathatták a nyugodt anyai szívhangot, kevesebbet veszítettek súlyukból a születést követően, mélyebben és tovább aludtak, egyenletesebben lélegeztek, és ritkábban voltak betegek, mint társaik a kontrollcsoportban (Gross, 1982).

Koraszülött intenzív osztályon nyugodt felnőtt szívritmusának megfelelő zenét játszottak le légzési nehézségekkel küzdő koraszülötteknek. A megfigyelések szerint a zene segítette az egyenletes légzést és ezáltal az oxigén/széndioxid egyensúly regulációját (Thurman, 1988).

Az anya és az anya közelében élők hangja, beszéde képezik még azt a hangforrást, ami-

nek a magzat napról napra ki van téve, s amit újszülött korában felismer és előnyben részesít más emberek hangjával szemben (Chamberlain, 1988). Ez a magyarázata annak is, hogy azokat a dalokat, altatókat, amiket az anyák magzatuknak énekelnek a várandósság idején, újszülöttjeik felismerik és megnyugtatóan hat rájuk. Az éneklés az egyik legkiválóbb kommunikációs csatorna az anya és magzata között. Az éneklés előnyei, hogy természetes emberi hang, a születendő gyermek anyjának vagy apjának a hangja, értelmes ismétlődésekből áll, ami segíti a gyerek tanulását, és gyakran tükrözi az anya hangulatát (Thurmann, 1988). Ha az anya már a várandósság alatt rátanul arra, hogy kifejezze aktuális érzelmeit gyermekének, ez folytatódhat a gyermek megszületése után, így a gyermek nem passzív elszenvedője, hanem aktív részese lesz a családban zajló érzelmi folyamatoknak. Minél megterhelőbbek, kiszámíthatatlanabbak egy család érzelmi szövevényei, annál fontosabb, hogy a gyermek számára feldolgozható módon ezeket valaki (legjobb esetben az anya) kommunikálja. A terhesség lehetőséget nyújt az erre való ráhangolódásra, és az ilyen jellegű párbeszédre is.

Látás

A vizuális rendszer az összes érzékszerv közül a legkésőbb, a 7. gesztációs hónapban alakul ki. A 16. héttől fogva a magzat érzékeli a fényviszonyok változását, de csak a 28. héttől tartja nyitva a szemét, és mozgatja a tekintetét különböző irányba (Simonett, 1994). Az egészséges újszülött látórendszere igen éretlen: élesen kb. 20-30 cm-es távolságban lát. Ez a távolság azonban éppen arra elegendő, amire az embergyereknek a megszületése pillanatában szüksége van: az anyához, illetve elsődleges gondozóhoz való kötődés kialakítására. A 30 cm-es távolság ugyanis lehetővé teszi a szemkontaktust szoptatáskor, tápláláskor, és fontos megalapozója az anya-gyermek kapcsolatnak (Cole, 1997). Mivel az újszülött képtelen az önálló helyváltoztatásra, evolúciós tekintetben „fölsleges” volna távolabb látnia. Életben maradásának záloga, hogy kötődjön gondozójához, aki majd „megoldja” a nagyobb távolságban zajló helyzeteket.

Az intrauterin tanulás és emlékezet

A szakirodalomban számos szellemes vizsgálat bizonyította, hogy a magzat képes a tanulásra, könnyen kondicionálható. De Casper és munkatársai (1980) bizonyították, hogy az újszülöttek a különböző női hangok közül ki tudják választani saját édesanyjuk hangját, és apjuk hangját is preferálják idegen férfiak hangjával szemben. Egy másik vizsgálatukban várandós anyákat arra kértek, hogy a terhesség utolsó heteiben egy adott mesét olvassanak fel magzatuknak. Az anyák csoportját kétfelé osztották: az egyik csoport az A mesét, a másik a B mesét olvasta fel gyermekének. A születést követően az újszülöttek olyan ritmusban szoptak, hogy a számukra ismerős mesét hallgathassák. A magzatok tehát nemcsak hallják és felismerik anyjuk hangját, hanem képesek a nyelv igen differenciált sajátosságainak (szavak, beszédritmus, melódia) megkülönböztetésére is.

Magzati percepció, kognitív és emocionális tanulás a nyelvfejlődés szolgálatában

A nyelvi inger a magzatot kontextusban éri, az egyes hangmintázatok feltehetőleg a kontextussal asszociálva tárolódnak emlékezetében. A nyelvtanulás folyamán a magzat az anya különböző mentális állapotairól – legyen az öröm, szomorúság, stressz vagy ellazulás – nyelvi kontextusban (is) tudomást szerez. Az anya hangjának differenciált mintázata (hangerő, ritmus, sebesség, hangszín stb.) a nyelvhasználat során mindig konkrét helyzetekhez, egyben az anya aktuális mentális állapotához is kötődik. Az anyanyelv tanulása már magzati korban is elválaszthatatlan az anya tapasztalataitól, érzéseitől (Verny, 2003).

Amerikai és skandináv tudósok kis súlyú koraszülöttek sírásmintázatát vizsgálták, és hasonlóságot találtak a baba sírásmintázata és az anya beszédének intonációja, illetve ritmusa között, amely ugyancsak bizonyíték a magzatkori hallórendszer működésére (Truby és Lind, 1965, id. Chamberlain, 1988).

A magzati érzékszervek tehát már az intrauterin élet során kifejlődnek és csaknem tökéletesen működnek. A magzatok ízlelnek, érzékelik

a hőmérséklet-változást, a nyomást, a fájdalmat, hallanak és látnak. A magzati mozgás, illetve mozdulatlanság a második trimeszertől jelentős kommunikációs csatornává válik. A modern kutatások bizonyították az érdeklődés, tanulás, emlékezés, a preferenciakészség és egyéb kognitív képességek intrauterin meglétét. Az önindította mozgások az egyéni szükségletek és temperamentum, a reaktív viselkedés pedig a magzati szenzitivitás, emocionalitás és a stresszhelyzetben mutatott coping-stratégiák csíráit képezik. Az interaktív viselkedés demonstrálja az intim, szociális kapcsolatokra való képességet.

Embriónális és magzati fejlődést befolyásoló környezeti tényezők

A várandós anya életmódja

Dohányzás

Az anya dohányzása a várandósság idején az egyik legtöbb kutatási eredményt felsorakoztató terület a magzatot károsító környezeti tényezők sorában. Amikor a terhes anya dohányzik, a saját véredényein kívül a méhlepényt ellátó és működtető vérerek is összeszűkülnek. Ennek következtében a magzat oxigénhiányos állapotba kerül, s ezt kompenzálódnak meg a szívfrekvenciája. A normál magzati szívfrekvencia 120 dobbanás/perc, a dohányzó anyák magzatainál ez az érték huzamosan 140 dobbanás/perc fölé emelkedik (Thaler és mtsai., 1980). E mechanizmus érzékenységet és az anya-magzat kapcsolat sokszintű mélységét bizonyítja, hogy ha egy egyébként rendszeresen dohányzó terhes pusztán arra *gondol*, hogy rágyújt egy szál cigarettára, magzata szívfrekvenciája „preventíven” megnő.

Dowling megfigyelései szerint a nikotin hatására a magzat keveset mozog, izmai lazák, hogy minél kevésbé terhelje tovább az egyébként is túlterhelt keringést (2004). Különösen a csípő elülső része és a hasizom hipotón, ami kedvezően befolyásolja a magzat és placenta közötti vérkeringést e nehezített körülmények között. A combok kifelé fordulását segítő izomzat ugyanakkor feszes, ez nyitja meg a magzati keringésből származó vér visszaáramlását a placentába. A megszületést követően ugyanez a mintázat figyel-

hető meg: a magzati korban nikotinnal terhelt csecsemők passzívok, nyugodtak, de szívfrekvenciájuk magasabb, mint az egészséges csecsemőké. Combsontjaik kifelé fordulása hosszú távon deformálódott izomzathoz, csontozathoz vezethet.

Empirikus vizsgálatok igazolták, hogy dohányzó anyák újszülöttjei kisebb testsúllyal és testhosszal, valamint kisebb fejkörfogattal jönnek világra, mint a nem dohányzó anyák gyermekei (Pringle és mtsai., 2005). A két csoport közötti fejlődési különbségek nagyjából a 30. gesztációs hét tájékán válnak nyilvánvalóvá: a dohányzó anyák magzatainál szignifikánsan gyengébb áramlást mértek a köldökzsinór artériában. A terhesség alatti dohányzás befolyásolja a magzati légzőrendszer fejlődését, amelynek következtében szignifikánsan magasabb az első 7 évben előforduló asztma kialakulása (Jaakola és mtsai., 2004).

A dohányzás, magas vérnyomás, az anyák iskolázottsága és a családi köteték szét hullása szignifikáns rizikónövekedést jelentenek a problematikus szülések tekintetében (Pevalin, 2001). A terhesség alatti dohányzás gyakoribb a szegények körében. Egy ausztrál vizsgálat szerint a terhesség alatt a nélkülöző anyák 50%-a dohányzik, illetve a dohányzó anyák több mint 10%-a rendkívül szegény körülmények között él (Wills és Coory, 2008).

A dohányzás sokszorosára növeli a csecsemőkori hirtelen halál (SIDS) bekövetkezésének veszélyét: az anyai dohányzás és az újszülött alacsony testsúlya (2500 gr alatt) megduplázza ennek egyébként is nagy esélyét (Schellscheidt at al, 1997). Önmagában a terhesség alatt dohányzók számának csökkenésével rendkívüli mértékben javulna a bölcsőhalál áldozatainak aránya (MacDorman at al, 1997). A két jelenség közötti direkt összefüggés (is) felhívja a figyelmet a dohányzással kapcsolatos prevenció és intervenció programok jelentőségére!

Alkohol, drogok

Az összes ma ismert fejlődési rendellenességet és agykárosodást okozó drog közül az alkohol a legjelentősebb. A reprodukciós fázisban lévő nők 80%-a kisebb vagy nagyobb mennyiségben fogyaszt alkoholt (Dowling, 2004).

Az alkohol akadálytalanul jut át a placentán keresztül az anya szervezetéből a magzati vérkeringésbe, és az egyéb drogokhoz, gyógyszerekhez hasonlóan sokkal tovább bomlik le, mint az anyai vér alkoholtartalma. A magzat szervezete az alkoholra ellentétes mechanizmussal reagál, mint ahogyan ez a nikotin esetében történik: csökken a magzati szívfrekvencia, aminek következtében kevesebb káros anyag jut a szervezetbe. Ugyanez történik egyes drogok, gyógyszerek, nyugtatók és fájdalomcsillapítók hatására. Az ilyen magzatok teljes izomzata feszes, ami hozzájárul ahhoz, hogy a lehető legkevesebb vér áramoljon a placentából a magzatba. A hipertónia gyakori a szülést követően is, és ez együtt járhat szoptatási és alvási nehézségekkel. A feszes izomtónus hosszú távon a normál mozgásfejlődést akadályozza.

A rendszeres, nagy mennyiségű alkoholbehatás alatt növekvő magzatok lassabban növekszenek, gyakoribb a spontán vetélések és koraszülések száma, gyakoribbak a fejlődési rendellenességek, mentális retardáció és hiperaktivitás (Bigelow, 2006).

Az ún. „magzati alkohol szindróma” jellegzetes tünetei az alábbiak:

- alacsonyabb születési súly
- testi fejlődési rendellenességek (pl. kisfejűség, elváltozások az arcon)
- viselkedési zavarok újszülött és csecsemőkorban, pl. gyenge szopóreflex, nyugtalanság, ingerlékenység, vigasztalhatatlan sírás stb.
- deficitek az értelmi fejlődés területén: figyelemzavar, tanulási zavarok, alacsonyabb intelligenciaszint.

A terhesség alatti alkoholfogyasztás 6x gyakoribb az alacsony társadalmi rétegekben élő anyáknál a középső rétegekhez képest (Bigelow, 2006). A fogantatást követő 4-10 hétben az embrió rendkívül kiszolgáltatott az etanol károsító hatásának: sejtek elhalását és abnormális mintázatú idegsejtvándorlást okoz, amelynek következménye a kóros szöveti struktúra. Az első trimeszter tehát a legkritikusabb az alkohol károsító hatása tekintetében, miközben ez az időszak, amikor sok nő, akár olyanok is, akik hajlandók lennének lemondani az alkoholfogyasztásról, nem is sejtik, hogy gyereket várnak. Ez a jelenség is felhívja a figyelmet a családtervezés jelentőségére.

A terhesség korai időszaka tehát kiemelten sérülékeny, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy nincs olyan szakasza az intrauterin fejlődésnek, amit veszélytelennek tekinthetnénk az alkoholfogyasztás szempontjából.

Anyai stressz, érzelmi elutasítás

Az utóbbi években nagy hangsúly helyeződött az anyát és magzatát érő stressz rövid és hosszú távú hatásaira, bár a prenatális stresszkutatás már a 60-as évektől fontos kutatási eredményeket vonultatott fel (Matejcek és mtsai., 1994).

Mára igen pontosan ismerjük az anyai stressz magzati fejlődésre gyakorolt hatását. Az ismétlődő vagy tartós stressz biokémiai egyensúlyvesztést hoz létre az anyai hipofízis-hipotalamus-mellékvese (HPA) tengelyen, amelynek túlműködése miatt az ACTH-, a kortizol-, a katekolamin- és a glukagon-szint krónikusan emelkedik. Ez rövid távon úgy hat a magzatra, hogy összehúzza annak viscerális vérereit, hogy a lehető legtöbb vért préselje a perifériás vérkeringésbe, ellátva azokat a hátsó agyi területeket, amelyek a végtagok és reflexes reakciók vezérléséért felelnek. Ugyanakkor a viscerális és előagyi területek, többek között azok, amelyek pl. a magasabb rendű kognitív funkciókért felelnek, hiányt szenvednek, és ez kihat a területek fejlődésére. A katekolamin-túlműködés tartósan alacsony szerotonin-szinttel jár együtt, aminek következtében egy folytonos oxigénhiányos izgatottsági, készenléti állapot jellemzi az utódot. Állatkísérletek bizonyították, hogy ha a vemhes majmokat tartós fenyegetettségnek és ismétlődő, szimulált támadásoknak tették ki, gyakrabban fordult elő magzati asphyxia (kóros oxigénhiány), megváltozott keringés, és gyakoribb volt az utódok hiperaktivitása (Myers, 1977). Egy másik vizsgálatban azt találták, hogy ha vemhesség idején a patkányembriókat auditív stressznek tették ki, az újszülött patkányok agyában az átlagnál több stresszhormon, ugyanakkor kevesebb benzodiazepin és GABA-receptor fejlődött, amelyek a stresszreakció fékezésében töltenek be kulcsfontosságú szerepet (Bessel, 1991).

A tartós vagy ismétlődő stressz hatására tehát megemelkedik az anyai stresszhormonszint, ami a magzatba jutva befolyásolja az agyfejlődést, mintegy „beprogramozza” az állandó stresszállapotot, mint normát (Bessel, 1991; Volavka, 1995). A magzati korban elszenvedett stresszhatások hosszú távú, gyakran tartós morfológiai változásokat okozó aspektusára napjainkban hívták fel a figyelmet. Azt találták, hogy a stressz okozta magas kortizolszint a hippokampuszban sejtpusztulást és új sejtek képződésének gátlását okozza (Kaufman és mtsai., 2000). Gould és munkatársai vizsgálatában a pszichoszociális stressz (anyától való tartós szeparáció) hatására

az újszülött patkányok agyában a gyrus dentatus (hippokampusz) mérete 30%-al csökkent (2000). Miután a hippokampusz kiemelt szerepet játszik számos kognitív funkcióban (tanulás, emlékezet stb.), valamint a stresszválasz-szabályozásban, a korai sejtpusztulás maradandó hátrányt okoz az egyednek.

Az érzelmi elhanyagolás és az anyától való tartós szeparáció az egyik legsúlyosabb stresszfaktor az embergyerek számára. Az ilyen behatások irreverzibilis anatómiai és neurobiológiai következményeiről ugyancsak nem régóta tudunk. Egy kutatásban olyan örökbefogadott 7-11 éves gyerekeket vizsgáltak, akik életük első 3 évét romániai árvaházakban extrém rossz körülmények között (szociális depriációban, ingerszegény környezetben) töltötték, majd később angol jó módú, szerető családok örökbefogadták őket (Chugani, 2001). 5-7 évvel a depriációt követően agyműködésük vizsgálata során azt találták, hogy alulműködnek mindazon területek, amelyek az érzelmi ingerekre adott zsigeri válaszok, valamint a stresszválasz szabályozásában játszanak szerepet (prefrontális kéreg, hipocampus, amygdala stb.). A szerzők ugyan nem tesznek említést a gyerekek intrauterin fejlődéséről, de miután megszületésüket követően kerültek állami gondozásba, sejthető, hogy elutasításuk, érzelmi elhanyagolásuk intrauterin életükben kezdődött.

Jó hír, hogy a folyamat pozitív irányban ugyanígy hat: az anyai gondoskodás hosszú távon is protektív hatású. Meaney és munkatársai (1988) állatkísérleteikben azt találták, hogy az anyapatkány tisztogató-nyalogató viselkedése csökkentette az utódok idős korában az elpusztuló hippokampusz sejtek számát.

Az anyai stressz és szorongás tehát közvetlen hatással van a magzat viselkedésére, és ez hosszú távon, pl. csecsemőkorban is kimutatható. Kapcsolatot találtak az anyák 32. terhességi hetében mért szorongása és a gyermekek 1 éves korában mért figyelmi és aktivitás-problémái között (Huizink, 2005). Egy másik vizsgálatban ugyancsak pozitív korrelációt találtak az anyai szorongás és a gyermekek figyelemszabályozási nehézségei, valamint kognitív fejlődési zavarai között. Arra hívják fel a figyelmet, hogy az anyai szorongásnak a terhesség korai és középidéjében volt a legnagyobb hatása a csecsemők fejlődésére és viselkedésére. Egy 2002-es epidemiológiai vizsgálatban korrelációt találtak a 32. héten mért prenatális anyai szorongás és a későbbi figyelmi zavar/hiperaktivitás között fiúknál,

a prenatális anyai szorongás és szociális viselkedés zavarok között lányoknál, valamint a prenatális anyai szorongás és érzelmi problémák megjelenése között mindkét nemnél (Huizink, 2005).

Rossz anyagi helyzetben, szegénységben, támogató kapcsolatok hiányában igen gyakori a nem kívánt terhesség. A hazai statisztikai adatok szerint nyilvántartott legkevesebb 300 000 veszélyeztetett gyerek között többségük nem kívánt gyerek volt (Losonczy, 1999). Az érzelmi elutasítás gyakran egy életre szóló terhet jelent az ember számára. „Én voltam anyám tizenhetedik küretje”, mondja életét elmesélve egy súlyos depressziója miatt kezelés alatt álló, egyébként is rossz egészségi állapotban lévő asszony (idézi Losonczy, 1999, 109. old.).

A közvetlen (pl. nikotin, alkohol, drogok) és közvetett (anyai stressz) hatások befolyásolják a szinaptikus kapcsolatok alakulását és maradandó nyomot hagynak az érzékeny és plasztikus agyi struktúrában (Gazzaniga, 1992). Az anyai stressz, ami gyakran összefügg a magzat elutasításával, illetve a magzat iránti ellenséges érzelmekkel, minden szempontból súlyosan károsítja a magzatot.

Vizsgálatok bizonyították, hogy a magzati stressz mértéke együtt jár a koraszülések előfordulásával, az alacsony születési súllyal, újszülöttkori betegségekkel, gyermekkori pszichopatológiával, csökkent IQ-val, tanulási zavarokkal, agresszióval és önagresszióval (Blum, 1993; Ward, 1991).

Az élet korai fázisában zajló traumák minden jel szerint implicit feldolgozással, gyakran agykéreg alatti vagy jobb féltekei feldolgozásban tárolódnak, ami a későbbi személyiség tudattalan megküzdési és érzelemszabályozási alaplámpáját képezi. Ez egyben a transzgenerációs trauma átadódásának lehetősége is (Vas, 2006).

Összegezve a fenti eredményeket elmondhatjuk, hogy az intrauterin fejlődés során a magzat rugalmas alkalmazkodóképessége a változó környezeti körülményekhez egyben kiszolgáltatottságának, sérülékenységének forrása is, ha a körülmények kedvezőtlenek, fenyegetőek. A tartós stressz, az anya huzamos depresszív állapota, az elutasítás és az extrém traumatikus megpróbáltatások károsítják a strukturális és funkcionális fejlődési folyamatot. Az intrauterin életfázis-érzékenység ugyanakkor lehetővé teszi a negatív folyamatok visszafordítását: az anya életfeltételeinek javulása, érzelmi támogatása pozitívan hat magzatra is. A kezdetben elutasított terhesség az idő múlásával, a magzattal majd új-

szülöttel való kapcsolat alakulásával, elmélyülésével válhat elfogadottá, vagy akár kívánttá is. Ennek ellenkezőjére is van példa: egyes tanulmányok rámutatnak arra, hogy pl. a fiatalkorú lányok egy része örül váratlan terhességének, bár általában valamilyen cél elérését reméli tőle (partner megtartása, szülőktől való szabadulás, stb.) Ha azonban a vágyott célt nem sikerül elérni, úgy lehet, hogy nem kívánt lesz a gyerek (Hanák, 1988).

Anya-magzat kommunikáció támogatása mint prevenció lehetőség

A méhen belüli élet során kifejlődő készségek egy része lehetővé teszi a magzat számára a külvilággal való kapcsolatteremtést, kommunikációt. Kommunikáció alatt a definíció szerint üzenetek szabályozott cseréjét értjük (Buda, 1994), ami az anya-magzat, apa-magzat, illetve egyéb résztvevők és a magzat között sajátos módon működik. Gyakran nem egyértelmű, hogy ki az adó, ki a vevő, mi az üzenet, és pontosan milyen csatornán adódott át. Az anya/apa az, aki értelmet ad a magzat üzeneteinek. A magzat jelzéseinek értelmezése nagyban függ a szülők magzatukkal kapcsolatos attitűdjétől. Az ambivalens, negatív attitűdök áthangolása kedvezőbb indítást ígér a szülő-gyermek kapcsolatnak.

Erre a célra számos anya/apa-magzat kötődést segítő programot dolgoztak ki (Bowen, 1988; Dolto-Tolitch, 1996; Panthuraamphorn és mtsai., 1995). A Prenatal Marschak Interaction Method (MIM) pl. az anya-magzat kötődést vizsgáló és fejlesztő módszer, amely az alábbi kapcsolatépítő elemeket tartalmazza (Jernberg, 1988):

- Rajzold le önmagad és a babád!
- Beszélg és játssz a babáddal!
- Mesélg a babádnak arról, hogy milyen lesz, amikor majd felnő!
- Közvetíts valamit a babád felé szavak nélkül, majd mondd is ki!
- Meséld el neki, az „amikor majd megszületsz...” c. történetet!
- Mondd el a babádnak, hogy szerinted melyik volt számára a legstresszesebb időszak!
- Mondd el a babádnak, hogyan igyekszel csökkenteni az ő stresszállapotait!
- Énekelj a babádnak!
- Taníts meg valamit a babádnak!

- Készítsd fel a babád a születésére!
- Mesélg a babádnak azokról az időkről, amik eddig a legboldogabbak voltak, és majd lesznek!
- Mesélg a babádnak az apukájáról!
- Mesélg a babádnak azokról az emberekről, akikkel majd a külvilágban találkozol!

Ugyanezt a feladatsort az apák is elvégezhetik, úgy, hogy közben újságolvasással „kiiktatják” az anyákat. Az interakciókról filmfelvétel készül, amit később verbális (pl. a magzat megszólítása, önmaga/párja megnevezése, stb.) és nonverbális (has érintése, nézésirány, stb.) jelzések tekintetében is vizsgálunk. Végül nagy tapintattal visszajeleznek a szülőknek, megerősítve a pozitív kapcsolati elemeket, illetve tanácsadást, támogatást nyújtanak, ha elakadást tapasztalnak.

Empirikus kutatások azt találták, hogy a magzati stimulációs és kapcsolatépítő programok hatása számos későbbi kognitív funkciót előnyösen érint: az ilyen programokban részt vett magzatok kisgyermekkorban a kontrollcsoporttal összehasonlítva korábban fordultak a hangforrás felé, formáltak hangokat, és előrébb tartottak a beszédfejlődésben. Intenzívebb interakciós mintázattal rendelkeztek és érzelmileg is kiegyensúlyozottabban voltak (Panthuraamphorn és mtsai., 1995).

A perinatális tudományok, és azon belül a perinatális pszichológia, miután új paradigma-rendszerben tekinti az emberi fejlődést, talán első ránézésre több kérdést vet fel, mint amennyire aktuálisan válaszolni tudna. Ráadásul az a tudás, amivel ma az intrauterin fejlődéssel kapcsolatban rendelkezünk, korántsem egységes, letisztult. Számos hipotézis vár bizonyításra, és vitatható, hogy valaha is pontos tudásunk lesz arról, mi történik a méhen belüli fejlődés során. Érdekes időnként a tudományos paradigmákra és kutatási eredményekre is olyan szemszögből tekinteni, hogy ezek egy részéről egyszer kiderülhet, hogy ugyanúgy hiedelem, hasonlóan azokhoz, amit más kultúrák gondolnak, hisznek a perinatális élet rendjéről. Nem is olyan régen pl. a szakszemélyzet egységesen vallotta, hogy az újszülött táplálásának legmegfelelőbb módja a 3 óránkénti szoptatás. Néhány évtizeddel később bebizonyosodott, hogy az igény szerinti szoptatás az, ami leginkább kedvez az újszülött igényeinek, gyarapodásának.

Fontos, hogy szakemberként vegyük figyelembe a körülöttünk élők hiedelmeit és szokásait, és nagyfokú empátiával, tisztelettel viszonyuljunk ezekhez.

Irodalomjegyzék

- Anand, K.J., Coskun V., Thrivikraman, K.V., Nemeroff, C.B., Plotsky, P.M. (1999): Long term behavioral effects of repetitive pain in neonatal rat pups. *Physiological Behavior*, 1999 Jun; 66(4):627–637.
- Anand, K.J. (2000): Effects of perinatal pain and stress. *Prog Brain Research* 2000;122:117–129.
- Bessel A, Saporta K, Saporta J. (1991): The Biological Response to Psychic Trauma: Mechanisms and Treatment of Intrusion and Numbing. *Anxiety Research*, 4, 199–212.
- Bigelow, B.J. (2006): There s an elephant in the room: The impact of early poverty and neglect on intelligence and common learning disorders in children, adolescents, and their parents. *Developmental Disabilities Bulletin*. Vol 34 (1): 177–215.
- Blass E.M., Hoffmeyer, L.B. (1991): Sucrose as an analgesic for newborn infants. *Pediatrics* 87(2):215–218.
- Blum T. Ed. (1993): *Prenatal Perception, Learning and Bonding*. Berlin, Leonardo Publishers
- Bowen, E. (1988): A program to facilitate prebirth. In: Fedor-Freyberg, P., Vogel, M.L.V. (szerk.): *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine. Encounter with the Unborn*. 267–272. PartheonPublishing Group, Carnforth.
- Buda B. (1994): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Animula, Budapest
- Chamberlain, D.B.(1988): the mind of the newborn: increasing evidence of competence
In: Freybergh, P.F., Vogel, M.L.V.(szerk.): *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine*. Parthenon, New Jersey
- Chamberlain, D.B. (1993): Prenatal Intelligence
In: Blum,T (ed.): *Prenatal Perception, Learning and Bonding*. Leonardo Publishers, Berlin
- Chamberlain, D.B. (1993): How Pre- and Perinatal Psychology can Transform the World. *International Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine*, Vol.5,No.4 (413–424.)
- Chugani, H. T., Behen, M. E., Muzik, O., Juhász, C., Nagy, F., Chugani, D. C. (2001): Local brain functional activity following early deprivation: a study of postinstitutionalized romanian orphans. *Neuroimage*, 14: 1290–1301.
- Dolto-Tolitch, C. (1996): Antenatal Affective Contacts and Interactions Between Parents and Child. In: Hidas, gy. (szerk.): *Megtermékenyítéstől a társadalomig (81–93.)*, Dinasztia, Budapest
- Dowling, T. (2004): Praenatale Einflüsse auf die frühe Mutter-Kind Beziehung: Auswirkung auf die Beckenspannung des Kindes. In: Janus, L. (szerk.). *Praenatale Psychologie und Psychotherapie*. Mattes Verlag. (191–205.).
- Francis, D.D., Diorio, J., Liu, D., Meaney, M.J. (1999): Nongenomic transmission across generations of maternal behavior and stress responses in the rat. *Science* 286:1155–1158.
- Freybergh, P.F. (1996): *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine: The New Interdiscipline Science and Practice in the Changing World*. Elhangzott: A Megtermékenyítéstől a társadalomig c. nemzetközi kongresszuson. 1996.szept. 27–29., Budapest
- Gazzaniga M S. (1992): *Nature's Mind: The Biological Roots of Thinking, Emotions, Sexuality, Language, and Intelligence*. New York, Basic Books
- Gidoni, E.A., Casonato, M., Landi, N. (1988): A further contribution to a functional interpretation of fetal movements. In: Freybergh, P.F., Vogel, M.L.V.: *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine (347–353.)*, Parthenon, New Jersey
- Gross,W. (1982): *Was erlebt ein Kind im Mutterleib?* Herder, Freiburg
- Gould, E., Tanapat, P., Rydel, T., Hastings, N. (2000): Regulation of hippocampal neurogenesis in adulthood. *Biological Psychiatry*, 48: 715–720.
- Hanák K. (1988): Halmazott élethátrányok – terhesség, szülés. In: Hanák K. (szerk.): *Társadalmi változások – életfordulók*. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest.165–184.
- H. Sas J. (1988): Három generáció – A nagyanyák, az anyák, az unokák: terhesség, szülés, születés. In: Hanák K. (szerk.): *Társadalmi változások – életfordulók*. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest. 226–244.
- Hepper, P.G. (2005): Das fetale Verhalten und seine Funktion für die menschliche Entwicklung. In: Krens, I., Krens, H. (szerk.): *Grundlagen einer vorgeburtlichen Psychologie (63–83.)*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Huizink, A.C. (2005): Pränataler mütterlicher Stress und die Entwicklung des Säuglings. In: Krens, I., Krens, H. (szerk.): *Grundlagen einer vorgeburtlichen Psychologie (83–94.)*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Hüther, G. (2005): Pränatale Einflüsse auf die Hirnentwicklung. In: Krens, I., Krens, H. (szerk.): *Grundlagen einer vorgeburtlichen Psychologie (49–63.)*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Jaakola, J.J.K., Gissler, M. (2004): Maternal Smoking in Pregnancy, Fetal Development, and Childhood Asthma. *American Journal of Public Health* 94(1):136–141.
- Kaufman, J., Plotsky, P. M., Nemeroff, C. B., Charnay, D. S. (2000): Effects of early adverse experiences on brain structure and function: clinical implications. *Biological Psychiatry*, 48: 778–790.
- Lorenz, S. (1983): *Wie das Seeleben des Kindes schon im Mutterleib geformt wird: die vorgeburtliche Kommunikation*. Egelsbach - Hänsel – Hohenhausen

- Losonczi Á. (1989) *Ártó-védő társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 91.o.
- Losonczi Á. (1999): A legnagyobb életforduló: a gyerekvárás, szülés, születés – a társadalomkutató szemével. In: *Várandósság, születés és gyermeknevelés a magyarországi kultúrákban*. MPP-POT Kongresszusi Tanulmánykötet. Animula Kiadó. 104–118.
- MacDorman, M.F., Cnattingius, S., Hoffman, H.J., Kramer, M.S., Haglund, B. (1997): Sudden Infant Death Syndrome and Smoking in the United States and Sweden. *American Journal of Epidemiology*. Vol.146 (3):249–257.
- Matejcek, Z., Dytrych, Z. (1994): Abgelehnte Schwangerschaften und ihre Folgen. In: Häsing, H., Janus, L. (szerk.): *Ungewollte Kinder* (194–201.). Rowohlt, Wiesbaden
- Meaney, M., Aitken, D., Bhatnagar, S., Van Berkel, C., Sapolsky, R. (1988): Effect of neonatal handling on age-related impairments associated with the hippocampus. *Science*, 238: 766–768.
- Molnár C.E. (1994): *A praenatalis élet és a terhesség pszichológiája*. Miskolci Bölcsész Egyesület, Kiadvány
- Molnár P. (1996): A csecsemő veleszületett szocialitása In: Hidas Gy. (szerk.): *Megtermékenyítéstől a társadalomig* (23–29.) Dinasztia, Budapest
- Myers R E. (1977): Production of Fetal Asphyxia by Maternal Psychological Stress. *Pavlovian Journal of Biological Science*, 12, 51–62.
- Panturaamphorn, C., Dookchitra, D., Sanmanlechai, M. (1995): Prenatal Auditory Learning Technique of Enrichment and Outcome. In: *International Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine*, Vol. 7, No.4, (437–445.)
- Piontelli, A. (1996): *Vom Fetus zum Kind – Die Ursprünge des psychischen Lebens*. Klett-Cotta, Stuttgart
- Prechtl, H.F.R. (1988): Developmental Neurology of the Fetus. *Clinical Obstetrics and Gynecology* 2:21–36.
- Schaal, B., Marlier, L., Soussignan, R. (2000): Human foetuses learn odours from their pregnant mothers diet. *Chemical Senses*. 25:729–737.
- Schellscheidt, J., Jorch, N.G. (1997): Interactions between maternal smoking and other prenatal risk factors for sudden infant death syndrome. *Acta Paediatrica*. Vol86 (8):857–863.
- Thaler, I., Goodman, J.D.S., Davies, G.S. (1980): Effects of Maternal Cigarette Smoking on Fetal Breathing and Fetal Movements. *American Journal of Obstetrics and Gynaecology* 138:282–287.
- Thurman, L. (1988): Prenatal singing during pregnancy and infancy can assist in cultivating positive bonding and later development. In: Freybergh, P.F., Vogel, M.L.V.: *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine* (273–283.), Parthenon, New Jersey
- Van de Carr, K., Lehrer, M. (1988): Effects of a prenatal intervention program. In: Freybergh, P.F., Vogel, M.L.V.: *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine* (489–495.), Parthenon, New Jersey
- Van den Berg, B.R.H. (2005): Über die Folgen negativer mütterlicher Emotionalität während der Schwangerschaft. In: Krens, I., Krens, H. (szerk.): *Grundlagen einer vorgeburtlichen Psychologie* (94–106.), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Van der Wal, J., van der Bie, G. (2005): Grundzüge einer phänomenologischen Embryologie. In: Krens, I., Krens, H. (szerk.): *Grundlagen einer vorgeburtlichen Psychologie* (31–49.), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Vas J.P. (2006): „Terror natus est”. A transzgenerációs trauma fogalma, felismerése és kezelése a segítői gyakorlatban. *Confessio*, 2006/30–2.
- Verny, T., Weintraub, P. (2003): *Das Baby von Morgen*. Rogner & Bernhardt, Hamburg
- Volavka J. (1995): *Neurobiology of Violence*. Washington, D.C., American Psychiatric Press
- Ward A J. (1991): Prenatal stress and childhood psychopathology. *Child Psychiatry and Human Development*, 22., 97–110.
- Wils, R.A., Coory, M. (2008): Effect of smoking among Indigenous and non-Indigenous mothers on preterm birth and full-term low birthweight. *MJA* 189(9):490–494.

IGEN a jövőre!

Civilek a családokért

– a NOE 25 éve

I dén ünnepelte megalakulásának 25. évfordulóját a Nagycsaládok Országos Egyesülete. Az egyesület 1987-ben alakult mintegy 150 család részvételével, azzal a céllal, hogy a társadalomban tapasztalható nagycsalád-ellenes légkört megpróbálja megtörni, és fellépjen azon intézkedések ellen, amelyek hátrányos helyzetbe hozták a gyermeket nevelő családokat.

Az egyesület az elsők között jelent meg a magyar társadalomban valódi, alulról építkező civil szervezetként. Mit is jelent a civilség? Egy előadásban elhangzott nagyon képszerű kifejezéssel élve: a civilség „a lehajtott fejek felemelése”. A szó legnemesebb értelmében vett polgárság, amely figyel a társadalom jelenségeire, az esetekre, a periférián élőkre, mindazokra, akiknek „nincs emberük”. A civilség a közjó szolgálata, igazi „politika”, törődés mindazokkal az ügyekkel, amelyekre az államnak, az egymást váltó kormányoknak, a pártpolitikai eliteknek nincs ereje, figyelme, „szíve”, kapacitása. A civilség együttműködést, együtt haladást is jelent mindazokkal, akik szándékuk és képességük szerint szintén a közjót kívánják szolgálni a maguk területén.

Az egyesület alapszabályában rögzített célok az alakulás óta is érvényesek, sőt egyre nagyobb jelentőséget nyernek:

- az élet és az anyaság tisztelgetésére nevelés, a házasságért és a jövő generációért érzett felelősség erősítése
- a nagycsaládok sajátos érdekeinek képviselése és szolgálata
- felmutatni a társadalomnak azokat az értékeket, amelyeket a nagycsaládok képviselnek
- a nagycsaládok egymást ismerő és segítő közösségekké szervezése.

A NOE pártoktól, felekezettől, ideológiáktól függetlenül tevékenykedik, de minden olyan magánszeméllyel, szerveződéssel, illetve hatalmi

tényezővel együttműködik, amelynek értékrendje közel áll az egyesület eszmeiségéhez. Távol tartja magát a pártpolitikától, de vállaltan politizál a szó eredeti értelmében: törődik a köz ügyeivel, szolgálja a közösséget. A sokszínű tagságot összetartó közös érték a család. Célunk, hogy a közgondolkodásban megerősödjön a családbarát fel fogás. Hiszünk abban, hogy közös dolgaink akkor mennek előre, családjaink élete is az által válhat jobbá, ha a célokban mindannyian hiszünk, és akaratunkat, erőinket egyesítve teszünk is a megvalósulásukért.

Az egyesület tevékenysége felőleli szinte az emberi élet minden területét. Ebből következően az egyesület igen szerteágazó kérdésekkel és problémákkal foglalkozik nap mint nap. Nem csupán a szorosán vett tagsággal tartjuk a kapcsolatot, hanem mindenkiel, aki bármilyen okból hozzánk fordul segítségért.

Tagság

Az egyesület tagjai lehetnek rendes, tiszteletbeli, pártoló és várományos tagok. A NOE rendes tagjai azok lehetnek, akik

- háztartásukban legalább három gyermeket nevelnek vagy neveltek fel;
- az egyesület céljaival és feladataival egyetértenek, és lehetőségeik szerint részt vesznek azok megvalósításában.

Tagságunk részben egyéni tagokból áll, akik közvetlenül a NOE-hoz tartoznak (ők helyi csoportot hozhatnak létre, mely „baráti társaságként” működik), részben pedig önálló jogi személyiségű helyi tagegyesületekből.

Jelenleg 14 000 tagcsaládunk van közel 300 helyi szervezetben. Szervezeti életünk a folyamatos növekedés miatt megkívánta, hogy a

helyi egyesületek és csoportok mellett regionális szinteket is kialakítsunk. Hét regionális központunk működik: Al-Duna (Pécs), Balaton (Nyírad), Dél-Alföld (Orosháza), Észak-Magyarország (Fót), Felső-Duna (Győr), Felső-Tisza (Püspökladány), Közép-Magyarország (Monor).

Értékörzés

A sokféle és folyton növekvő tennivaló között igyekszünk *ragaszkodni* azokhoz az *alapvető értékekhez*, amelyek mentén a NOE létrejött. Bőven van mit tennünk az egészséges családok létrejöttéért, azok megtartásáért, a jövő generáció erkölcsi neveléséért, a többgyermekes életforma társadalmi megítélésének megváltoztatásáért, azért, hogy a több gyermek vállalása ne jelentse automatikusan a szegénység, a lecsúszás, a nyomor vállalását.

Országos kezdeményezéseink

Házasság világnapja

Elengedhetetlennek tartjuk, hogy a társadalomban a házasság, a család, az élet értékei a helyükre kerüljenek, hiszen ez fennmaradásunk záloga. Február második vasárnapját több éve – amerikai példa alapján – a házasság világnapjaként ünnepljük. Örömeinkre e nap megünneplése megjelent a NOE-n kívül is, egyre több helyen tartanak rendezvényeket más civil szervezetek, egyházak, közösségek.

Családbarát Önkormányzat díj

A családok érdekeinek képviselete mellett a NOE támogatni, bátorítani igyekszik minden olyan kezdeményezést, jó példát, amely a gyermekvállalást ösztönzi, illetve a gyermekes családok életfeltételeinek javítását szolgálja. E törekvés hívta életre a Családbarát Önkormányzat díjat, amelyet az egyesület elnöksége alapított 2005-ben, és amelyet minden évben július 11-éhez, vagyis a népesedés világnapjához kötődve adunk át az érintett önkormányzatoknak.

Helyi Szövetség a Családokért

A NOE 2004-ben ismerkedett meg a „Lokale Bündnisse für die Familie” elnevezésű német

kezdeményezéssel a „család és munka egyeztetése” témában Berlinben tartott uniós, ún. „Peer review” program keretében, s azóta folyamatosan figyeli a történéseket. Látva a német kezdeményezés sikerét, hasznát és folyamatos terjedését, egyértelművé vált, hogy Magyarországon is érdemes lenne elterjeszteni ezt a kezdeményezést. Mivel a NOE törekvéseibe, értékrendjébe, a népesedésről, családpolitikáról alkotott elképzeléseibe tökéletesen illeszkedik ez a mozgalom, elhatároztuk, hogy Magyarországon kezdeményezői és zászlóvivői leszünk. 2008 és 2010 között több nemzetközi konferencián ismertettük a hazai önkormányzatokkal, vállalkozásokkal, civil szervezetekkel és más lehetséges szereplőkkel a kezdeményezés lényegét, és örömeinkre már több település is elkötelezte magát a mozgalom mellett. Helyi szövetségek alakultak Érden, Kiskunhalason és Pécelen.

„Egészséges fészek” – a NOE egy új nemzetközi projektben

A „Nesting” – Magyarországon: *Egészséges Fészek* (www.egeszsegesfeszek.hu) – programot a WECF: Women in Europe for a Common Future (Európai Nők a Közös Jövőért) szervezet vezeti. A WECF olyan nemzetközi szervezetek hálózata, amely a nők nevében lép fel az egészségért, a környezetért és a szegénység felszámolásáért. A WECF munkájának egyik legfontosabb célja, hogy felhívja a figyelmet a mindennapi életben előforduló ártalmas vegyületekre. A WECF programjának lényege, hogy a szülők, akik egészséges, biztonságos környezetben akarják felnevelni gyermekeiket, ne a hibákból tanuljanak, hanem a kezdetektől fogva segítséget kapjanak ahhoz, hogy a születendő gyermekeknek egészséges környezetet tudjanak kialakítani. A program szélesebb körű megismertetése érdekében a NOE együttműködési megállapodást kötött a Magyar Védőnők Egyesületével.

Közösségépítés

Évente három nagyobb rendezvényünk van, amelyeken általában több ezer fő vesz részt. Kétévente családkongresszusokat, négyévente családtalálkozókat, s az utóbbi években már regionális családi napokat is rendezünk.

Regionális Családi Napok

A rendezvény célja az egyesületi élet erősítése, a különböző vidékekről érkező tagok egymásra találása, és lehetőség az egyesület vezetőivel való találkozásra is.

A NOE megalakulása óta hagyományosan minden év június első szombatján rendezi meg Családi Nap elnevezésű összejövetelét.

Őszi Találkozó

Egyesületünk leglátogatottabb rendezvénye a szeptemberi országos őszi találkozó, melynek helyszíne változó. Az összejöveteleken évről évre több ezer tagtársunk vesz részt. A rendezvény küldetése kettős: egyesületünk tagjai, az ország különböző részeiből érkező közösségek, családok számára nyújt lehetőséget egymás megismerésére, miközben közös élményeket szerezve ismerhetik meg az adott település nevezetességeit. A résztvevők között sok olyan család is van, akik a segítségünk nélkül el sem jutnának az ország ezen részére. Az Őszi

Találkozó jelentős kultúrmissziót is betölt, felhívja családjaink figyelmét országunk építészeti, művészeti, kulturális és természeti értékeire, fenntartja a történelmi emlékezetet, segít megőrizni a népi hagyományokat.

Ahol már jártunk: Pannonhalma, Szolnok, Kaposvár, Békéscsaba, Nyíregyháza, Szombathely, Csongrád, Ópusztaszer (itt voltak a legtöbben, 8500 fő), Sümeg, Székesfehérvár, Veszprém, Esztergom, Szarvas, Eger, Budapest, budai Vár, Zalaegerszeg, Orosháza-Gyopárosfürdő, Budapest, Vasúttörténeti Park, Keszthely, Ópusztaszer (ismét nagyon sokan voltak 6000 fő), Sopron, Pécs, Nagykálló, Gyula.

Karácsony

A NOE-karácsony a gyermekvárás, a születés, a család fontos üzenetét hordozza számunkra. Fontos, hogy ezeken a rendezvényeken magas színvonalú, értékes kulturális programot biztosítsunk a kellemes időtöltés mellett a családoknak.

Családkongresszusok

Hazánkban 1990-ben került sor az első, a családdal kapcsolatos kérdéseket átfogóan, családi körben tárgyaló kongresszusra. Alapvető, fontos kérdésről van szó, hiszen az egészséges társadalom egészséges családra épül. A kongresszusok valóban családiak, hiszen azon részt vesz a család minden tagja. Az elmúlt évek tapasztalata azt mutatja, hogy a családi értékekről való együttgondolkodás nem hiábavaló. Ezért minden második évben megrendezzük a családkongresszust. A helyszín kiválasztásakor próbálunk arra törekedni, hogy mindig az ország más településén szervezzük a találkozót.

Az első, 1990-ben rendezett kongresszuson olyan előadók szóltak meg, mint Andorka Rudolf, Czákó Gábor, Kopp Mária, Rókusfalvy Pál, Fekete Gyula vagy Gyökössy Endre. A kongresszusok minden alkalommal más és más témát járnak körül:

1990 – Egészséges család – egészséges nemzet (Gödöllő)

1992 – Reményünk a család (Gödöllő)

1994 – Barátság és öröm (Gödöllő)

1996 – A család megtartó erő (Budapest, Közgazdaságtudományi Egyetem)

1998 – A társadalom bölcsője a család (Gödöllő)

2000 – Gyermekében él a nemzet (Gödöllő) – Kárpát-medencei Magyar Családok Millenniumi Találkozója

2002 – Hűséggel, jószággal, szeretettel (Pécs)

2004 – Értékek őrzője a család (Debrecen)

2006 – Család – a globális Európa jövője (Győr), III. Európai Nagycsaládos Konferencia

2008 – Köszönet a családjért (Veszprém)

2012 – Családban, családdal az életért (Lakitelek).

A 2012-es családkongresszus központi témája az idősek évéhez kapcsolódóan szüleink tisztelete. Szüleinktől kaptuk az életet, testi-lelki egészségünket, ők készítettek fel bennünket a „nagybetűs” életre és az élet továbbadására is. Hálával és tisztelettel tartozunk, és ez akkor lesz több üres szónál, ha megmutatjuk nekik, hogy „életművük” unokáikban tovább él. Amikor igent mondunk az életre, mi is szülővé válunk. A szüleinktől kapott ajándékokat jól szeretnénk továbbadni gyermekeink számára. Fiataljainkban egyre növekedik az igény a biztos alapokon nyugvó párkapcsolatra, a házasságra és a gyermekvállalásra,

melynek megvalósítása felgyorsult társadalmunkban egyáltalán nem egyszerű. A családkongresszus három szakmai napja alatt három nagyobb témát ölelt fel. A témákhoz kiváló előadóktól hallottunk felvezető előadásokat, majd kisebb csoportokban, szekciókban lehetőség volt egy-egy témát mélyebben megbeszélni.

Az élet ajándéka címmel hallhattuk az első plenáris előadást Keresztes Ilonától, aki a Kossuth Rádió Vendég a háznál című műsorának szerkesztője. Ilona a családi műsorok szerkesztése során a gyermek, kistestvér várása során született vallomások megható, néhol megrázó, különleges élményeit fűzte csokorba és osztotta meg velünk. Az előadás után négy szekcióbeszélgetés közül választhattak a résztvevők. A témák olyan körülményeket boncolgattak, amelyekben nehéz igent mondani az életre. Frivaldszky Edittel, az Együtt az Életért Közhasznú Egyesület elnökével az életvédelemről lehetett beszélgetni, Domaházi Barbara főállású édesanyával arról, hogy lehet feldolgozni, ha egy anya beteg gyermeket vár a világra, hogyan lehet egy szülőnek bátorsága így is igent mondani az életre. Gál Magdolna magyar szakos tanárral az örökbefogadás volt a téma; Komáromi Máriaival és Komáromi Jánossal pedig az anyaság és az istenhit kapcsolata.

Testi-lelki egészségünk – Fazekas Ágnes klinikai pszichológus *Vitalitásgenerátorok* című előadása során ráébredhettünk, hogy testi-lelki egészségünk megőrzése nem is olyan nehéz feladat. Nem kell hozzá más, mint a vitalitás-generátorok életvitelszerű gyakorlása, az öröm, a kacagás; a mozgás; a lazítás; az érintés és az empátia, az együttérzés képességének, a másokon való segítség készségének mindennapjainkba való rendszeres beépítése. A szekcióbeszélgetések keretében az öt vitalitásgenerátort lehetett a gyakorlatban egy kicsit közelebről megismerni. Gulyás László *Kacagj!* témájú ülésén szem nem maradt szárazon, egy igazi interaktív előadást láthattunk, a teremben nem volt ember, akit a művész úr ne vezetett volna be a mese szövevényes labirintusába. A hangos kacagás messze kihallatszott a Széchenyi-házból.

A *Mozdulj!* szekció keretében megtudhattuk, milyen a jól felépített edzésterv. Monspart Sarolta, az Országos Egészségfejlesztési Intézet Életmód Osztály vezetője a testedzés pozitív hozadékairól beszélt a testre, a lélekre és

a szellemi teljesítményre nézve. A beszélgetés végén össznépi tornára invitálta a résztvevőket, így a mozgás kellemes hatásait azonnal mindenki magán is tapasztalhatta.

A *Lazíts!* szekciót, a plenáris előadó, Fazekas Ágnes vezette, aki a gyakorlatban is kipróbáltatott egy-két relaxációs technikát hallgatóságával.

Az *Érints!* beszélgetőkört Nyitrai Erika klinikai pszichológus irányította, az érintés mi-kéntjének és gyakoriságának a kapcsolatokban való kihatása volt a téma.

A *Segíts!* szekció keretében Bálint Zsuzsától és Lukács Anikótól, az Otthon Segítünk Alapítvány esztergomi vezetőitől arról hallhatunk, miért jobb adni, mint kapni, és mi a segítő jutalma.

A *nevelés az élet szolgálata* című előadással kezdődött kongresszusunk harmadik napja. Uzsayné Pécsi Rita neveléskutatónak – aki négygyermekes édesanyja – hitvallása, mottója is ez a gondolat. Az előadó arra hívta fel a figyelmünket, hogy felelősek vagyunk egymásért. Az egészen kicsi gyereket még könnyű szeretni, de ahogy a gyermek egyre inkább önálló egyéniséggé kezd válni, kibontakozik ölelésünkből, és előfordulhat, hogy éppen nem az általunk elképzelt úton halad, ám akkor is csak szeretettel, türelemmel és odafigyeléssel lehet befolyásolni. Fontos, hogy a gyerekek ne a szülők hátát nézve nevelkedjenek, tudjunk úgy rájuk csodálkozni a hétköznapi pörgése, a nehézségek közepette is, mint az első pillanatban, amikor karunkban tarthatuk őket. Ha így teszünk, akkor ahogy neveljük őket, magunk is nevelődünk, és kapcsolatunk velük kiegyensúlyozottá válik. Ezen a délelőttön az érzelmi intelligenciát és annak fejlesztési eszközeit helyeztük középpontba.

A csoportos beszélgetéseken ismét négy téma közül választhattunk. Molnárné Bognár Éva gyógypedagógussal a mese nevelésben betöltött szerepéről, lehetőségeiről nyílt alkalom eszmecserére. A mese a felnőttek életében is öröm, terápia, amelynek felfelé ívelő iránya van, amit a „*Mesebarlang*” szekció résztvevői rögtön meg is tapasztalhattak, hiszen egy interaktív mese szövésebe csöppentek bele, ahol együtt kereshették a halhatatlanságot társaikkal, végül közösen ébredtek rá, hogy az a szívünkben található.

Ókovács Szilveszter operaénekes a zeneta-

nulás jótékony hatásait fejtegettük: miért fontos, mit jelenthet egy ember életében, és mennyivel többet kellene énekelnünk ahhoz, hogy egy kicsit megváltozzon a világ... Legjobban talán a csoportvezető által idézett néhány Kodály Zoltán-mondat fejezi ki a konklúziót, amelyre jutottunk: „Lehet élni zene nélkül is. A sivatagon át is vezet út. De mi azt akarjuk, hogy az ember ne úgy járja végig élete útját, mintha sivatagon menne át, hanem virágos réteken.”

Hoffmanné Toldi Ildikó pedagógussal a motiváció, a kreativitás és az érdeklődés megőrzése volt a téma. Ahhoz, hogy sikeresen tudjuk motiválni gyermekeinket, ismernünk kell a saját belső motivációinkat – mondta Ildikó. Ennek érdekében gyakorlati lépéseket tettünk, élőképeket gyakoroltunk, és nyitott kérdéseket próbáltunk alkotni, melyek elősegítik a kommunikációt, amely – ahogy R. Fishernél olvashatjuk – a kreatív légkör fenntartásának alapja.

Olajos István iskolaigazgatóval a hatékony hitre nevelés szülő-gyerek viszonyra gyakorolt hatásait lehetett közelebből megismerni, és hogy mitől válhat a szülő hitelessé, illetve hiteltelenné gyermekei szemében. Akárhonnan indultunk ki, mindig oda jutottunk vissza, hogy a nevelésben a jó szülői példa a legfontosabb, hogy ne legyen ellentmondás életmódunk és a tanításunk között. Mivel ezen a kongresszuson is jelentős számú gyermek vett részt, miközben a felnőttek komoly kérdéseken elmélkedtek, a gyermekek számára külön foglalkozásokat, sportrendezvényeket, kirándulásokat, kézműves foglalkozásokat, sportversenyeket tartottunk, amelyeken felnövekvő fiataljaink önkéntesként végeztek értékes szolgálatot.

Egyesületünk a családkongresszusokkal szeretné megmutatni, hogy családban élni jó, hiszen ez az életforma az, mely minden nehézsége ellenére, kötöttségeivel együtt jövőt ígér, mind az egyes emberek, mind pedig az egész társadalom számára.

Konferenciák

A NOE szakmai konferenciák szervezésével is hozzájárul ahhoz, hogy a család témájával kapcsolatos kutatások széles körben ismertté váljanak.

1999-ben *Ki kit nevel?* címmel a gyermeknevelés aktuális kérdéseiről tartottak tanácskozást a téma szakértői.

2001-ben a *Sikerés nők* című konferencia fő témája az anyaság, a család és a karrier, a munka világának összeegyeztethetősége volt.

2004 májusában a NOE helyi tagegyesületei országszerte 32 helyszínen minikonferenciákat tartottak a nemzetközi családnapi alkalmából.

2011 márciusában „*Európa: a család az első*” címmel 9 európai állam (Csehország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország) 154 helyszínen rendezett azonos időpontban kétórás minikonferenciát a családról. E rendezvénysorozat volt a nyitánya az európai uniós elnökség Családok hete programjának.

A konferencia célja volt megmutatni, hogy

- a családok életét sok terület – a korai fejlesztéstől az iskolán át a turizmusig – közelről érinti;
- csak a családok megerősítésével kerülhető el az európai demográfiai katasztrófa;
- a mindenkor politikai és a közéleti gyermekeink jövőjét közvetlenül befolyásolja, ezért

a családok tevékenesen részt kívánnak venni sorsuk alakításában.

- A rendezvény fontos üzenete volt, hogy a családok munkaerőt, adófizetőket nevelnek, akik később fenntartják a gazdaság működését, a szociális rendszert, és biztosítják az idősök nyugdíját. A családtámogatás tehát olyan befektetés, amely mind a társadalom, mind a gazdaság számára alapvető érdek.

Varga Domokos Nagycsaládos Közéleti Kollégium
A Lakiteleki Népfőiskola Alapítvánnyal közösen egyesületünk kétéves közéleti képzést szervez.

A kollégiumi képzés célja a házasság, a család, a gyermekvállalás közéletben betöltött szerepének megerősítése. A képzés célcsoportja fiatal, többgyermekes szülők vagy NOE-s családok fiataljai,

- akik fontos és követendő értékeknek tartják a hagyományos családmódot;
- akik tudatosan törekednek arra, hogy ezt az értéket a közéletben, a mindennapokban is képviseljék;
- akik részt kívánnak venni a közügyekben.

Érdekvédelem

Érdekvédelmi munkánk során kapcsolatban állunk mindazon állami szervezetekkel, intézményekkel, kormányzati szervekkel, amelyek a családpolitikát, a szociálpolitikát, esélyegyenlőségi politikát, foglalkoztatáspolitikát, az oktatást, a gazdasági és pénzügyeket irányítják, és igyekszünk a törvényhozást véleményünkkel, javaslatainkkal segíteni.

Európai uniós civil szervezetek között forgolódva gyakran szembesülünk csodálkozó pillantásokkal, amikor a tevékenységünkről szólva megemlítjük, hogy már több ciklus óta jelen vagyunk az önkormányzati választásokon, jelölteket indítunk, akik helyenként be is kerülnek a képviselő testületekbe. Az is szokatlannak számít, hogy tagjaink szép számban ülnek az önkormányzati szakszabványokban külsős szakértőkként, így kívülről és belülről egyaránt ismerik a településeken folyó munkát, igyekeznek hatással lenni a környezetükre, és többfrontos küzdelemben dolgoznak a családok helyzetének javításáért. Ahol a NOE nem állít jelöltet, ott sem tétlen, mert helyi közösségeit

felkészíti arra, mit kérhetnek, kérjenek számon a képviselőktől, mivel és hogyan számoltassák el őket, mik a gyermekes családok igényei, elvárásai.

Törekszünk arra, hogy jelen legyünk azokban a civil testületekben, amelyek szintén hatással lehetnek a törvényhozásra. Igyekszünk reagálni mindazokra a folyamatokra, amelyek körülöttünk zajlanak. Kritikáink megfogalmazásakor Széchenyi Hitel c. művének egyik idézete az irányadónk: „*Nem a vak használ honjának, hanem a szemes, nem a mindent dicsérő, hanem az igazmondó.*”

Érdekeink védelme mellett az a meggyőződés is vezérel minket, hogy a nagycsalád nem teher és probléma a társadalom számára, hanem éppen a megoldás sokféle gondunkra.

Nemzetközi kapcsolatok

Egyesületünk szinte a kezdetektől kapcsolatban áll számos külföldi szervezettel, és mind hálózatok tagjaként, mind kétoldalú kapcsolataink nyomán jelentős nemzetközi elismertségre tettünk szert.

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz nemzetközi tevékenységünkben is nagy változást hozott: amellet, hogy mi magunk is igyekeztünk továbbfejleszteni korábbi kapcsolatainkat, európai szervezetek is keresték-keresik velünk az együttműködés lehetőségét. Tudatosan vállaltuk, hogy hídszerpet töltünk be a volt szocialista blokk országai és Európa nyugati fele között.

Kapcsolataink között kiemelkedő helyet foglal el a határon túli magyar családszervezetekkel való együttműködés. 2001-ben a NOE e szervezetekkel közösen létrehozta a Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetségét.

Tagjai vagyunk több olyan nemzetközi szerveződésnek, amelyek a családok, illetve a civil szervezetek fórumai. Ez azzal jár, hogy a NOE részt vesz a szervezetek munkájában, közgyűlésein, konferenciáin, konzultál velük európai szintű, profilba vágó ügyekben, írásos anyagokhoz ad véleményt, tájékoztatást nyújt a magyar helyzetről, és a hazai érdekvédelmi munkában felhasználja az európai ismereteket.

Alapítói vagyunk a 2004-ben életre hívott Európai Nagycsaládos Szövetségnek (ELFAC), amelynek alelnöke Márki László, a NOE volt elnöke.

Az Eurochild célja a sajnálatosan növekvő gyermekszegénység visszaszorítása az EU-ban. A szervezet monitorozza a tagországok gyermekekre vonatkozó akcióprogramjait. Arra törekszik, hogy ez a jelentős népesség, amely Európa jövőjének záloga, megkapja mindazt az esélyt, ami a jövőbeni aktív, munkaképes, képzett, egészséges felnőttekké válásukhoz szükséges, és jól-létüket a szó teljes értelmében előmozdítsa. Az itt folyó munkába az ifjúságot is bevonjuk, több alkalommal vittünk fiatalokat Brüsszelbe, illetve Walesbe, ahol fiataljaink kiválóan helytálltak.

Nagycsaládosok Ifjúsági Tagozata

A NIT (Nagycsaládosok Ifjúsági Tagozata) vezérfonala: kialakítani, megtanítani a NOE-s szellemiséget a tagcsaládokban nevelkedő ifjaknak, vagyis „mai fiataloknak”, hiszen ők fogják továbbvinni a nagycsalád szellemiségét és az egyesület munkáját: képviselni, megjeleníteni, odavonzani az egyesület rendezvényeire ezt a 15–30 éves korosztályt. Célunk ezzel a NOE szellemiségét továbbadni, átültetni a fiatalok „nyelvére”. Megmutatni a fiatalok számára a NOE alapszabályában is szereplő

érdekvédelmet, értékelmutatást, közösségépítést. Működésünk alapvető eleme, hogy a helyi egyesületekben és csoportokban megismerje egymást ez a korosztály, és itt alakuljanak ki együttműködések.

A NIT tagjait két vonalon kapcsoljuk be a NOE életébe: a szervezési és a szakmai részen. Mind az egyesület, mind pedig a fiatalok hasznára válik, ha kipróbálják magukat a gyakorlati életben, megtapasztalják a szervezés, koordinálás, felelősségvállalás, kommunikáció, konfliktuskezelés, problémamegoldás formáit. Az aktív feladatmegoldás mellett a csoportdinamika, vezetői és kommunikációs stílusok mind informális módon ivódnak a fiatalokba. Tevékenységi körünkbe tartozik a képzés, közösségépítés, programok nyújtása a fiatal korosztálynak. A NIT feladata a tagjait érintő korosztály specifikus kérdései, témáinak feldolgozása. A NOE 25 éves múltjával és 90%-ban önkéntes működésével jó példa a civil élet lehetőségeire, megmutatja azt a világot, melyet az iskolában nem tanítanak, de a demokratikus, modern élet elfogadott és használható eszköze.

Működése és hálózata alakításában a NIT követi a NOE rendszerét és hagyományait. A helyi csoportok, összejövetelek a személyes kapcsolatok kialakításának biztosítanak teret. Feladata és célja nem az önmagába zárkózás, hanem a NOE értékrendszerének, elveinek megmutatása az erre kíváncsiak felé. *„Mi vagyunk azok, akik saját életük első percétől magukba szívták a társas létet, a szolidaritást, az egymásért, önkéntesen végzett munkát, a keserűség nélküli lemondást, a másik szempontjának előbbre helyezését.”* /egy NIT-tag/

Családjainkért Alapítvány

A Családjainkért Alapítványt 1991-ben a Nagycsaládosok Országos Egyesülete hozta létre, mely 1991 óta közhasznú. Mivel az egyesület mint társulási forma nem adhat pénzügyi támogatást, így ezen lehetőségek továbbítására alakult meg az alapítvány.

Az alapítvány kuratóriuma az idők során sokat változott, de mindig jelen voltak a NOE környékén tevékenykedő, szakértelmükkel az alapítvány munkáját segítő „régis NOE-sok”.

Segélyezési program

Az alapítvány koncepciója szerint elsősorban azon családoknak próbál segítséget nyújtani, akik önhibájukon kívül kerültek rendkívüli élethelyzetbe.

Ilyen lehet egy hirtelen betegség, vagy amikor a családfő egyszer csak elveszti az állását, vagy haláleset. Az alapítvány számukra egyszeri támogatást nyújt. A NOE elvéhez hűen itt is elmondható, hogy a támogatásban részesülő családok nem kizárólag a NOE tagcsaládjaiból kerülnek ki, támogatást adunk a NOE hajóján kívül eső családoknak is, akik erre rászorulnak. A támogatást kizárólag közműszámlák kiegyenlítésére lehet fordítani.

Esélyt a képességeknek tehetségtámogató program
Az Esélyt a képességeknek program az alapítvány keretében 2005-ben indult el. A program olyan kiemelkedő képességű gyermekek sikeres életkezését, képességeik kibontakoztatását mozditja elő, átsegítve őket a környezetükből fakadó akadályokon, akiknél féltő, hogy körülményeik folytán erre nem kapnának esélyt.

Az eltelt évek gyakorlata alatt komoly szakmai módszertan fejlődött ki, amely garanciát nyújt a támogatóknak arra, hogy jó helyre, jó célért és jó hasznosulási fokkal kerülnek kifizetésre a támogatásra adott összegek.

Otthon Segítünk Alapítvány

Az Otthon Segítünk Alapítvány olyan közhasznú szervezet, amelyben saját szülői tapasztalattal rendelkező önkéntesek gyakorlati segítséget, támogatást és barátságot kínálnak ingyenesen azoknak a családoknak, ahol legalább egy iskoláskor alatti gyermeket nevelnek. Célunk, hogy segítsünk a családoknak a nehéz helyzetekben talpon maradni, ezzel megelőzve a családok szétesését eredményező válságot. A gyermekeiket egyedül nevelő, illetve fogyatékos gyermeket nevelő szülőket fokozottan segítjük, hogy szélesítsék kapcsolataikat, és tájékoztatjuk őket, milyen támogatásokat és szolgáltatásokat vehetnek igénybe, amelyeket a társadalom különböző intézményei nyújtanak számukra.

Az Otthon Segítünk célja, hogy a családtagok saját erőforrásait mozgósítsa, megbirkózási képességeit fejlessze és támogassa, valamint a család szociális kapcsolatait megerősítse.

Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetsége

1997-re, a NOE fennállásának 10 éves évfordulójára egyesületünk munkatársai már számos nemzetközi családszervezetben tevékenykedtek, és az

egyesület nagy tekintélynek örvendett Magyarországon és külföldön egyaránt. A NOE fokozatos erősödésével párhuzamosan egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az egyesület igyekszik egybefogni a Kárpát-medence családokért ügyködő szervezeteit. A szervezetek küldöttei aláírtak egy szándéknyilatkozatot, amelyben elhatározták, hogy szövetségbe tömörülnek.

A Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetségét 2001-ben jegyezte be a bíróság. A NOE segítette a csapat összekovácsolását célzó találkozók szervezését, de rendszeresek voltak a küldöttek képzését segítő szemináriumok is. A családszervezetek tevékenységeikről egyre több információt juttattak el a sajtón keresztül az egyes államok polgáraihoz, önkormányzataihoz, helyi képviselőihez.

A Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetségének több szervezete tagja lett az Európai Családszövetségnek is.

A határon túli szervezetek aktív résztvevői lettek a NOE által rendezett családkongresszusoknak, és a határ menti térségekben számos kétoldalú kapcsolat alakult. Barátságok születtek egyesületek és családok között, és már a közös európai lobbimunkába is bekapcsolódnak a KCSSZ tagszervezetei.

Elismeréseink

Magyar Örökség díj

A díj azoknak a magyar teljesítményeknek, alkotásnak, intézményeknek, csoportoknak adható, akik, illetve amelyek hozzájárultak a magyar kultúra, gazdaság, sport, tudomány, egészségben a magyar társadalom erkölcsi, szellemi és életminőségének felemeléséhez. Ezek együttesen alkotják a Magyar-ság Szellemi Múzeumát.

A Magyar Örökség kitüntetető cím – erkölcsi elismerés – nem társul hozzá anyagi juttatás, de a díjazottak neve bekerül az Aranykönyvbe, melynek első kötete a szintén Magyar Örökség díjas Magyar Nemzeti Múzeumban látható.

A Magyar Örökség díj, egy kiváló – a díjazottakat méltató – személy szerint a „Magyar Szellemi Becsületrend”, a legrangosabb díjak közé emelkedett, hiszen semmilyen érdek vagy politikai megfontolás nem vezérli a döntéseket, hanem egyedül a felmutatott teljesítmény társadalmi, szellemi és erkölcsi értéke.

A díjat 2007. december 15-én Dr. Szabó Endre elnökünk vette át – nagy meghatódottsággal: „Az elmúlt 20 év, és minden NOE-tag munkája, fáradtsága, és az ország, a nemzet iránt elkötelezett magatartása, erkölcsi hozzáállása mind-mind benne van ebben a csodálatos díjban, megtiszteltetésben, abban, hogy méltónak találtak minket, valamint annak az ígérete (elvárása), hogy a jövőben is méltók kívánunk maradni a most megkapott kitüntető elismerésre.”

Emberség díj

2008. december 10-én vette át a Nagycsaládosok Országos Egyesülete a hátrányos helyzetű családok támogatásáért, egész tevékenységéért ezt a díjat.

„A Nagycsaládosok Országos Egyesülete mindenki mást megelőzve, 1987-ben alakult meg, akkor, amikor egy új, valódi egyesület létrehozásához igen komoly bátorság és kitartás kellett. De nemcsak mint egyesület volt vadonatúj, hanem abban is, hogy a társadalom jövőjéért nem szavakban, hanem valódi tettekben legtöbbet tevő társadalmi réteget, a több gyermeket, a nagy családot tudatosan vállaló szülőket hívta meg, fogja össze az egyesület. Ez a kezdeményezés, érdekes módon, világviszonylatban is egyedülálló, nyugodtan nevezhetjük igazi hungarikumnak.” /Kopp Mária/

Összeállította: Kardosné Gyurkó Katalin

**Dr. Ágoston Zsuzsanna – Dr. Deli Judit – Dudás Zoltán
– Dr. Lantai Csilla – Dr. Nádai Erika**

Az örökbefogadás szabályozásának változásai

Az elmúlt két és fél év során az örökbefogadások területén több fontos változás történt. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvénynek és végrehajtási rendeleteinek 2011. január 1-jén hatályba lépett módosításai több területen pozitív változást eredményeztek. Ilyen változás, hogy egyértelművé váltak az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás szabályai, ami lehetővé teszi, hogy a gyermekek minél fiatalabb életkorban örökbe fogadhatóvá váljanak, ezt követően örökbefogadásuk megtörténjen. A 2011. évben a KSH adatai szerint az elmúlt évekhez képest 10%-kal nőtt a gyermekvédelmi gondoskodásból örökbe fogadó családba került gyermekek száma (2010.: 443 gyermek, 2011.: 497 gyermek). A 2012-ben további számbeli növekedések várhatók a november végi adatok alapján.

Ugyancsak változás és újítás az örökbefogadói gyes. Az intézkedés bevezetése elősegíti a 3 évesnél idősebb, több traumán átesett, különböző mértékben sérült kisgyermekek hazai örökbefogadását. Az örökbefogadói gyes lehetővé teszi, hogy a 10. életévét még be nem töltött gyermek örökbefogadását követően az örökbe fogadó szülők valamelyike 6 hónap időtartamban akkor is igénybe vegye a gyeset, ha az általános szabályok szerint (a gyermek életkora miatt) arra már nem lenne jogosult, vagy 6 hónagnál rövidebb időre lenne jogosult. Egyre több örökbe fogadó él ezzel a lehetőséggel.

2011-ben nagyon hangsúlyos lépések történtek az örökbefogadásban közreműködő szervezetek adatkezelésének módosításával, sokkal átláthatóbbá vált működésük. A titkos örökbefogadás előmozdításáért felelős szervek – területi gyermekvédelmi szakszolgálat, az országos örökbefogadási nyilvántartást vezető szerv és a nem-

zetközi örökbefogadási ügyekben eljáró központi hatóság – együttműködési kereteinek és módjának meghatározásával hatékonyabb lett a gyermekek hazai, valamint ha erre nincs lehetőség, külföldre történő örökbefogadásának előmozdítása. Az elmúlt évben informatikai fejlesztések is segítettek az adatbázisok átjárhatóságának megteremtését.

A családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) – az egyes családjogi és cégjogi eljárások egyszerűsítéséről szóló 2012. évi LXXXV. törvény általi – 2013. január 1-jén hatályba lépő módosítása az örökbefogadás joghatásaival kapcsolatban szintén pozitív változásokat eredményez. Az örökbe fogadott gyermek vagy már felnőtt személy származása megismeréséhez való jogának szabályozása esetén differenciáltabbá válik a szabályozás, az ügyfelek jogai nagymértékben bővülnek. Az örökbe fogadott részéről ez azt jelenti, hogy minden esetben tájékoztatást kaphat arról, hogy örökbe fogadták-e, él-e vér szerinti szülője, vannak-e testvérei. A vér szerinti szülő hozzájárulása esetén tájékoztatást kaphat annak adatairól, a testvér hozzájárulása esetén annak adatairól. A testvér adatairól tájékoztatás független a vér szerinti szülőről való tájékoztatástól, vagyis annak hozzájárulása nem szükséges (kivéve, ha a kiskorú testvérnek ő a törvényes képviselője). Az örökbe fogadott gyermek tájékoztatást kaphat a vér szerinti szülőnek az örökbe fogadott egészsége szempontjából jelentős egészségügyi adatairól akkor is, ha a szülő ahhoz nem járult hozzá, vagy nem él.

A módosítás kimondja, hogy a szülő felügyeleti joga az örökbefogadást követően nem áll vissza, így az örökbefogadás felbontását követően nem kell az örökbe fogadhatóvá válásához szükséges eljárásokat ismét lefolytatni, a gyermek rövid időn belül ismét örökbe fogadó családba kerülhet.

A külföldön történt örökbefogadás magyarországi elismerése az örökbe fogadott nagykorúvá válását követően nem volt megoldott. Az eljáró hatóságok – névváltoztatási kérelmek formájában – évente 25-30 ilyen ügygel szembesülnek, amelyek tipikusan házastárs által, külföldön történt örökbefogadást követően merülnek fel. Az alábbi két esetben az elismerés jelenleg vagy nem biztosított, vagy nehézkes:

- magyar örökbefogadó külföldön fogad örökbe kiskorú magyar állampolgárt, és e kiskorú magyar állampolgár már nagykorúként Magyarországon kéri a külföldön történt örökbefogadása elismerését;
- külföldi örökbefogadó külföldön fogad örökbe kiskorú magyar állampolgárt, és e kiskorú magyar állampolgár már nagykorúként Magyarországon kéri a külföldön történt örökbefogadása elismerését.

A Csjt.-módosítással a külföldön történt örökbefogadás magyarországi elismerése az örökbe fogadott nagykorúvá válását követően nem névváltoztatási ügyként jelenik meg, hanem a névváltoztatást megalapozó örökbefogadás elismeréseként. Így nem csak névváltozás, hanem valamennyi örökbefogadási joghatás elismerése megvalósul.

2013 első félévében a magyar közigazgatást érintő Magyar Zoltán Program Egyszerűsítési Programjának keretében az örökbefogadási eljárások tekintetében további egyszerűsítő szabályok várhatók. Évente mintegy 1100 gyámhivatali eljárás esetében az ismételt környezettanulmány elhagyásával csökkenthető az eljáró szervek és az ügyfelek adminisztratív terhei. A korábbi szabályozáshoz képest változás, hogy az alkalmasság megállapításáról rendelkező gyámhivatali határozat 2 (+ 1 év meghosszabbítás) helyett 3 évig lesz érvényes, amely további egy évvel meghosszabbítható. Tekintettel arra, hogy a várakozási idő az örökbe fogadni szándékozók jelentős részénél meghaladja a 2 évet, a módosítás által nem lesz szükség arra, hogy a várakozási idő alatt ismételt kérelmet nyújtsanak be, illetve újabb vizsgálatok, gyámhivatali eljárások lefolytatására kerüljön sor. Az örökbefogadás előtti eljárás egyszerűsítése során maradéktalanul érvényesült az a szempont, hogy az örökbefogadásra jelentkezők alkalmasságának megállapítására körültekintő, a családba kerülő gyermek érdekeit maximálisan figyelembe vevő vizsgálatok alapján kerüljön sor. A területi gyermekvédelmi szakszolgálat és a gyámhivatal továbbra is folyamatosan figyelemmel kísérik az örökbefogadásra jelentkezők, valamint a várakozók életkörülményeit, és változás

esetén megejtik a szükséges vizsgálatokat, eljárásokat. Ily módon az ügyfelek és a hatóság adminisztratív terheinek csökkentése mellett a döntés megalapozottságát is szolgálják a módosítások.

Az örökbefogadás előtti eljárás egyszerűsítése egyes eljárási cselekmények elhagyásával, az eljárás menetének pontosításával, illetve az eljárás eredményeként meghozott alkalmassági határozat hatályának meghosszabbításával valósul meg. Az örökbefogadás előtti eljárásra vonatkozó szabályozás módosításának célja a gyámhivatal eljárási cselekményeinek csökkentése, ezáltal az örökbe fogadni szándékozók adminisztrációs terheinek csökkentése. Az egyszerűsítéssel egyidejűleg kiemelt szempontként érvényesül az örökbefogadásra való alkalmasságról szóló hatósági döntés megalapozottságának biztosítása.

A jelenleg hatályos szabályozás szerint a területi gyermekvédelmi szakszolgálat az ügyfél kérelmét és a lefolytatott vizsgálat eredményét igazoló iratokat – környezettanulmányt, pszichológiai vizsgálat eredményét, háziorvosi igazolást, az örökbefogadás előtti tanácsadás és felkészítő tanfolyam eredményes elvégzését igazoló iratot – az alkalmasságra vonatkozó javaslatával együtt megküldi az ügyfél lakóhelye szerint illetékes gyámhivatalnak. A gyámhivatali eljárás megindítását követően az örökbe fogadni szándékozónak csatolniuk kell a jövedelmi viszonyaikról szóló igazolást, gyámhivatali meghallgatáson kell megjelenniük, valamint a gyámhivatal maga is környezettanulmányt végez az örökbefogadásra jelentkező ügyfeleknél. Az eljárás során tehát a körülmények változásától függetlenül két alkalommal kerül sor a környezettanulmány készítésére. Ha az örökbefogadásra már alkalmas ügyfél lakóhelyet változtat, az alkalmasság felülvizsgálatáról rendelkező eljárási szabályok szerint is mind a területi gyermekvédelmi szakszolgálat, mind a gyámhivatal által szükséges környezettanulmányt készíteni. A módosítással az eljárás egyszerűsítése oly módon valósul meg, hogy a gyámhivatal a területi gyermekvédelmi szakszolgálat által elvégzett és megküldött környezettanulmányt használja fel eljárása során. Főszabályként a gyámhivatal nem készít ismételten környezettanulmányt, csak abban az esetben kerül erre sor, ha a területi gyermekvédelmi szakszolgálat által felvett környezettanulmány óta változás következett be az ügyfelek lakáskörülményeiben, illetve ha a tényállás tisztázása szempontjából a gyámhivatal ezt szükségesnek tartja a döntéséhez. Ezáltal az örökbefogadásra jelentkező ügyfeleknek csak egy alkalommal kell rendelkezésre

állniuk az alkalmasság megállapításához szükséges környezettanulmány elvégzése céljából, a gyámhivatali eljárás is gyorsabbá válik ezen eljárási cselekmény elhagyásával. Az alkalmasság felülvizsgálata során is főszabályként csak a területi gyermekvédelmi szakszolgálat környezettanulmánya alapján hozza meg határozatát a gyámhivatal. A döntés megalapozottsága ezzel nem sérül, mivel a területi gyermekvédelmi szakszolgálat továbbra is az alkalmassági vizsgálat megkezdésekor elkészíti a környezettanulmányt, illetve a körülmények változása esetén szükség szerint megmarad a gyámhivatal lehetősége is környezettanulmány készítésére.

A jelenleg hatályos szabályozás szerint abban az esetben, ha az örökbefogadásra jelentkező ügyfél a területi gyermekvédelmi szakszolgálat által lefolytatott vizsgálat szerint lakáskörülményei, betegsége vagy pszichológiai okok miatt alkalmatlan az örökbefogadásra, ahhoz, hogy a szakszolgálat megküldje ezen javaslatát a gyámhivatal számára, az ügyfélnek ugyanúgy el kell végeznie az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamot, mint azoknak a jelentkezőknek, akik esetében a szakszolgálat javasolni fogja az alkalmasság megállapítását. Az ügyfél a gyámhivatali eljárásban kérheti igazságügyi szakértő kirendelését a pszichológiai alkalmasság ismételt vizsgálat céljából. Az örökbefogadásra felkészítő tanfolyam költsége jelenleg körülbelül 20 000 forint/fő, melyet az ügyfélnek kellene állnia. Ez a szabályozás hátrányos az ügyfélre nézve, mivel a tanfolyam költségét akkor is állnia kell, ha végül a gyámhivatali eljárás eredményeként az alkalmatlanságát állapítják meg. Továbbá bizonytalanságot és visszásságot okoz, hogy a tanfolyam elvégzését követően az ügyfél olyan tanúsítványt kap, mely szerint a végzettsége örökbefogadó szülő, abban az esetben is, ha a gyermekvédelmi szakszolgálat valamely más okból nem javasolja a gyámhivatalnak a jelentkező alkalmasságának megállapítását. A módosítás révén ha a területi gyermekvédelmi szakszolgálat az örökbefogadásra jelentkező alkalmatlanságára tesz javaslatot a gyámhivatalnak, a jelentkezőnek tanfolyamot csak abban az esetben kell elvégeznie, ha a gyámhivatal a lakhatási és életkörülményeit örökbefogadásra megfelelőnek találja, illetve, ha a kirendelt pszichológus szakértő véleménye szerint az örökbefogadásra alkalmas. A gyámhivatal az előtte folyó eljárást felfüggeszti annak érdekében, hogy a kérelmező a tanfolyam eredményes elvégzését igazoló iratot csatolhassa. Ezáltal kiküszöbölhető az a visszásság, hogy az ügyfél elvégzi saját költségén a tanfolyamot,

majd ezt követően a gyámhivatal egyéb okok miatt elutasító döntést hoz. Továbbra is biztosított marad azonban az, hogy örökbefogadásra való alkalmasságot kizárólag azon személynél lehet megállapítani, aki a felkészítő tanfolyamot eredményesen elvégezte. Az a rendelkezés, hogy a szakszolgálat az alkalmatlanságról szóló javaslatát csak az ügyfél kérelmére továbbítja a gyámhivatalnak, azért kerül be a szabályozásba, mert maga az örökbefogadási eljárás kérelemre indul, tehát az ügyfél az eljárás bármely szakaszában dönthet úgy, hogy nem kívánja az eljárás folytatását.

A gyámhivatal örökbefogadásra való alkalmasságot megállapító határozata a hatályos rendelkezések szerint két évig hatályos, mely – amennyiben az örökbefogadásra nem került sor – az ügyfél kérelmére és a területi gyermekvédelmi szakszolgálat javaslatára további egy évvel meghosszabbítható. Az országos örökbefogadási nyilvántartás adatai alapján a várakozási idő, vagyis amíg egy alkalmassági határozattal rendelkező, örökbe fogadni szándékozó számára gyermek örökbefogadását felajánlják, illetve az örökbefogadást engedélyezik, átlagosan a 2 évet meghaladja. Ha pedig 3 éven belül sem kerül sor az örökbefogadásra, az alkalmasság megállapítására irányuló eljárást az örökbefogadási tanácsadason és tanfolyamon való részvétel kivételével megint le kell folytatni. Az alkalmassági határozat hatályát egy évvel indokolt meghosszabbítani, ennek eredményeként az örökbe fogadni szándékozó alkalmasságáról szóló határozat 3 évig hatályos, amely további egy évvel meghosszabbítható. Ezáltal jelentősen csökkenthető az eljárások száma, az ügyfeleknek nem kell ismételt kérelmet előterjeszteniük, és személyi és lakáskörülményeik ismételt vizsgálatát lehetővé tenniük azon idő alatt, amíg gyermek örökbefogadására várakoznak, továbbá a szakszolgálatnak sem kell ismételt vizsgálatot lefolytatni, és javaslatot készíteni a gyámhivatal számára a nyilvántartásában várakozó ügyfelek vonatkozásában. A gyámhivatali eljárások száma is jelentősen csökken ennek következtében, mivel nem szükséges az alkalmasság meghosszabbításáról, illetve az alkalmasság megállapításáról újból rendelkezni.

Az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás egyszerűsítése lehetővé teszi a terheségét titkoló, válsághelyzetben lévő várandós anya titkának megtartását, mely évente mintegy 70-80 krízishelyzetben lévő anyát érint. Csökkennek az örökbe fogadni szándékozók adminisztratív terhei az eljárási szabályok változásával, mert a gyermekkel való barátkozás

időszakában elfogadják a már korábban elkészült környezettanulmányt, és a gyámhivatal szerzi be az anyakönyvi kivonatot, amely mintegy 750-800 örökbefogadást érint. Az ügyfelek adminisztratív terheit csökkenti továbbá, hogy a házastársa vagy rokona gyermekét örökbe fogadni szándékozó mintegy 150 személy számára a területi gyermekvédelmi szakszolgálat ingyenesen biztosítja a tanácsadást és az előírt vizsgálatok elvégzését. Az újszülött gyermek érdekeire tekintettel csökken az örökbefogadó családhoz történő kihelyezésének eljárási határideje 8 napra, amely mintegy 260 gyermeket érint.

Az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás egyszerűsítése a titkolt terhességre vonatkozó eddigi hiányos szabályozás kiegészítésével, az eljárás menetének pontosításával, az örökbe fogadni szándékozókra háruló iratbeszerzési terhek csökkentésével valósul meg. A hatályos szabályozás lehetővé teszi a terhességét szűkebb vagy tágabb környezete előtt eltitkoló, válsághelyzetben lévő várandós anya számára, hogy ha szeretné, hogy gyermekét örökbe fogadják, nem a lakóhelye, hanem a szülés helye szerinti gyámhivatalnál teheti meg az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát. Titka azonban jelenleg nem megtartható, ugyanis a gyermek lakcím-, tájkaártyáját és egyéb iratait a vér szerinti szülő lakóhelyén kézbesítik, mivel a gyermek lakóhelye az anya lakcímével megegyező kell, hogy legyen, más lakcímet csak bíróság vagy gyámhatóság állapíthat meg a gyermek számára. A terhesség eltitkolását veszélyezteti továbbá, hogy a gyámrendelés során a gyermek vagyonáról leltárt is kell készíteni, ezen kívül a családi jogállás rendezése céljából az anyakönyvi hivatal értesíti az anya lakó-

helye szerinti gyámhatóságot. A tervezett módosítás lehetővé teszi a terhességét titkoló, válsághelyzetben lévő várandós anya számára, hogy gyermeke születése előtt bármelyik gyámhivatal előtt kérelmezhesse azt, hogy a gyámhivatal születendő gyermeke lakóhelyéül a fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat székhelyét állapítsa meg. Az anya gyermeke megszületését követően – feltéve, hogy terhességét továbbra is titkolja – a kórházban átadja a gyermek anyakönyvezéséhez a gyermek lakóhelyét megállapító határozatot. Ennek alapján a gyermek lakóhelyéül a fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálatot állapítja meg a gyámhivatal. A fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat számára a módosítás új feladatként írja elő a gyermek iratainak megőrzését, és gyámhivatali határozat alapján a gyermek törvényes képviselőjének történő átadását. Az egyszerűsítési munkacsoport számára indokoltnak tűnt a húsz területi gyermekvédelmi szakszolgálat közül egynek a feladataként nevesíteni a gyermek számára érkező iratok megőrzését és továbbítását a gyermek törvényes képviselője számára. A törvényes képviselő a gyermek sorsának rendezésétől függően lehet maga a vér szerinti szülő, amennyiben nevelni kívánja gyermekét, valamint lehet az örökbefogadó szülő vagy gyám.

Az örökbefogadás engedélyezésére vonatkozó gyámhivatali eljárási szabályok szerint a gyermek kötelező gondozási időre kihelyezése előtt az örökbefogadást engedélyező gyámhivatal környezettanulmányt készít az örökbefogadók lakóhelyén. Az esetek többségében az örökbefogadás engedélyezésére illetékes gyámhivatal nem az örökbefogadók lakóhelye szerinti gyámhivatal, sőt az örökbefogadások jelentős

résénél másik megyében, akár távolabbi országrészben ismerkednek az örökbe fogadni szándékozók a gyermekkel. Emiatt az örökbefogadók számára nehézséget jelent az örökbefogadási eljárás során a gyermekkel történő ismerkedést megszakítva lakóhelyükre hazautazni a környezettanulmány elkészítése céljából. A környezettanulmány elkészítése az eljárás megindítását követően újszülött gyermekek esetében napokkal késleltetheti a gyermek kihelyezését a leendő örökbefogadó családba. A tervezett módosítás lehetővé teszi, hogy a gyámhivatal a kötelező gondozásra kihelyezésről az örökbe fogadni szándékozókkal egyébként is kapcsolatban álló területi gyermekvédelmi szakszolgálat egy hónappal nem régebbi környezettanulmánya alapján döntsön, így már az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás megindításakor a gyámhivatal rendelkezésére állhat az örökbefogadók körülményeit feltáró környezettanulmány.

A gyámhivatal a felek kérelmének benyújtását követően 15 napon belül dönt a gyermek kötelező gondozásba történő kihelyezéséről. A tervezett módosítás szerint hathetes életkornál fiatalabb gyermekek esetében a gyámhivatal a kérelem benyújtásától számított 8 napon belül dönt a gyermek örökbefogadó családba kihelyezéséről, mivel ezekben az esetekben nincs szükség a kihelyezést megelőző hosszabb ismerkedésre az örökbefogadó és a gyermek között. További érv a rövidebb ügyintézési idő mellett, hogy az egészséges gyermek ellátását a kórházak nem minden esetben tudják vállalni a gyermek örökbefogadó családba helyezéséig, emiatt adott esetben szakellátásba utalása válhat szükségessé, amely ellentétes az újszülött érdekeivel.

Az örökbe fogadni szándékozók eljárással kapcsolatos terheit csökkenti a tervezett módosítás azzal, hogy a közigazgatási eljárási törvénnyel összhangban egyértelműen a gyámhivatal feladatává teszi belöldi születés és házasságkötés esetén az anyakönyvi kivonatok beszerzését – így az örökbe fogadni szándékozónak nem a gyermekkel történő ismerkedés vagy a gondozásra kihelyezés idején kell születésük, illetve házasságkötésük helyére elutazniuk az anyakönyvi kivonat beszerzése céljából. Külföldön történt születés vagy házasságkötés esetében kell csak azokat az ügyfélnek becsatolnia, mert annak beszerzése aránytalan nehézséggel járhat a hatóság számára, és az ügyintézés idejét is jelentősen meghosszabbíthatja.

Rokon, illetve házastárs által történő örökbefogadás esetében a gyámhivatal egy eljárásban dönt az örökbe fogadni szándékozó alkalmasságáról és az örökbefogadásról. Az eljárása során az ügyfél nyújtja

be az örökbefogadói alkalmasságra vonatkozó pszichológiai véleményt, melynek költsége – amennyiben nem a területi gyermekvédelmi szakszolgálatnál kéri a vizsgálat elvégzését – őt terheli. Szakmai szempontból aggályos, hogy abban az esetben, ha nem a területi gyermekvédelmi szakszolgálat pszichológusa véleményezi az alkalmasságot, arról gyakran örökbefogadások területén jártassággal nem rendelkező pszichológus ad véleményt. További problémát jelent ezen eljárások esetén, hogyha az ügyfél az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelem benyújtása előtt kéri a vizsgálat elvégzését, és utólag, a gyámhivatali eljárás során tisztázódik, hogy nincsenek meg az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges feltételek – például a szülő nem járul hozzá gyermek örökbefogadásához –, akkor feleslegesen történtek meg a vizsgálatok. A módosítás értelmében ezért rokoni és házastársi örökbefogadás esetében a gyámhivatal az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás megindítását követően az alkalmassági vizsgálat elvégzésére az erre szakmai kompetenciával rendelkező területi gyermekvédelmi szakszolgálatot keresi meg, és a szakszolgálat véleményére alapozva hozza meg döntését. Ebben az esetben a vizsgálatok elvégzésének nincs költségvonzata az ügyfél számára, valamint az alkalmassági vizsgálatot örökbefogadások terén jártas szakemberek végzik. Az alkalmassági vizsgálatra a továbbiakban már csak akkor kerül sor, ha az örökbefogadás jogi feltételei egyébként fennállnak.

A terhességét eltitkoló, válsághelyzetben lévő várandós anya titkának megőrzése érdekében tervezett módosításokhoz kapcsolódóan lehetőség nyílik rá, hogy az anyakönyvvezető – a gyámhatóság számára történő adatszolgáltatása során – az apa adatai nélkül anyakönyvezett gyermekről való tájékoztatást a jelenlegi szabályozás szerinti nyolc nap helyett a gyermek születésétől számított négy hónap elteltével küldje meg az anya lakóhelye szerint illetékes gyámhatóság számára, feltéve, hogy közben a gyermek családi jogállása örökbefogadással vagy egyéb módon nem rendeződött. Mindezt abban az esetben, ha a terhességét eltitkoló, válsághelyzetben lévő várandós anya kérelmére születendő gyermeke lakóhelyeül a járási gyámhivatal a fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat székhelyét állapította meg. Ezzel a rendelkezéssel elkerülhetővé válik, hogy a terhességét eltitkoló anyát a gyermek családi jogállásának rendezése érdekében beidézzék a lakóhelye szerinti gyámhatóság.

A nemzetközi örökbefogadással kapcsolatos szabályozás rendkívül bürokratikus eljárásra kötelezte a magyar hatóságokat és az ügyfeleket is azokban az

esetekben, amikor a joghatósággal rendelkező külföldi hatóság már engedélyezte az örökbefogadást. A külföldi hatóság döntését követően a magyarországi eljárást gyakran nem is folytatták le az ügyfelek, előfordult, hogy csak névváltoztatást kértek, ami azt jelenti, hogy az anyakönyvi bejegyzések nem változtak. A korábbihoz képest jelentős változás, hogy ha a külföldi döntést a gyámhivatal jóváhagyja, a gyermek ezáltal azonnal újraanyakönyvezhető lesz, valamint lehetőség nyílik a kedvezményes honosítására.

Azoknak az örökbefogadási eljárásoknak az egyszerűsítése valósul meg e két egyszerűsítés által, amelyek során magyar állampolgár fogad külföldi állampolgárságú gyermeket örökbe, vagy külföldi állampolgár fogad magyar állampolgárságú gyermeket örökbe, oly módon, hogy külföldön már lefolytatták az eljárást, és a joghatósággal rendelkező külföldi hatóság már engedélyezte az örökbefogadást. A külföldi állampolgár által magyar állampolgár örökbefogadására, valamint magyar állampolgár által külföldi állampolgár örökbefogadására irányuló eljárásokat alapvetően a 2005. évi LXXX. törvénnyel kihirdetett, a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény szabályozza. Ezekre az eljárásokra nem terjed ki az egyszerűsítés, mert ezeket az örökbefogadásokat a jogszabály erejénél fogva el kell ismernie a részes államoknak, így Magyarországnak is. Az egyszerűsítés a külföldi hatóság által engedélyezett rokoni, házastársi örökbefogadásokat, valamint azokat az eljárásokat célozza, melyeknél az örökbefogadó vagy az örökbe fogadott olyan államnak a polgára, amely az Egyezménynek nem részese. Ezekben az ügyekben jelenleg a gyámhatóság eljárása hosszadalmas és bonyolult. A cél az, hogy a jövőben a külföldi hatóságok által meghozott döntések jogszerűségét vizsgálja csak a magyar gyámhatóság, ne folytasson le ismételt örökbefogadási eljárást.

A hatályos rendelkezések szerint, ha egy magyar állampolgár külföldön külföldi állampolgárságú gyermeket fogad örökbe, vagy külföldi állampolgár magyar állampolgárságú gyermeket, akkor ahhoz, hogy a gyermeket Magyarországon anyakönyvezzék (és hátralévő életében ne két identitása legyen) le kell folytatni Magyarországon is a teljes örökbefogadási eljárást. Be kell szerezni azokat az iratokat, melyek az örökbefogadás engedélyezéséhez egyébként is szükségesek (pl. környe-

zettanulmány, jövedelemigazolás, annak igazolása, hogy az örökbefogadó alkalmas az örökbefogadásra stb.). Az iratokat le kell fordíttatni magyarra, ami jelentős költséget ró az ügyfélre, majd kérni a magyar gyámhatóságtól az örökbefogadás jóváhagyását. Szükséges a személyes jognyilatkozat is. Ez az eljárás felesleges, hiszen egy alkalommal – a külföldi hatóság által meghozott eredeti döntés előtt – már beszerezték a szükséges iratokat, a külföldi hatóság vizsgálta a körülményeket, és azok alapján döntött. Ha az örökbefogadó valamilyen okból nem tud a magyar gyámhatóságon személyesen nyilatkozni, akkor az örökbefogadás hazai engedélyezésére jelenleg nincs lehetőség. Az egyetlen megoldás a névváltoztatási kérelem, de ebben csak a gyermek nevét lehet megváltoztatni – a szülőre vonatkozó bejegyzést nem –, így két különböző anyakönyvi kivonata lesz. Ennek az ésszerűtlen, bürokratikus eljárásnak az egyszerűsítése a cél.

A jelenleg hatályos nemzetközi magánjogi jogszabályok alapján magyar állampolgár nem magyar állampolgárt, illetve nem magyar állampolgár magyar állampolgárt a magyar gyámhatóság engedélyével vagy külföldi hatóságnak a magyar gyámhatóság által jóváhagyott engedélyével fogadhat örökbe. A nemzetközi magánjogi törvény erejű rendelet alapján nem magyar állampolgár magyar állampolgárt csak a magyar gyámhatóság jóváhagyásával fogadhat örökbe. A hivatkozott jogszabályban az „engedélyezés”, „jóváhagyás” a teljes örökbefogadási eljárás lefolytatását feltételezi.

Az egyszerűsítést követően abban az esetben, ha az örökbefogadást a külföldi fél állampolgársága szerint illetékes hatóság már engedélyezte, a gyámhivatal csak azt vizsgálja, hogy a döntés a magyar jogban foglaltaknak is megfelel-e, és az örökbe fogadott még kiskorú-e. A nagykorú örökbe fogadott az örökbefogadást engedélyező külföldi határozat elismerését kérheti. A módosítás azt jelenti, hogy csak a külföldi engedélyező határozatot kell benyújtaniuk az ügyfeleknek – a jelenlegi eljárástól jelentősen eltérő módon, amikor rendkívül sok iratot kell fordítással ellátva benyújtani. Ráadásul olyan iratokat, amelyeket egy korábbi eljárás során már egy külföldi hatóság alaposan megvizsgált.

Az elmúlt időszakban bevezetett és jelenleg bevezetni tervezett jogszabályok tovább erősítik azt az elgondolást, hogy a gyermeknek a legmegfelelőbb gondozási helyet egy szerető család keretein belül lehet megteremtteni.

Kothencz János

Minden gyermeknek családban van a helye

– avagy a gyermekvédelmi integrációs programsorozat hatása a befogadó szülői hivatásvállalásra

A ki csak egy ilyen kisgyermeket befogad az én nevemben...” (Mt 18,5) címmel integrációs programsorozat indult a Szeged-Csanádi Egyházmegye Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltatója és az ÁGOTA® Országos Kiemelkedően Közhasznú Alapítvány közös szervezésében, melyet az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális, Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkársága, illetve annak vezetője, Soltész Miklós államtitkár úr támogatásának köszönhetően valósíthattunk meg. Az integrációs programsorozat célja és küldetése volt, hogy közelebb vigyük a magyar társadalom tagjaihoz és általában a családokhoz a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatalok világát, valamint, hogy tomítsuk a tájékozatlanságból származó sokszor túlzó, negatív, általánosító, sztereotipikus előítéleteket. A programnak szintén küldetése volt, hogy elősegítsük az örökbe- és családba fogadások lehetőségét, a nevelő- és befogadó szülői hivatásvállalási kedvet. A programrendszert a Dél-Alföld régió kétharmadának területén valósítottuk meg, így Csongrád és Bács-Kiskun megye gyermekvédelmi szakellátási rendszereiben. A program megvalósításának intervalluma 2012 júniusától 2012 decemberéig tartott. A projekt programelemei a következők voltak: 2012 júniusában „Fogadjj el...” ÁGOTA közösségi és családi nap, 2012 augusztusában „Meghívom a szomszédomat egy ebédre”, szeptemberben „Ökokommandó”, „I. Haynald Napok” és „Iskolanyitogató programrendszer”, októberben „Labdarúgó sportkupa”, decemberben „Záró értékelések”.

A fentiekben vázlatosan megjelölt programelemek természetesen további alprogramokra voltak lebontathatók, melyek együttességének kö-

szönhetően közel 15 000 embert tudtunk bevonní a két megyében. A projekt egyik legnagyobb sikerindikátora, hogy a nevelőszülői hivatásvállalások gyakorisága ebben az időintervallumban csaknem háromszorosára emelkedett, a projektet megelőző időszak tendenciájához képest. A rendkívül komoly mértékben megugrott nevelőszülői hivatásvállalási kedv mellett az örökbefogadások száma is rohamosan megnőtt a térségben. Jelen beszámolómban nem statisztikai adatokról szeretnék írni, hanem azokról az emberi és nem utolsósorban szakmai szempontokról, melyek végigkísérték a programsorozatot, annak minden állomáshelyét, és amelyek talán elgondolkodtathatnak bennünket az integráció ezen élményalapú formájának fontosságáról. Ebben a projektben mi nem csak társadalmi előítéleteket építettünk le munkatársainkkal, hanem a családba fogadási kedv fokozottabbá válásának köszönhetően nagyon sok gyermek elfogadását, családra találását is megtapasztalhattuk.

A programsorozat első nagy állomáshelye a szegedi paneldzsungelek világa volt. (A gyermekvédelmi szakellátásban óriási félreértésre ad okot a lakótelepi negyedek élettere. Többben azt gondolják, hogy nevelőszülői hivatást, csak mert valaki panellakásban él, nem lehet vagy nem illik vállalnia.) Egy olyan közösségi és családi napot szerveztünk az egyik „legősibb” és legnagyobb lakótelepi negyed szívében, amelyre közel 8000 ember látogatott el. A rendezvény minden egyes négyzetméterén valamilyen program zajlott, s az ezeken részt vevő családok találkozhattak nevelőszülői hálózatunk munkatársaival és az általuk felállított standokkal. Ugyancsak részt vettek a program élvezői közt azok a szakellátásban élő gyermekeink és fiataljaink is, akiknek

ez a rendezvény nem volt több, mint egy kellemes, élményekkel teli kikapcsolódás egy nyári délutánon. A programok a legszélesebb skálán szinte mindenkit megmozgattak. Számos ilyen közt az egyik legérdekesebb talán az a családi ügyességi vetélkedősorozat volt, melyben a családból kiemelt gyermek egy-egy család saját gyermekével, azaz kortársával együtt, vele közösen, egy csapatban vetélkedhetett, illetve versenyezhetett más csapatokkal. Az állami gondozott és nem állami gondozott gyermekek, a gyermekvédelmi gondoskodásban és a családjukban élő gyermekek és fiatalok, illetve a családok ebben a vetélkedősorozatban közösen élhették meg mindazt az izgalmat, közös kihívást és sikert, ami az élményeken túl egyúttal össze is kovácsolta őket. Döbbenetes érzés volt megtapasztalni, hogy a jelentkező csapatok és a közük ágyazott gondozott gyermekeink csoportokká való alakítása közben tapasztalható feszengés és idegenkedés miként vált percek, pillanatok alatt igazi közösségi élménnyé, melyben az egymásra hagyatkozás, a tapintat, a kölcsönös elfogadás és a közös akarat kézzelfoghatóvá vált. A közösségi családi rendezvényt követő napokban és hetekben ugrásszerűen megemelkedtek a nevelőszülői jelentkezések, és a hivatkozások legtöbbször a fentebb bemutatott közösségi élményről szólt. Azóta már számtalan család gondozza és neveli gyermekeinket.

Egy másik fontos programeleme volt projektünknek az úgynevezett „Ökokommandó”. Hasonlóan az országban is sokszor tapasztalható negatív általánosítások megfogalmazásaihoz, Bács-Kiskun és Csongrád megye városaiban, településeiben is gyakran hallhatjuk az olyan mondatokat, miszerint „ezek a gyerekek nem képesek megbecsülni környezetüket, rombolnak, stb.” Az „Ökokommandó” alap gondolata az volt, hogy a két megye településeiben lévő gyermek- és lakóotthonokban felcseperedő fiatalok a településen élő lakosokkal, családokkal összefogásban közösen ültessenek virágokat, fákat a település olyan területein, ahol kopár, sivár részek voltak. Minden településen be kellett vonni a helyi közterület-fenntartási vagy környezetgazdálkodási szerveket is. A két megye közel 20 településén száz gyermek és lakos együtt vonult ki terekre, utcákra, buszmegállóba, parkokba, ahol virágokat, cserjéket, fákat ültettek, vagy éppen közösen rendbe raktak olyan lepusztult, amortizálódott parkokat, ahol például már lécszemle sem volt a padokon. Ez a közös munkálkodás, a környezet épségének védelme, szépítése ugyancsak közelebb hozta egymáshoz a tele-

pülések lakóit. A program hatása, kisebb mértékben ugyan, mint a közösségi rendezvény idején, de hasonló volt. Ismeretségek, barátságok, kapcsolatok, kötelek születtek, melynek köszönhetően tovább élénkült a befogadó szülői hivatásvállalási kedv. A programnak itt, ezen a ponton volt egy másik óriási jelentősége is. Több ízben tapasztalták kollégáim, hogy az odáig leginkább negatív minősítő megjegyzéseket mondogató lakosok egészen más megfogalmazásokat kezdtek el hangoztatni a gyermekotthon lakóival kapcsolatban, és az adott utcában egy teljesen más: elfogadói attitűd kezdett kialakulni. Ez a programelem automatikusan húzta magával a következőt, melynek egyszerűen csak azt a címet adtuk, hogy „Meghívom a szomszédomat egy ebédre”. Ebben a konstrukcióban az volt a cél, hogy a gyermekek szűk környezetében egy mélyebb szintű elfogadást, közösségi együtt-, illetve egymás mellett élést szorgalmazhassunk. Az ÁGOTA[®] országos reprezentatív kutatás idején számtalan beszámolót hallgathattunk meg arról, hogy a szomszédok miként kezelik a lakóotthonok lakóit. Több városban hallhattunk történeteket kollégáktól és gyermekektől egyaránt, melyekben a szomszéd ellenezte az odaköltöző gyermekek ott élését, sőt volt olyan, amikor még agitálta is a lakóotthonnak az elutasítására. Előfordult, hogy a szomszéd kamerázta a lakóotthon udvarában játszó gyermekeket, és igyekezett rögzíteni minden olyan megszólalást vagy viselkedést, mellyel igazolni, bizonyítani tudta a lakóotthonban élők általa megbotránkoztatónak vélt életvitelét. Bár kijelentésemet nem tudom alátámasztani statisztikai valószínűségi mutatókkal, de a tapasztalat azt mondhatja velem, hogy a ma Magyarországon lakóotthonokban élő gyermekek tőszomszédsága elzárkózó, elidegenülő, vagy adott esetben elutasító attitűdöt mutat. Nyilván nem voltak bennem olyan illúziók, hogy ha a szomszédok közösen ebédelnek gyermekeinkkel, akkor majd onnantól a csemetéink a szomszédokba járnak haza, de a kölcsönös ismerkedés és megismerés, illetve elfogadás vágya mindvégig vezérelt minket. A program megvalósításának napján szorongva vártuk a kollégák visszajelzéseit a kialakuló fejleményekről. A beszámolók legtöbbször a következőket mutatta be.

A gyermekek óriási százaléka izgalommal, várakozással teli módon készült a közös ebédre, délutánra a szomszédokkal. A gyermekek olyan szinten „kifényezték” környezetüket, ahogyan arra számos kollégám azelőtt még példát sem látott. A szomszédok megérkezését követően csemetéink nem csak

körbevezették a vendégüket, és bemutatták otthonukat, de olyan közvetlenséget tanúsítottak, amelynek köszönhetően az ebéd elfogyasztása után közös játék következett vagy viszont-meghívás. Volt olyan intézményvezetőnk, aki meghatottságában sírva hívott fel minket, és közölte, „ő az elmúlt 15 évben ilyet még nem tapasztalt”. Úgy éreztük, jégfalak repednek, hasadnak meg, és az egész nap csodájának üzenete ebben a két szóban is kifejezhetővé vált: egymásra találtak. A kapcsolatok azóta is fennállnak, és van, ahol mindennapos, szerves együttgondolkodássá alakultak. Ezek a kapcsolatok és a belőlük származó információk a szomszédok közvetítésében nagyban hatottak a település véleményére is, és ennek volt köszönhető az adott önkormányzat, polgármesteri hivatal, egyházközség képviselőinek közelebb lépése is gyermekeinkhez. A Dél-Alföld régióban volt olyan falu, ahol a lakásotthonainkban élő gyermekeinket ennek a programnak hatására kezdte el a polgármester látogatni, majd támogatni. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált mindannyiunk számára a hetek, hónapok előrehaladtával, hogy nem a társadalom tagjainak szívével vagy szemével van a gond, hanem a pusztta tájékozatlansággal. Ennek az első tetten érhető megnyilvánulása mindabban, amiből közös tanulságot vonhattunk le, konkrétan az volt, hogy az előítéletek jelentős része az ismeretlentől való félelemből adódik. Vagyis társadalmunk tagjai nem ismerik, ezért nem is értik gyermekeink, a családból kiemelt csemeték érzéseit és életállapotjellemzőit, gondolatait, szokásvilágukat. Ebben az ismeretlenségben, tájékozatlanságban a korábbi évtizedekből generációról generációra átörökölt véleményeket, elszólásokat, általánosításokat tanul-

hatták csak meg felmenőiktől. Nyilvánvalóvá vált százak, ezrek, megkockáztatom: tízezrek számára, hogy az „intézeti gyerek” nem a viselkedésével ki-munkált büntetéseként éli meg ezt az életállapotot, hanem azért, mert nem volt róla képes gondoskodni a saját családja. Rá kellett ébrednie az embereknek arra, hogy gyermekeink semmivel sem jobbak vagy rosszabbak, ilyenebbek vagy olyanabbak, mint bárki más saját gyermeke vagy unokája. Ez kétségtelenül egyfajta szembesülést vagy önmeg hasonlást is hozott magával, hiszen több visszajelzésben kezdődtek így mondatok: „nem is gondoltam volna, hogy...”

Fontosnak tartottuk azt is, hogy ne csak gyermekeink „egyszerűségét” és szerethetőségét mutassuk meg, hanem azt is, hogy miben tehetségesek, és miben különlegesek. Ezért az „*Iskolanyitogató*” elnevezésű programrendszerünkben, amelyben közel 5000 ember vett részt, már arra fókuszáltunk, hogy gyermekeink a saját osztálytársaikkal, vagyis együtt az egész osztályközösség, közös produkciók mentén mutassák meg, miben tehetségesek, miben különlegesek. Az oktató, tanító tanárok, illetve pedagógus kollégák és a széles érdeklődői kör legnagyobb meglepetésére (beleértve néha magát az osztálytársat is) kiderült, hogy gyermekeink szavalnak, verset írnak és adnak elő, táncolnak vagy akár hegedülnek és énekelnek. Több száz tehetség mutatta meg magát ebben a programstruktúrában és vont be közös alkotói munkába az egyébként családban élő osztálytársait, kortársait. A szülői társadalomtól a szomszédig, az érdeklődőtől a kortársig mindenki tanúja lehetett ennek a nem hétköznapi feltárulkozásnak. A két megye gyermekvédelmi szakellátásában érintett kollégáink, így a nevelőszülői tanácsadók vagy az örökbefogadás

területén tevékenykedő munkatársak egyre intenzívebb megkeresésekkel találkozhattak, és folyamatosan fogadták az érdeklődőket úgy az örökbefogadással, mint a nevelőszülői hivatásvállalással kapcsolatban.

Integrációs programsorozatunk egy másik fontos támpillére a közös sport, és az ezen keresztül kialakítható közösségi élmény megvalósítása volt. A két megye szakellátási rendszerében élő gyermekek és fiatalok számára olyan futballtornát hirdettünk meg, melyre úgynevezett vegyes csapatokkal jelentkezhetek. A szűkebb és tágabb környezetükben élő kortársaikkal – az osztálytársak körétől egészen a baráti körig – közös futballcsapatot alkotva nyújthatták be jelentkezésüket a rangadóra. A több mint félezer résztvevővel megvalósított sportnapon nemcsak az általunk gondozott gyermekek hozzátartozóit és nevelőit, de a szintén csapattagságban lévő családban felnövekvő gyermekek hozzátartozóit, családját is vendégül láthattuk. Ezekben a vegyes futballcsapatokban, hasonlóképp az *ÁGOTA* *családi nap* vetélkedőihez, szintén közös célokat, közös elképzelések mentén való küzdelmet élhettek meg a gyermekek és fiatalok egyaránt. A futballkupa hatása nem váratott sokáig magára. Ennek a közösségi élménynek a hatására is többen jelezték családba fogadási szándékukat.

Dr. Kiss-Rigó László, a Szeged-Csanádi Egyházmegye főpásztora és Soltész Miklós, szociális, család- és ifjúságügyért felelős államtitkár közös elképzelése, hogy lehetőleg minél több gyermek családban élhessen. Hiszen minden gyermeknek családban van a helye. Úgy gondolom, hogy miként Isten minden teremtményére igaz, így a családból kiemelt csemetéinkre különösen is igaz a gondolat, miszerint a Jóisten nem teremt selejtet. Számunkra egyértelműen bebizonyosodott, hogy ennek az integrációs programsorozatnak a hatására tompultak a tájékozatlanságból származó előítéletek, drasztikusan megnövekedtek a régióban a nevelőszülői hivatásvállalások, és élénkebbé vált az örökbefogadói kedv. Ez utóbbi nemcsak azért jelentős, mert ez a legoptimálisabb formája a gyermekek családba fogadhatóságának, hanem azért is, mert a programnak köszönhetően a legkisebbek, a csecsemők mellett a nagyobb gyerekek esetében is felélénkült az örökbefogadói kedv.

A kormány óriási energiát fektet abba, hogy az élet szentségének védelmén túl a családjuktól megfosztott, vagy abból kiemelt gyermekek legtöbbször a szakmai kritériumoknak megfelelően a lehető leghatékonyabb családpótló közeghez, vagyis magához

a családhoz juttassa. A szakma részéről ez a törekvés mindenképp üdvözlendő, és az *ÁGOTA* Alapítvány örömmel vállalt részt ennek az innovatív, modellteremtő programsorozatnak a megvalósításában.

Egy rendkívül fontos szakmai szempont is érvényre jutott az integrációs programsorozat jóvoltából. Ez pedig nem más, mint az önkéntesség lehetősége. Az önkéntesség kultúrája ma Magyarországon egyre népszerűbb, és többek által egyre inkább követendő út. Ugyanakkor az elmúlt 20 év során a gyermekvédelmi szakellátásban közreműködő kollégák, munkatársak körében többször nehéz volt megértetni az önkéntesség fontosságának mértékét. A közalkalmazotti jogviszony, ennek keretei, valamint a gyermekvédelmi szakellátási struktúra számtalan emberi és szakmai ponton nem generálta, illetve nem szorgalmazta az önkéntesség kultúrájának hatékonyabb kialakíthatóságát. A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató alkalmazottai, szakemberei komoly mintát tapasztalhatnak az *ÁGOTA* Alapítvány önkéntes közösségének odaadásából, elkötelezettségéből, karitativitásából. Mindez nem csak a jó példa miatt fontos, hanem azért is, mert a gyermekvédelmi szakellátás igazi hivatáspályává kell, hogy kinőhessen magát. Meggyőződésem, hogy a gyermekvédelmi rendszerben dolgozó kolléga hivatása legalább olyan fontos, mint a beteget vagy sérülteket gyógyító orvosé. Hiszen mi magunk is arra vállalkoztunk a gyermekvédelemben, hogy a bizalmában megtépzott, életútjában gyakran traumatizált gyermek sebeit gyógyítsuk. Ebben a gyógyító, törődő, gondoskodó attitűdben, amely reményeink szerint felválthatja a hosszú évtizedek alatt rögzült, és gyakorta tapasztalt felügyeleti típusú hozzáállást, nos mindebben igazán komoly jelentőséggel bír az önkéntesség kultúrája. Az *ÁGOTA* Alapítvány munkatársainak példája és lelkesedése „ragadósnak” bizonyult, és ma már nagyon sok Szent Ágotá-s kolléga a munkaidejétől függetlenül több, a gyermekekért megvalósított programban önkéntesként is jelen van. Integrációs programsorozatunk legtöbbször az önkéntesség eszményén alapult. Talán pontosan ez az oka annak, hogy ennyire sikeres volt.

Valamennyi általunk támogatott gyermekünk és a program hatásának köszönhetően családhoz jutott csemeténk nevében is tisztelettel köszönöm meg mindazok fáradozását, akik részt vállaltak ennek a közös álomnak a megvalósításában! Mert valóban: minden gyermeknek családban van a helye!

Bogár Zsuzsa

Segítség örökbefogadóknak és örökbefogadás előtt állóknak

Ágacska Alapítvány

Assan tíz éve már, hogy néhány örökbefogadással foglalkozó segítő szakember és örökbe fogadó szülők lelkes kis csapata létrehozta az Ágacska Alapítványt. A megalakulás háttérében az a tapasztalat állt, hogy mind a szakemberek, mind a szülők úgy érezték, kevés az olyan hely és lehetőség, ahol a családok sorstársakkal találkozhatnak, segítséget kaphatnak akár egymástól, akár az örökbefogadásban járatos szakemberektől. Az alapítvány létrejöttének másik fontos bázisát a Fővárosi Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatnál ekkor már működő munkacsoport képezte, amely az örökbe fogadói felkészítő tanfolyam bevezetését tartalmazó új jogszabályt készítette elő. Ennek megfelelően az alapítvány egyik első fontos céljaként tűzte ki a felkészítő tanfolyam megszervezéséhez szükséges előkészítési munkálatokat. A felkészítő tanfolyamot szabályozó rendelet 2003. májusi megjelenését követően az alapítvány pszichológus szakemberei akkreditáltatták az Ágacska örökbefogadói tanfolyam tananyagát, majd 2003 szeptemberében az első felkészítő megszervezésére is sor kerülhetett. Azóta is legfontosabb tevékenységünként tartjuk számon az örökbefogadói felkészítő tanfolyamok lebonyolítását. Jelenleg, 2012 decemberében a 130. tanfolyam kerül megrendezésre. Budapest mellett Szegeden és Nagykanizsán is szervezünk felkészítő csoportokat.

Felkészítő tanfolyam

A felkészítő tanfolyam bevezetése eleinte nagyon sok várakozó szülő felháborodását váltotta ki. A kötelező tanfolyammal szembeni ellenállás mára már jelentősen megváltozott, de a kezdetekkor a leendő szülők szakmai fórumokon hangot is adtak felháborodásuknak:

„Miért kell nekünk felkészítő tanfolyamra járnunk, mikor hányan szülnék úgy gyereket, hogy utána nem képesek még ellátni sem, nemhogy rendesen felnevelni? Nekik miért nem tartanak tanfolyamot? vagy: „Mi már olyan régóta várunk gyermekre, mindent elolvastunk már a gyermeknevelésről, alig várjuk, hogy végre hazavihessük, minek még előtte tanfolyam is?”

Ilyen és ezekhez hasonló ellenállások esetén az alapítvány szakemberei nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy felvilágosítsák a jelentkezőket: egy örökbefogadott gyermek nevelése nem ugyanaz, mint a vér szerinti gyermeké. Hiába olvas el valaki rengeteg gyermekneveléssel kapcsolatos könyvet, vagy hallgatja végig a tágabb család tapasztalt tagjaitól, hogy hogyan is kell okosan gyermeket nevelni, esetleg ő maga is jelentős részt vállal rokon gyerekek nevelésében – egy örökbefogadott gyermek nevelése során számos olyan helyzettel, problémával és kérdéssel találkozhat majd szembe magát, amelyekre nem foglani tudni választ adni a gyermeknevelési könyvek, a tapasztalt, sok gyermeket nevelő rokonok. A tanfolyamon ráadásul sok jelentkező be is vallja, hogy nagyon egyedül érzi magát ebben a témában, senkihez sem tud fordulni a környezetében, aki segíteni tudna neki egyes kételyei, szorongásai eloszlatásában. Nem sokkal az örökbefogadói felkészítő tanfolyam kötelezővé tétele után egy tanfolyamunkon a leendő örökbefogadó apukák közül így fogalmazott valaki: *„Mióta eldöntöttük, hogy örökbe fogadunk, eddig mindig, mindenhol úgy éreztem a többiek zöldek, mi pedig kékek vagyunk. Olyan jó most itt ülni, mert itt mindenki kék.”*

A tanfolyamra készülődve nagyon sok jelentkező úgy gondol a felkészítésre, mint valamiféle iskolai képzésre. Padsorokat képzel el, katedrán álló előadókat, akik hosszas, monoton és unalmas előadásokat tartanak a gyermeknevelésről. Ezek az

elképzelések azonban a tanfolyam első órájában rögtön szertefoszlanak. A résztvevők elég hamar megtapasztalják, hogy szó sincs iskolai oktatásról. Az Ágacska-tanfolyamon, amellett, hogy a szakemberek igyekeznek rengeteg információt átadni az örökbefogadásról, beszélgetés és együttgondolkodás folyik. Rengeteg valóságból vett példán, történeten és eseten keresztül próbálja a tanfolyam bemutatni, hogy milyen speciális nehézségek, élethelyzetek merülhetnek fel egy örökbefogadott gyermek nevelése során. A hangsúly kevésbé az információ-átadáson, sokkal inkább a szemléletváltáson van. Sok leendő örökbefogadó ott, a tanfolyamon ülve döbben rá, hogy az örökbefogadott gyermeknek vannak gyökerei, van vér szerinti anyja, akit nem lehet kiiktatni, teljesen elfelejteni. Ő, egyfajta harmadik szereplőként rejtetten mindig része lesz az életüknek, a gyermek gondolkodni fog róla, nekik pedig nyitottnak kell lenniük arra, hogy gyermekük ezeket a gondolatokat megoszthassa velük. Sokan itt szembesülnek azzal is, hogy beszélni, beszélgetni kell majd a gyermekkel az örökbefogadásról. Az esetekkel, amiket a tanfolyamon közösen dolgozunk fel, nemcsak elgondolkodtatjuk a résztvevőket ezekről a kérdésekről, hanem arra sarkalljuk őket, hogy gondolkodjanak rajta, mit és hogyan csinálnának az adott helyzetben. Nem adunk recepteket, arra próbáljuk rávenni a leendő szülőket, hogy ők találják meg azt az utat, amire rálépve boldog család válhat belőlük. Ehhez azonban az kell, hogy tisztában legyenek saját határaikkal, korlátaikkal, és csak olyan gyermek örökbefogadására vállalkozzanak, akit valóban el tudnak fogadni, és valóban saját gyermeküként tudják nevelni. Mire a tanfolyam a végére ér, általában minden résztvevő megérti, hogy miért is volt szükség a felkészítőre. Sőt, nemcsak megérti, de határozottan egyetért azzal, hogy nagy szükség volt rá, a többségük pedig általában kifejezi igényét arra vonatkozóan, hogy szívesen eljönne akár még újabb hasonló jellegű tanfolyamra is.

Az alábbi beszámoló igen szemléletesen írja le azt, hogyan is néz ki egy Ágacska örökbefogadói tanfolyam:

„Nekem szerencsém van. Ugyanis már eleve úgy mentünk el a tanfolyamra, hogy közben rengeteget tájékoztattam az interneten az egész folyamatról, a szereplőkről, azok érzéseiről, a nehézségekről, s ezekről sokat meséltem is a páromnak. Így viszonylag határozott elképzelésekkel mentünk el október elején. Még

kérdeztük is egymástól: »Te, mit fognak nekünk ezek három napon keresztül mesélni...?«

Ó, ha tudtuk volna, hogy mennyivel gazdagabbak leszünk a három nap alatt...! És még sokkal, sokkal gazdagabbak lettek azok a párok, akik sok esetben teljesen ködös elképzelésekkel állítottak be, fogalmuk sem volt arról, mi vár rájuk, tele voltak tévhittel, megrettenéssel, csak a saját gyermek iránti kétségbeesett vágy hajtotta őket előre, többnyire sok évnyi és sokadik sikertelen lombik után állva, meggyötörtén.

Amikor beléptünk a kis, barátságos sorház első szintjére, egy, az amerikai filmekből ismert csoportos pszichoterápia kellei fogadtak minket: egy barátságos, élénk színű falú, meghiit nagyszoba körbe rendezett székekkel, a falon tábla filctollal, és előre elkészített, névre szóló kitűzők. A párom majdnem sarkon fordult: »Ó, hát itt majd beszélgetni kell? Na ne!«

Persze helyet foglalt, mint ahogy helyet foglalt a többi nyolc pár szintén inkább kellelten arcot vágó férfitagja is... Nagyon vegyes összetételű volt a társaság, voltak, akik vidéki pici faluból jöttek fel, és egyszerű foglalkozásuk volt, józan paraszti világszemlélettel; voltak, akik fővárosi yuppieként jól fizető, értelmiségi állást töltöttek be, és a szavaikban inkább alapos átgondoltságot, néha kicsit valóságtól való elrugaskodottságot és túlzott elvárásokat éreztem. Nem is volt két egyforma habitusú pár. Hasonlóság csak egyvalamiben volt: több-kevesebb idő óta kétségbeesetten vágytak saját gyermekre – hiába.

Mondanom sem kell, feszengtünk az elején. Dehát a kitűzőket fel kellett tűzni, a székeken el kellett helyezkedni, egymás szemébe nézni, nagy levegőt venni és bemutatkozni, elmesélni a saját történetünket: kik vagyunk, miért jöttünk ide, hol tartunk a folyamatban – a döntésben.

A beszámolókból is igen vegyes kép rajzolódt ki. Volt olyan pár, amely megszámlálhatatlan lombikon és elvetélt terhelesen volt túl, és igencsak benne voltak már a korban. Voltak olyanok, akik csinálták az IVF-programot, de még egy beültetés sem járt sikerrel eddig. És végül voltak, akik már tudták, hogy csak mesterséges úton lehet babájuk, de nem rugaskodtak neki, mert ellenkezett az elveikkel egyrészt, másrészt nem tudták rászánni magukat a fizikai-lelki tehertételre. Ők úgy gondolták, akkor már inkább örökbe fogadnak.

Szívszorító volt hallani az első beszámolókból, hogy sokan mennyire gyötörődnek. Az internet ugyan nagyon jó csatorna, és számtalan közösség, fórum van már, ahol lehetőség nyílik gondolat- és

tapasztalatcserére, de úgy tűnik, ezek a párok magukra maradtak a kétségeikkel, sokszor még egymás között sem beszéltek meg azokat. Nem tudták, mi lenne a jobb: a kisbaba vagy a 2-3 éves gyermek. Nem ismerték a különbséget a titkos és nyílt örökbe-fogadási eljárás között. Tévhitek sorozata burjánzott bennük arról, hogy mennyire fog szenvedni az a gyermek attól, hogy örökbefogadott; hogy majd bizonyára vissza akar menni a vér szerinti anyjához; hogy az anya később visszakövetelheti a gyermeket; hogy talán nem is kell majd megmondani a gyermeknek a teljes igazságot – és ezekhez hasonlók.

Ilyenkor éreztem, mekkora felelősség is nehezedik a tanfolyamvezetőkre, hogy erőszakmentesen, finoman, építő jelleggel tudják majd lehántani az előítéletek, kavargó félelmek nyomasztó leplét rólunk – és elérjék azt is, hogy aztán a tanfolyam végén letisztulva, megkönnyebbülve, mosolygósan csodálkozzunk rá az egész örökbe-fogadás csodájára.”

Szülőklub, szülőcsoport

Az alapítvány fontos célja – a leendő örökbe-fogadók felkészítése mellett – egy olyan támogató közeg megteremtése örökbe-fogadás előtt állóknak és örökbe fogadó családoknak, ahol segítséget kaphatnak az örökbe-fogadott gyermek nevelésével kapcsolatos kérdésekben. Ennek érdekében havi rendszerességgel szülőklubot szervezünk. Itt az örökbe fogadó családok egy olyan, számukra biztonságos, támogató, kellemes közeget találhatnak, ahol nyíltan beszélhetnek az őket érintő kérdésekről, és ahol mindezekre választ is kapnak, mind egymástól, mind a szakemberektől. Minden szülőklub egy-egy olyan témát dolgoz fel, amely szorosan kapcsolódik az örökbe-fogadott gyermek neveléséhez. A szülőklubon minden alkalommal részt vesznek olyan meghívott szakemberek, akik járatosak az adott témában.

Mikor egy pár elindítja az örökbe-fogadást, néhány olyan hónap köszönt be az életükbe, melyek nagyon mozgalmasak, izgalommal teltek, és úgy érezhetik, szinte már karnyújtásnyira vannak az örökbe-fogadástól. Az ügyintézés során találkoznak szakemberekkel, a tanfolyamon sorstársakkal, testközelbe kerülnek történetekkel, másoktól hallott tapasztalatokkal. Mindezek váráhozóvá, lelkesítővé teszik őket. Ez az időszak azonban néhány hónap alatt lezajlik, és felváltja helyét a csendes

váráhozás. A váráhozás, mely akár hosszú évekig is eltarthat, és melynek hónapjai, hetei, napjai nagyon nehezen telnek.

Érdekes ezt az időt aktív váráhozással tölteni. Ha folyamatosan ébren tartják a témát magukban, nem éri őket hidegzuhanyként a hír, hogy megszületett a gyermek, akit örökbe fogadhatnak.

Az aktív váráhozásra kínál nagyon jó lehetőséget az Ágacska Alapítvány szülőklubja. Itt olyan sorstársakkal találkozhatnak az örökbe-fogadás előtt állók, akik vagy szintén a váráhozási időszakban vannak, vagy már otthon nevelik örökbe-fogadott gyermeküket, így rengeteg élményről, tapasztalatról számolhatnak be. Egy ilyen szülőklub által nyújtott segítség nemcsak feltétlenül a találkozókra korlátozódik, hanem egy olyanfajta kapcsolati bázis is adhat a szülőknak, mely mögöttük állhat később bármikor, nehezebb időszakokban is.

Létezik az Ágacska Alapítványnak egy olyan csoportja is, amely ötvözi az önismereti csoportterápia és a szülőklub előnyeit. A „Gyermekre Várva” csoportot pszichológus szakember vezeti, és amellett, hogy lehetséges van az örökbe-fogadással kapcsolatos kérdések, kétségek megvitatására és tapasztalatcserére is, segíti a résztvevőket önmaguk megismerésében, elfogadásában. Egy ilyen csoport egyrészt szintén megkönnyíti a váráhozást, kialakít egyfajta biztonságot a csoporttagoknak, hisz egy éven át ugyanazokkal a csoporttagokkal találkoznak, beszélgetnek. Segít a korábbi gyerekvállalással kapcsolatos kudarcélmények feldolgozásában, az örökbe-fogadással kapcsolatos bizonytalanságok, kételyek leküzdésében, és oldja a gyermekvállalási kudarcok következtében kialakult stresszt.

„Hallgatni kell. Beszélni kell. Feszít a kettősség. Jobb híján írsz, ismeretleneknek, különféle internetes fórumokra. Munkaidőben, szabadidőben, alvásidőben. Már attól is félsz, talán fórumfüggő leszel. Még az is. Aztán ott egy hirdetés. Csoportfoglalkozás hasonló cipőben járónak. Akik még várnak. Akik még próbálkoznak. Akik már megbékéltek. És akik sohasem fognak beletörődni. Egye fene, fejenként havi három-ezren már semmi se múlik. Annál sokkal többet költöttél már nem létező vagyondból. S ki tudja, hátha mégis lelki okok vannak a háttérben? De hogy valami agykurkászok turkáljanak a fejedben? Ugyan már, a hüvelyedben meg másfajta dokik kotorásznak. Hol van itt már az intim szféra?

Na jó, próbáljuk meg ezt is. Különböben talán úgy

érezned, nem tettél meg mindent. Belépsz. Az asztalon tea, a szobában arcok. Ismeretlenek, akik közül egyik-másikkal szóba se állnál egy szórakozóhelyen. Itt mégis beszélhetsz mindenről, ami benned van. S egyszer csak közöttök lesz egymáshoz. Egy nyelvet beszéltek. A veszteségek, a dilemmák, a kínos jelenetek s a kínzó bizonytalanság nyelvét. A három óra úgy telik el, hogy egyszer se pillantasz a falióra. A nagy csoda várat még magára. De a kicsi itt van: a rövidülő úton, lélektől lélekig.”

Egyéni terápia, párterápia, családterápia

Természetesen azok számára is ajánlunk segítő szolgáltatásokat, akik nem szívesen járnak csoportba, hanem egyénileg vagy a párjukkal szeretnék megoldást találni problémáikra. Mikor egy pár kénytelen szembesülni a ténnyel, hogy természetes úton nem foganhat meg gyermekük, hosszú és nehéz út előtt állnak. A lelki egészségük visszanyeréséhez ugyanis el kell jutniuk oda, hogy feldolgozzák ezt a traumát, elfogadják ezt a veszteséget, beépítsék énképükbe, visszanyerve önbizalmukat és hitüket abban, hogy teljes értékű emberek ezen tény ellenére is. Vannak, akiknek ez nagyon nehezen megy önről. A gyász, a bűntudat hatással van a mindennapokra, felemésztja az ember lelkét. Ilyen esetekben érdemes szakember segítségét kérni és pszichológushoz fordulni. A pszichológus szakember segít abban, hogy jobban megismerjük magunkat, észrevegyük önünk értékesebb oldalát is, segítve ezzel a veszteség feldolgozását. Segít abban, hogy elfogadjuk jelenlegi helyzetünket, ne keressünk felelősöket, se másban, se magunkban, hanem megbékélve léphessünk tovább, nem elfelejtve a mögöttünk álló nehéz időszakot, hanem átfórmálva valamiféle pozitív erővé, ami segíthet a későbbi nehéz periódusokban is.

Ezek a veszteségek és traumák amellet, hogy zilálják az ember lelkét, próbára tehetik a párkapcsolatot is. Így az önértékelési problémák mellett megjelenhetnek a pár két tagja között olyan kapcsolati feszültségek, melyek a házasság megromlásához vezethetnek. Ilyen esetekben tudnak segíteni az alapítvány párterapeutái. A párterápián a pár mindkét tagja jelen van, együtt a terapeutával/terapeutákkal próbálnak kiutat találni a nehéz és elsőre feldolgozhatatlannak tűnő helyzetből. A párterápia segít abban, hogy jobban megismerjük a másikat, hogy felfedezzünk egymásban

olyan – esetleg eddig rejtett – értékeket, melyek kapaszkodóként szolgálhatnak a nehéz helyzetből való kilábaláshoz. Együtt, egymást támogatva sokkal könnyebb kijutni a gödör mélyéről, mint magunkra hagyatva a problémáinkkal.

Manapság egyre gyakoribbak azok az esetek, mikor a pár gyermektelensége mögött semmiféle szervi ok nem bizonyítható. Sok ilyen pár esetében lelki gátjai vannak a gyermek megfogadásának. Lehetnek ezek korai traumatikus élmények, szülővel való rossz kapcsolat, önértékelési probléma, stressz, depresszió és rengeteg egyéb olyan probléma, melyeket első hallásra nem is hoznánk összefüggésbe a gyermektelenséggel. Ilyen esetekben a párterápia nem pusztán abban érhet el eredményeket, hogy lelkileg kiegyensúlyozottabbá teszi mind a pár tagjait, mind a kapcsolatukat, hanem előfordulhat, hogy a sikeres terápia hatására a fogantatás is bekövetkezik.

Az elmúlt években számos funkcionális meddő pár kereste fel alapítványunkat, pszichés okokat sejtve gyermektelenségük hátterében. Az alapítványnál dolgozó családterapeuták nagy sikereket értek el abban, hogy a pszichés gátakat feloldva megfogadjon a várva várt gyermek ezeknél a pároknál.

Ha szervi okok állnak a gyermektelenség mögött, és a pár mindkét tagja tisztában van azzal, hogy egyetlen úton lehet gyermekük: örökbefogadás útján, előfordulhat, hogy a pár két tagja nem egyszerre jut el arra a pontra, mikor úgy döntenek, belevágnak az örökbefogadásba. Elképzelhető, hogy a pár egyik tagja már ott tart veszteségei feldolgozásában, önbizalma visszanyerésében, hogy belevágná ebbe a hosszú folyamatba, a pár másik tagja pedig még nem volt képes meggyászolni a meg sem született vér szerinti gyermeküket, így nem képes nyitni más lehetőség felé, és elzárkózik az örökbefogadástól. Ilyenkor a néhány lépéssel előrébb lévőnek türelemmel kell lennie a másik fél irányában, azonban ez sok-sok év várakozás után nem megy könnyen. Súlyos kapcsolati krízishez vezethet, ha a pár két tagja nem fogadja el, hogy nincsenek egy szinten az örökbefogadásra való felkészültségükben. A párterápia ilyenkor is nagyon hatásos lehet. A terapeuták segítenek a párnak abban, hogy jobban megértsék egymást, hogy képesek legyenek kinyilvánítani a másik felé azokat a félelmeket, aggodalmakat, kétségeket, amelyek munkálnak bennük. A párterápia segít közelebb hozni az álláspontokat, és elfogadni a másik helyét a történetben.

Az örökbefogadó szülők számára az egyik

legboldogabb pillanat a teljes örökbefogadási procedúrában az, mikor hazavihetik végre a gyermeküket. Ezt az időszakot hatalmas megelégedettség és megnyugvás veszi körül. Ott a gyermek, akire évekig reménytelenül vártak, végre teljes lett a család. Sajnos azonban előfordulhat, hogy már ebben a korai szakaszban is problémákkal találják szembe magukat a szülők – esetleg olyan problémákkal, melyre nem is számítottak.

Sok örökbefogadó anya ekkor szembesül igazán azzal, hogy nem is olyan könnyű hirtelen, egyik napról a másikra anyává válni. Teljesen természetes, ha a szorongások és izgalmak közepette nehezen kelnek életre az anyai érzelmek. Vannak, akik ettől kétségbe esnek, úgy érzik, nem alkalmasak az anyaságra, esetleg a gyerekekre vetítik ki tehetetlenségüket, indokolatlanul úgy érzik, a gyermek lehet az oka annak, hogy nem váltak igazi anyává. Ilyen esetekben nagy segítséget tudnak nyújtani az Ágacska Alapítvány szakemberei akár egyéni, akár a párterápia formájában, hiszen a családdá válásban, abban, hogy a szülők hogyan válnak valóban szülőkké, az apának is igen nagy szerepe van, még ha a problémák zöme valóban inkább az anyák esetében jelenik meg. A párterápia segít, hogy az apa is megértse az anya kételyeit, szorongásait, minek következtében hatékonyabban tud neki segíteni abban, hogy áthidalja ezt a kezdeti nehéz időszakot.

Megtörténhet az is, hogy a gyermek örökbefogadása után derül fény arra, hogy a szülők még nem dolgozták fel teljes mértékben a meg nem született vér szerinti gyermekkel kapcsolatos veszteségeiket. Ilyen esetekben túlzott elvárással vannak az örökbefogadott gyermekkel szemben, irreális mértékben várják el tőle, hogy az örökbefogadás pillanatától tegye őket boldoggá. Az örökbefogadó szülők az örökbefogadott gyermektől várják el, hogy írja jóvá nekik azokat a befektetéseket, melyeket nem is érte, hanem a meg nem született vér szerinti gyermekért tettek. Ilyenkor a gondoskodás iránya megfordul: a szülő várja el, hogy a gyermek pótolja őt valamiért, a szülő fejében a gyermek feladata, hogy őt boldoggá tegye.

Ilyen helyzetekben nagyon sokat segíthet a családterápia. A terapeuta egyik fontos feladata ugyanis, hogy segítsen rendezni a kiegyenlítetlen számlákat, azaz segítsen feldolgozni a pár meddőséggel járó veszteségeit.

Gyermekterápiák, gyermekcsoportok

Az örökbefogadott gyerekek között szignifikánsan nagyobb a pszichés zavarok, magatartási és tanulási problémák előfordulása az átlag gyermekpopulációhoz képest. Az Ágacska Alapítvány egyik nagyon fontos célkitűzése azoknak az örökbefogadott gyerekeknek a támogatása, akik pszichés problémákkal, kötődési, viselkedési és tanulási zavarokkal küzdenek. De minden család életében előfordulhatnak olyan élethelyzetek vagy esetleg problémák a gyermek nevelése során, melyek gyermekpszichológus szakember bevonását igénylik. Az Ágacska Alapítvány gyermekpszichológusa ezekben a helyzetekben nyújt segítséget a hozzá forduló gyermekeknek, családoknak.

Örökbefogadott gyermek esetében az anyaméhben töltött kilenc hónap alatt elszünetelt nélkülvételek és esetleges káros hatások, valamint, ha nagyobb gyermekről van szó, az élete első éveiben tapasztalt bánásmód hatására az örökbefogadott gyermekek fejlődése sok esetben elmarad a vér szerinti családba született és nevelkedett gyermekekéhez képest. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy nem behozható a lemaradás, de elképzelhető, hogy szükség van fejlesztő pedagógus segítségére.

Óvodáskorba, kisiskoláskorba lépve találkozhatunk azokkal a problémákkal is, melyek a korai évek negatív tapasztalataira vezethetőek vissza: a beilleszkedési nehézségek, a figyelem- és viselkedészavarok mind visszavezethetők a kora gyermekkori kedvezőtlen tapasztalatokra. Ilyen esetekben előfordulhat, hogy gyermekpszichológus segítségét kell igénybe venni. Sok örökbefogadó család esetében a gyermeknél megjelenő problémát egy nagyon hatékony módszerrel, a családterápiával is lehet kezelni. A gyermek problémáját ugyanis sosem szabad izoláltan kezelni. A család egy egységet képez, amelynek komoly erőforrásai vannak ahhoz, hogy önmagán segítsen. A családterapeuta nem gyógyít, hanem módszereket, hatékonyabb kommunikációs technikákat tanít. Feltárja azokat az eredeti családból származó mintákat, amelyek közrejátszanak az aktuálisan fennálló problémák létrejöttében, és korrekációs lehetőségeket mutat az eredeti családi minták módosításának lehetőségeire.

Iskolás gyermek problémáinak kezelésében pedig nagyon sokat segíthet a gyermekcsoport. Az Ágacska Alapítvány évek óta nagy sikerrel működteti gyermekpszichodráma csoportját. Az önismereti gyermekcsoport lényege a másság,

a vér szerinti szülőktől való elszakadás veszteség-élményének feldolgozása, a gyermekek szorongásának oldása, szociális készségeik javítása, közösségi integrációja. Az örökbefogadás a gyermekek számára egy láthatatlan bélyeg, amihez nagyon erősen társul a titok súlya. A csoport célja megtanítani a gyerekeket az örökbefogadás kezelésére, az örökbefogadásról való beszélgetésre szerepjátékok, mesék, szimbólumok segítségével. A csoport elsősorban az örökbefogadott gyerekeknek segít kezelni saját helyzetüket a szociális közegükben. Lehetőséget ad arra, hogy megtalálják azokat a közös pontokat, amelyek foglalkoztatják őket, így segítve őket abban, hogy ne érezzék egyedinek, szégyellnivalónak problémáikat.

Sorstárs segítő szolgálat

Tapasztalataink azt mutatják, hogy az örökbefogadásban érintett családok motiváltak olyan segítségnyújtási formák igénybevételére is, ahol sorstársaktól kérhetnek tanácsot. Vannak olyan kétségekkel átszótt élethelyzetek akár az örökbefogadás előtt, akár utána, mikor a segítségnyújtáshoz nincs feltétlenül szükség képzett szakemberre. Egy sorstárs, egy hasonló cipőben járó szülő megnyugtató szavai, saját tapasztalatai a helyzet esetleges megoldási lehetőségeiről eloszlatják az aggodalmakat, a szorongást. Ennek fényében az Ágacska Alapítvány egy pályázati program keretén belül több olyan önkéntes tanácsadót képzett ki az örökbefogadó szülők közül, akik a képzésen kapott szakmai kompetenciájukkal képesek tanácsadással segíteni a hozzájuk forduló örökbefogadókat. A program keretében kiképzett mentoroknak folyamatos segítséget, havonkénti rendszeres szupervíziót biztosítanak az Ágacska Alapítvány szakemberei.

Az Ágacska Alapítvány szolgáltatásai

Az Ágacska Alapítvány szolgáltatásai örökbefogadás előtt állók és örökbefogadó családok számára:

- felkészítő tanfolyam örökbefogadás előtt állóknak
- családtámogató szülőklub
- egyéni tanácsadás
- család- és párterápia
- csoportfoglalkozások pároknak

- gyermekpszichológiai rendelés
- fejlesztő foglalkozások
- gyermekpszichodráma
- felnőttpszichodráma csoport
- önkéntes mentorok képzése, szupervíziója (HEFOP 2.2.1 program keretében)
- családi találkozók – táborok
- internetes tájékoztatás, tanácsadás
- gyermekorvosi tanácsadás személyesen és interneten
- jogi tanácsadás
- családi videotréning
- tematikus filmklub örökbefogadók számára

Az alapítvány szakembergárdája

- felnőtt klinikai szakpszichológus, családterapeuta
- gyermek klinikai szakpszichológus
- tanácsadó szakpszichológus
- fejlesztő speciális gyógypedagógus
- egészségvédő mentálhigiénikus
- gyermekpszichiáter
- gyermekorvos
- jogász
- önkéntes tanácsadó mentorok

Legnagyobb eredményünknek tekintjük, hogy az Ágacska Alapítvány az elmúlt években egy komplex pszichológiai központtá nőtte ki magát, ahol professzionális segítő team foglalkozik az örökbefogadott gyermekekkel és a családokkal. Többnyire olyan gyermekekkel és családokkal, akik máshonnan nem kaptak hatékony pszichológiai segítséget.

Mert bármely élethelyzetről beszélünk egy örökbefogadó családban, kezdve egészen az örökbefogadással kapcsolatos gondolatok megfogantától az örökbefogadott gyermek kamaszkori nehézségeivel bezárólag, nagyon fontos, hogy olyan szakemberhez kerülhessenek a családok, aki járatos az örökbefogadás témájában. Bármilyen probléma merül ugyanis fel egy örökbefogadó családban, szinte lehetetlen, hogy bizonyos pontokon ne kapcsolódjon az örökbefogadáshoz. Ezért fontos, hogy a segítő szakember tudja, mit jelent örökbefogadni, örökbefogadottnak lenni, értse, ismerje az örökbefogadást kísérő lelki folyamatok dinamikáját. Csak ebben az esetben fog tudni hatékonyan segíteni a probléma megoldásában.

Tuczai Rita

A társadalomkutatói jelenlét hatása egy kismama-reintegrációs projektre

2010 tavaszán érkezett hozzám, mint kulturális antropológushoz egy felkérés, miszerint segítenem kellene egy kismama-reintegrációs képzés tananyagfejlesztését megalapozó társadalomtudományi kutatásban, melynek része kell legyen egy kérdőíves felmérés is. Az Ózdi nőmunka-család TÁMOP 3.2.3-09/1-2009-0023 projekt pályázatát az Ózdi Művelődési Intézmények¹ (ÓMI) és a miskolci Holdam Egyesület² konzorciumban írta, és közösen tervezte megvalósítani. A társadalomtudós bevonásának ötlete Kardos Ritától, az egyesület akkori elnökétől származott. Szeretett volna túllépni a reintegrációs tréningek szokásos tematikáján, és valami olyan képzést kidolgozni, ami a helyi társadalom igényeire reflektál.

Ettől a pillanattól kezdve az egész projekt lebonyolítását végigkísérte egy, a kismamák társadalmi helyzetére vonatkozó kulturális antropológiai kutatás, ami a későbbiekben meghaladta a tananyag megalapozásának és lokális viszonyokba való illeszthetőségének előzetes célját. A kutatói jelenlét nem maradt meg a kutatás végén további felhasználásra átadott eredmények és javaslatok szeparált feladatkörénél. Minduntalan aktív, kezdeményező, befolyásoló, véleménynyilvánító szerepbe került. Ennek a folyamatnak és a folyamat közbeni kutatási eredményeknek a bemutatására vállalkozik e tanulmány.

A kutatás első fázisában az országos kismama-reintegrációs gyakorlat, helyzet publikált adatainak rendszerezése történt meg. A kutató kivonatokat, összegzéseket, handoutokat készített a szakirodalomban említett kutatásokról, a reintegrációs gyakorlattal foglalkozó szervezetekről, intézményekről. A tanulmányokban a problémák négy csoportja jelenik meg: a strukturális viszonyokkal összefüggők, a családi viszonyok differenciált szerepeiből és a személyes attitűdök rejtett akadályaiból

adódóak, valamint a munka világával való kapcsolat megszakadásának következményeiként emlegettek. Strukturális problémák körébe tartozóknak említik (*Regina Modell Program, Gödöllő, 2009*)³ a megfelelő szociális szolgáltatások hiányát (bölcsőde, óvoda, idősgondozás), a megfelelő tömegközlekedés hiányát, a munkaerőn lévő kényszereket a munkaerő kiválasztásakor, a női szempontok, igények, társadalmi nemi (gender) szerepek láthatatlanságát, a női terek hiányát, valamint a nők döntéshozatalhoz való korlátozott hozzáférését. A strukturális problémákra direkt módon nem lehet ráhatása e projektnak, még a lokális viszonyokon belül sem, de a többi problémacsoport szakirodalomban felmerülő gondolatai mind-mind megfontolás, átbeszélés tárgyát képezték a reintegrációs kurzust előkészítő csapat számára.

A magyar társadalom családcentrikus. A „férfj feladata a család eltartása” a „nő feladata az otthoni teendők ellátása”. Az otthonon kívül végzett munka erősen másodlagos szerepet játszik a nők, az anyák értékrendjében. A munkát elsősorban anyagi okok, a család megélhetése miatt tartják fontosnak, és az egyéni ambíciók, karrierszempontok kevésbé játszanak szerepet. A női foglalkoztatás nagyarányú visszaesése inkább anyagilag, semmint pszichésen viseli meg a családokat. A gyermektámogatás jelenlegi rendszere a munkavállalást nehezítő gyakorlatot alakított ki: a gyed, gyés ideje alatt a kismama kirekesztetté válik a munka világából. Ennek egyik leggyakoribb oka, hogy időközben megszűnik a munkahely, ahova a kismama visszatérhetne. De az is nagy probléma, hogy az anyák nem tartják a kapcsolatot a céggel a szülési szabadság ideje alatt, visszatérési szándékukat is csak az utolsó pillanatban jelezzik. Mi több: „az anyák a cégek nyitottsága esetén sem partnerek a szülési szabadság idejére vonatkozó közös stratégia kialakításában”. (Madai 2008:90)

A gyed-gyes ideje alatt a munka világától való hosszú távolmaradás során egy sajátos, zárt életvilág alakul ki. Egyfajta elkényelmesedés figyelhető meg az életvitelben, melynek megváltoztatása hosszú folyamat. Az ingerszegény környezet, hiányzó önbizalom, a nagy tájékozatlanság és információhiány együttesen nem ösztönzik a kismamákat az egyéni életút megváltoztatására. Szakmai ismereteik elavulnak, amit tanulással nem tudnak pótolni, hiszen a teljesen rájuk háruló házimunka miatt erre nincs sem idejük, sem figyelmük. Ugyanakkor ebben az időszakban számtalan, a munkaerőpiac szempontjából is kulcsfontosságú készség, képesség alakul ki, fejlődik. Ezek a munkaerőpiacon akár prezentálhatóak is lennének (kommunikációs készség, szervezőkészség, döntésképeség, kezdeményezőképeség, rugalmasság, komplex problémamegoldó magatartás, tanulási készség, csapatmunka stb.), csak hogy a kismamák körében végzett felmérések azt mutatják, hogy „ők maguk sem tudatosítják azokat a pozitív-negatív változásokat, amelyek egy gyermek születésekor fellépnek életükben”. (Madai 2007:29)

A kutatói jelenlétem feltételezett szerepét és felelősségét ez idő tájt abban éreztem, hogy a publikált szociológiai kutatások általam kigyűjtött, szelektált, rendszerezett, csoportosított tapasztalatait közvetítem az érintettek felé. Kiszűrjem a körvonalazódó problémamezőből a lokális beágyazottság felé vezető utakat. A szakirodalom áttekintése után sajnálatommal szembesültem azzal, hogy a sokszor hivatkozott reintegrációs képzések jó gyakorlatai⁴ bemutatásának a leírásai mennyire nehezen hozzáférhetőek. A kismamák és a munka világának összefüggéseit elemző-feltáró kutatások sokkal inkább publikáltak, mint maga a reintegrációs gyakorlat.

Ózdon e projektet megelőzően voltak már reintegrációs képzések, de azok leginkább szakmai tudásokat közvetítettek. Az ÓMI intézményén belül azonban ez teljesen új helyzetet, ismeretlen feladatot jelentett az itt dolgozók és a projekt lebonyolítói számára. A Holdam Egyesületnek ismerősebb volt a szituáció, szerveztünk már konferenciát, kerekasztal-beszélgetéseket e témában. Mi több, alapküldetésünkben is benne volt és van a gyesen, gyeden töltött idő minél teljesebb megélésének támogatása, valamint a kismamák munkaerő-piaci visszatérésének segítése. De a tréning alapbázisát mégiscsak az ÓMI munkatársi és infrastrukturális háttere adta, sőt célként volt megjelölve, hogy a trénernek egy része is helyi szakemberekből kerüljön ki.

Az előkészítő megbeszélések az ÓMI-ban rendre azzal kezdődtek, hogy a képzést szervező csapattal átbeszéltük az általam felderített legfrissebb információkat. Szembesítettük azokat saját tapasztalatainkkal, feltételezéseinkkel. Latolgattuk a képzés kompetenciáinak határait: adott körülmények, szaktudás, tréneri felkészültség mellett mit vállalhat a képzés és mit nem? Például külföldi példákban az a gyakorlat jelenik meg, mikor is az egész családot bevonják a kismama-reinetrációs folyamatba, mivel az otthoni munkavégzés is megváltozik, ahogy az anyuka visszamegy dolgozni. Volna-e mód erre a projekt keretén belül? A cégek kisgyermekes anyákkal szembeni vagy melletti attitűdjének megváltoztatására teygen-e a projekt kísérletet, azzal, hogy bevon egyes cégeket a képzésbe? A szakirodalmak tézisei között különösen sok aggodalmat okozott a következő gondolat: „A tanulási célok elemzése alapján kimutatták, hogy amennyiben a felnőttek tanulása egyéni döntésre – és nem törvényi vagy munkáltatói kényszerre – épül, akkor elsősorban rentabilitási megfontolások szerint alakul. Ebből következően a lakosság tanulási aktivitásának növekedése leginkább akkor várható, ha a tanulási tevékenységnek konkrét és közvetlen hatása van az egyének élethelyzetére, jövedelmi viszonyaira, munkaerő-piaci pozíciójára”. (Török 2006:1) Hogy tudunk összehívni 15 kismamát egy olyan képzésre, ami nem ígér azonnali, közvetlen hasznot? Ez ügyben elég nagy volt a pesszimizmus, főleg az ózdi trénernek körében: „Ózdon nehezen mozdíthatóak az emberek. Fáradtak, fásultak, bizalmatlanok.” Ugyanakkor a szervező csapat attitűdjében nem ezt tapasztaltuk. Az Ózdi Olvasó pazarul felújított műemléki épületében⁵ egy lelkes, a projektet érdemben megvalósítani igyekvő csapat tagjaként nem érzékelttem az Ózdról szóló rossz hangulatú vélemények igazságát. A tudásmegosztás folyamata a projektbe való kölcsönös bevonódás útját jelentette számomra. Míg a megszerzett ismereteim átadásával igyekeztem minél inkább beavatni a képzést szervező csapatot, addig én magam is egyre jobban elköteleződtem a feladat, az ózdi emberek és az ÓMI intézménye iránt.

A kutatás további fázisaiban az volt a kérdés, hogy a lokális viszonyok mennyire árnyalják vagy írják felül az országos tapasztalatokat, valamint lépéseket kellett tenni a kérdőív kérdéscsoportjainak meghatározása felé is. Így a helyi kismamahelyzetben érintett intézményrendszer képviselőivel és magukkal a kismamákkal készítettem

interjúkat. A megkérdezett intézményi képviselők aztán a továbbiakban is kapcsolatban maradtak a projekttel: szaktudásukkal, kapcsolathálójukkal gyarapították azt.

Orosz József⁶ munkakeresési tréner, az Észak-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ Ózdi Kirendeltségének munkatársa nagy tapasztalattal bír a munkakeresők és a munkakeresés nehézségeinek kezelésében. Számtalan tréninget tartott már e tárgykörben. Ismeri a helyi munkalehetőségeket, viszonyokat, eljárásokat. Azért is tartotta fontosnak, hogy civil kezdeményezésre valósuljon meg egy reintegrációs tréning, mert egyrészt e célcsoport munkához jutásának problémájával Ózdon senki nem foglalkozik, másrészt a munkakeresők csupán 10%-a veszi csak igénybe a munkaügyi központ szolgáltatásait, human tanácsadásait, álláskereső csoportjait. Szükség van tehát a civilekre!

Elmondása szerint a munkaerőpiacon a megváltozott munkaképességűek mellett a kismamák az egyik leghátrányosabb csoport. Egy amúgy is munkanélküliséggel súlyosan sújtott régióban ez komoly probléma. Egyszerűen nem képes felvenni a munkaerőpiac a kismamákat. Pár éve, akinek piacképes foglalkozása volt, az el tudott helyezkedni. Mostanában sok ember vesztette el megint az állását. 2002-ben 5000 körüli volt a munkanélküliek száma Ózdon, 2006-ban kb. 6000, 2010-ben 7000 (!) ember. A munkahelyek megszűnnek, míg a kismama otthon van a gyerekekkel, nincs hova visszamenni dolgozni. Ha pedig meg nem is szűnik a kismama munkahelye, akkor valahogy ráveszik, hogy közös megegyezéssel bontsa fel a munkaviszonyt, végkielégítést ugyanis csak 3 év munkaviszony után kaphatna. Az atipikus munkaformák népszerűsítésére sok pályázat volt mostanában, de ebben a régióban nem nagyon működtek. Inkább feketén, esetleg helyettesítőként foglalkoztatják a kismamákat. Ózdon elsősorban pénzkeresés a munka célja, csak bizonyos végzettség után jelenik meg a karrier kérdése.

A gyermekelhelyezési problémák számszerűsíthetően sok anyukát tartanak vissza a munkától. Az óvodai idő nem alkalmazkodik a munkaidőhöz. Egy sajátos helyi tendencia alakult ki: mivel sok a munkanélküli anyuka, aki már kora délután hazaviszi a gyereket, rossz szemmel néznek arra, aki három után megy érte. A tartós munkanélküli állapotban egy félelemérzet alakulhat ki,

a kismama nem szívesen mozdul ki otthonról. „Azért nem tudok állást vállalni, mert ott van a gyerek” – ez a mentalitás nagyon erős, sokszor félelmekben gyökerezik: „nem tudom a most divatos hajakat vágni”. Volt olyan munkakereső kismama, aki azért nem vállalta a beiskolázást, mert a gyerekek nem alszik az óvodában. Inkább elveszítette a segílyt. Ez egyfajta elkényelmesedés is lehet. „Ha keresnék sem találnék munkát.” – erre való hivatkozással inkább nem is keresnek sokan.

A tréning arra való, hogy a résztvevő újratervezhesse az életpályáját. Gyes alatt le lehetne érettségizni. Kezdjen el gondolkodni a jövőjével kapcsolatban, ne csak az utolsó otthon töltött évében foglalkozzon azzal, mi lesz vele. Ha egy kismama bekerül egy képzésbe, az érzelmi hulláma is megváltozik. Másképp kezd el öltözni, más lesz a frizurája. Újra van kihez tartozni. Elindul egy másik irányba.

Ha nem sikerül újra elhelyezkedni, előjöhet a „*Minek tanultam?*” érzése. A kudarcot fel kell tudni dolgozni, s ez egyedül nem megy. Ha feladja, a csoport átsegíti. Aki visszatér a munkájába, azt pedig felkészíti a változásokra, amelyekkel számolni kell. Akinek nincs hova visszamenni, abban újra fel tudja építeni, hogy legyenek egyéni céljai.

A tervezett tréninghez a következőket fűzte hozzá. Egy konkrét képzés mögé be lehet illeszteni a mentálhigiénés képzést, például egy 4 modulós ECDL-vizsga mögé. De a mentálhigiénés képzést öncélként megjelölni nem lehet. A képzés hirdetéséhez erős hívószavak lennének szükségesek, mint: változás, női önszerveződés, pályaorientáció... Mindenképpen mozgalmas tréningnek, és nem előadássorozatnak kell lennie. Az Olvasóba önként jön a kismama, és nem „megélhetési képzésként” fogja kezelni. Segítő embereket be lehetne vonni, mert kell egy lökés: „*Próbáld meg!*” – hogy a gyes benuhátról ki tudjon jönni. A nők fegyveremzetebbek, jobban eljárnak az alkalmakra, lelkiismeretesebbek.

Az álláskeresési technikákon sok múlik. Nem történhet ad hoc módon, amikor eszembe jut éppen munkát keresni, az napi nyolc órás munka. Tudni kell, mit, hol, hogyan keressek. Ez egy tudatos, tanulható folyamat. Önéletrajz, információ üres állások felől, személyes álláskeresés, milyen kérdésekkel számoljon? 30-40 (!) állásinterjú is át kell esni, hogy működjön. A munkáltató hatékony és problémamentes munkatérőt keres. A munkainterjúkon el kell hitetni, hogy a gyerekek nem jelent hátrányt.⁷

Dr. Kósné Dargai Rita az ózdi védőnői szolgálat vezetője. A vele készített interjú a kismamák életvilágára, egymás közti viszonyaira nyitott egyfajta ablakot. A kismamák munkakeresési próbálkozásai kapcsán szintén a gyermekelhelyezés súlyos problémáját említette. Ha nincs nagyszülő, és a férjére sem számíthat, a kismama nem tudja hova tenni a gyermeket. A bölcsődei férőhelyek korlátozottak, csak a dolgozó anyukák gyermekeit veszik fel. Mikor óvodás lehet a gyermek, akkor a kismama már munkanélkülinek számít. A munkakeresésben hamar elveszítik a bizalmukat, 1-2 sikertelen próbálkozás-kudarccal feladják. A gyerekek óvodai, iskolai elhelyezése nem igazodik a körzet szerint illetékes intézményhez, ezért nagy a városon belüli ingázás, ami még inkább darabolja az időt, még kötöttebbé teszi a munkavállalási és munkakeresési lehetőségeket.

A kismamák életvilága kapcsán a nagyon erős elszigetelődést emelte ki. Blogolnak inkább, semmint találkoznak. 20-25 év körüli kismamák életében minden az internet körül mozog. A nap jó részét elveszi. Függetlenné válik, alig várja, hogy a gyerek elaludjon, ülhessen a gép mellé. A gyerekek 2-3 éves koruk körül már ott ülnek – a „jó gyerek” szép békésen „elvan” a gép előtt. A blogos stílus, nyelvezetet átviszik a mindennapi kommunikációba. A szókinccs szegényes, beszélgetni nem tudnak, ha valami olyat mondanak nekik, ami nem tetszik, otthagyják az illetőt. Felállnak, mint ahogy a gép mellől is tehetik. Az internetes kapcsolatok nem válnak személyes kapcsolatokká, nem találkoznak. Egymás fényképeit nézegetik, amit számszámra töltenek fel a blogra. Ez rengeteg időt elvesz, közben meg semmire sincs idejük: *„Nincs időm úszni tanulni vinni a gyereket”* – mondogatják.

Nincsenek együttmozgások: egyesével járnak gyereket sétáltatni. A játszótér néhány helyen szervez ugyan közösséget, de leginkább nincs játszótér. Voltak valamikor, csak teljesen lepusztultak. Nem a gyerekek használták őket. A családi házaknál mindenkinek megvan a saját játszótere, nem járnak át egymáshoz. Az egymást segítő kapcsolatok azért sem tudnak működni, mert sok a betelepülő. Nem jellemző az önszerveződés. Kismamaklubot próbáltak ugyan szervezni, azonban ez nagyon nehezen működik: otthonról nehezen indulnak el, azzal foglalkoznak, hogy mit szól a külvilág. Nehézkes volt az időpont-egyeztetés, a végén csak 10 fő maradt.

Feltűnően gyakoriak az élettársi kapcsolatok. Ez megélhetési stratégia is, több támogatást lehet kapni, ha egyedülálló szülőként neveli a gyereket az anyuka. Viszont a családszerkezetet ezzel labilissá teszik. Sok a szétköltözés, párcsere, a gyerekek nem a saját apjukkal nevelődnek.

Mostanában egy új jelenség is felbukkant: az összeszerelő üzemekben a női munkaerőt keresik, ők precízebbek, türelmesebbek. Mivel a nők így nagyobb eséllyel jutnak munkához, egyre gyakoribb, hogy a férfiek maradnak otthon a pár hónapos gyerekkel.

Két fontos javaslat is elhangzott a képzés indítása kapcsán: a leendő kérdőíveket a védőnők vegyék fel, és vonják be őket is a gyermekfelügyeletbe a képzés ideje alatt – ők tudják, kit érdemes egyáltalán megkérdezni. A védőnőknek nagyon intenzív a kapcsolata a kismamákkal. A képzés ideje alatt, ha ők biztosítanak a gyermekfelügyeletet,⁸ motiváltabb lenne a kismama, aki keresi a kapaszkodót, az ismerőst. A védőnő hívhatná: *„Gyere nyugodtan, én is ott vagyok!”*

A védőnők segítségével és ajánlásával tudtam eljutni a kismamákhöz is interjút készíteni. A kismamákkal készített interjúk során nagyon gyermekcentrikus életvilágok képe bontakozott ki, ahol az élet és a cselekvések célja, hogy a gyerekek mindene meglegyen, erőn felül is. A gyerekek életritmusa, szükségletei határozzák meg a napok ritmusát, a kismamák tevékenységi rendszerét. Erről számol be egyik beszélgetőtársam is, a vele készült interjú összefoglalását jegyzem most le.

„Ahogy nő a gyerek korszakokként, mindig változik az életed mellette. Fél életünket az udvaron töltjük.” A kis család: az anya, apa és a két és fél éves kislány Ózdon egy kertes ház nagyobb szobájában élnek. A szülői ház többi részében velük lakik az interjúalanyom elvált édesapja és öccse. A ház berendezése legalább 20-30 éve változatlan. Az édesanya munkavállalásának legfőbb kritériuma, hogy az igazodjon majd az óvodai nyitva tartáshoz, mert még egy órást eltérést sem gondolna megoldhatónak a gyermekelhelyezés problematikusága miatt. *„Nagyon hiányoznak már az emberek, mennék vissza dolgozni. De nem bíznám már másra a gyereket, féltem. Nekem is meg kell szokni, hogy másra bízom a gyereket.”* A hivatalos intézményekben megbízik (óvoda, bölcsőde), kismamatársaiban alig-alig, saját hozzátartozóiban még kevésbé. *„Ha nem lesz munkám, akkor is menjem a kicsi oviba,*

mert ott a helye! Addig minek is keressek munkát? Meg utána is várni kell, megszokja-e a gyerek az óvodát... Addig is szoktatom az óvodához: arra járunk sétálni, beszélgetünk a gyerekekkel, ott vannak a kis barátok.” (...) „A barátok, ismerősök 1-2 óra hosz-szára vigyáznának rá, de többre nem. A gyerekek is megvan a maga életritmusa, más gyerekének is megvan a magáé, keresztezhetik egymást. Én igazodok a gyerekekhez, neki legyen meg a ritmusa. Nagyon fontos a napirend. Mondták már nekem, hogy minden elé helyezem a gyereket, neki legyen a legjobb. A barát-nőmtől is mindig ezt láttam, hogy a gyerek az első”.

A kisgyerekes lét tudata teljesen átszínezi a mindennapokat. A jövőről „*ha majd a gyerek nagyobb lesz*”-kontextusban beszél. „*Egy kisgyereket nem lehet, egy kisgyerekekkel nem lehet...*” szófordulatai gyakoriak. A gyerek körül szerveződő élete zárt, mozgásszegény. A baráti kapcsolatait is a hasonló korú gyerekek határozzák meg. Délutánonként náluk gyűlnek össze az ismerősök, ők azok, akik kellő mennyiségű attrakcióval bírnak a többiek számára: az udvaron van ugrálóvár és medence.

Bár utánanéző a gyereknevelési irodalomnak, törekszik az egészséges étkeztetésre, a minőségi ételek, gyerekjátékok beszerzésére, mégis becsúsznak olyan mozzanatok, amelyek a legkorszerűbb nevelési tanácsadás szempontjából nézve ellentmondásosak: a 2 éves gyerek hozzáfér a számítógéphez, 10 hónapos babakorában gluténmentes felvágottat, minőségi virslit kapott enni. Ez utóbbi az internetről leszedett információ tipikus esete, ami sajátos módon státuszszimbólum-értékkel bír. Beszélgetéseink alatt a gluténmentes felvágottat többször is említette, és mindig nyomatékka.

A számítógépezés központi helyet tölt be a mindennapjaiban. Iwiw, Facebook, MSN, Vatera, Google-keresések... Saját állítása szerint nem annyira a játék, mint inkább az információszerzés a célja. Ahogy a gyerek nő, úgy lesi el a mamájától a számítógép használatát: „*Nem tudok tőle számítózni, elleste.*” A gyerekbarát számítógépes játékokat a gyerekeknek is engedi. A számítógép gyakorlatilag folyamatosan be van kapcsolva, bármikor le lehessen hozzá ülni. Gyereknevelési problémák megoldásában, életmódtanácsokban, vásárlásokban – szinte minden ügyben az internethez fordul először: „*Csak bedobom a Gugliba...*”

Élettársának 2-3 állása is van, ritkán vannak otthon együtt. Ez a klasszikus patriarchális családmódelnek tűnhetne (apa dolgozik, anya ott-

hon van), de azért árnyalódik a kép: a feleség életét nem a háztartás és a gyerekekkel való foglalatosságok tölti ki – pl. menzáról hozatják az ebédet, mert a gyerekek „*jobban megeszi a menzakáját, mint amit én főzök neki, akkor meg minek főzök?*” –, hanem az internet és a gyerekek.

A lehetséges munkalehetőségekről azt tartja, hogy „*Sajnos mindenhez vállalkozás kell!*” Meg van győződve róla, hogy „*Ózdon rendes munkához csak protekcióval lehet jutni*” (ezt erősítette meg a többi interjúalany is). Tanácstalan az álláskeresőben: „*Fogalmam sincs, hogy hova menjek munkát keresni. Mindig nézem az álláslehetőségeket az újságban. Könnyvelni tudok, csak papírom nincs róla, számítógépes ismereteim vannak, irodai munkának örülnék.*” A második gyerek vállalása a kormányváltás után remélt nagyobb megélhetési biztonság függvénye. „*Egy gyerekeknek még meg lehet adni, amire szüksége van, de kettőnek már képtelenség.*” Az otthoni munka lehetőségében bízva sok energiát fektet távmunkák keresésébe, de azok nagy részéről úgy találja, személyvesztés: „*Abhoz, hogy megkapd a melót, neked kell fizetni. Anyukám így bukott 3000 forintot.*”

A gyerek születése előtti munkahelyeiről rossz tapasztalatai maradtak: állandó bizonytalanság, szerződés-hosszabbítgatások, munkanélküliség, feketemunka... Úgy gondolja, ha el is megy egy munkahelyre dolgozni, számíthat rá, hogy 1-2 hónap után, mikor lejár a támogatás, kirúgják. (Ez sajnos a védőnők által is megerősített információ, bevett helyi gyakorlatnak számít.)

Úgy gondolja, tanulni már késő, a gyerek mellett nem is lehet. Tanulni azt lenne érdemes, aminek közvetlen hatása lenne a munkához jutásban, a képzés díja azonnal megtérülne: „*Tanulnék szívesen, de mire adjak ki úgy pénzt, hogy visszajöjjön?*” A munkareményekben nincs semmiféle nyoma a személyes ambícióknak: „*Ami dominál, az egy kis pénz, meg kiszakadás, hogy ne mindig a gyerekekkel... Bárhova megyek, mindig viszem a gyereket. A gyerek mindenhol ott van.*”

A kutatás következő fázisában egy 100 fős mintavétellel kitöltött 42 pontos kérdőív az ózdi kismamák családi és társadalmi szerepeire, kapcsolatrendszerre, értékrendjére, jövőképre kérdezett rá. A kérdőívek lekérdezői a védőnői szolgálat munkatársai voltak. Az eddigi kutatás a kismamák munkához jutásának akadályait igyekezett feltárni. A leendő reintegrációs képzésnek azokat az akadályokat kell megelőznie, amelyek a kismamák

életvilágának, életvezetésének, attitűdjének módosításával, és némely szempontból képességeiknek, ismereteiknek gyarapításával (pl. önéletrajz megírása, állásinterjúkon való helytállás, számítógépes ismeretek) elháríthatóak lehetnek. Legyenek képek megtenni magukért azt, amit megtehetnek. A kérdőívvel⁹ az akadályokra vonatkozó hipotéziseinket szerettem volna ellenőrizni.

A kérdőív kérdései a kismamák munkavállalásának kapcsán a strukturális problémák, a társadalmi előítéletek, ismeretek, életmód: család-internet, személyes attitűd, női önszerveződés jelenségei köré szerveződtek. Mennyire gondolják korlátozva magukat a kismamák a strukturális akadályok által? A munkához jutásban mennyire érzik magukat kiszolgáltatva? Munkához való viszonyukban milyen értékek, preferenciák dominálnak? Megjelenik-e az önmegvalósítás igénye? A kérdőív rákérdezett a szakirodalmakban oly sokat emlegetett patriarchális családi viszonyokra, a kismama-életvilágok zártságára, a kapcsolati rendszerekre, a lokális kontextusban többször megjelenő internetfüggőségre, a gyerekek családban való helyzetére, a napi tevékenységekre, az időbeosztásra, a tanulásához való viszonyra.

A kérdőív kiértékelésekor fel-felbukkantak meglepő, az addigi feltételezéseknek, tapasztalatoknak ellentmondó eredmények. A patriarchális viszonyok állandóságának hipotézisét határozottan megdöntötték a kapott adatok. Mind a kismamák gondolkodásában, mind a konkrét gyakorlatban megjelent a háztartási munkában segítő és a gyermekével foglalkozó házastárs-apa jelensége. Az internetezéstől való függést¹⁰ nem mutatták a kérdőív eredményei. A közösségi viszonyok, kapcsolatok is árnyalódtak: a család megtartó erejébe vetett hit nagyon erős, de a baráti kapcsolatokat sem tekintették elhanyagolónak. A gyerekelhelyezés nem tűnt akkora problémának, mint ahogy az előzetes információk alapján vártuk volna. A tanulásba vetett hit nagyon erős, és nem csak a rentabilitás mentén mutatkozik fontosnak. A probléma inkább a személyes életbe való beilleszthetőségében van.

Erős az intézmények iránti bizalmatlanság. Meglepő módon a munka-magánélet kettős kötődésű karrierjét szignifikánsan nem tekintik összeegyeztethetetlennek. A kismamák otthon töltött idejük alatt nem bizonytalanodtak el kompetenciáikat illetően. A munkakeresésben érzik a saját aktivitásuk felelősségét. A gyermekcentrikus

világkép viszont megerősítést nyert. A kérdőív eredményei a helyi társadalom e képzésre való motiválhatóságát reménykeltőbbnek mutatták, mint vártuk. Ez a reményünk a későbbiekben be is igazolódott.

A kérdőívvezetés – a kapott kutatási eredményektől függetlenül – egy további, nem várt haszonnal is járt: a leendő képzés reklámjaként, hírvivőjeként kezdett el működni. Mind a megkérdezettek, mind a védőnők felfigyeltek rá. A kérdéseit érdekesnek, elgondolkodtatónak tartották. A projekt egyik leendő ózdi mentálhigiénés oktatója lelkesedéssel fejezte ki elismerését, mennyire inspiratív volt számára végiggondolni felvetéseit. A kérdőív tapasztalatainak megbeszélései során az előkészítő team tagjai számára egyre inkább tapinthatóvá vált a *helyzet társadalmi súlyossága* és a projektben rejlő hatalmas potenciál.

A kérdőívnek azt gondolom, vannak hibái is. Ha újraszerkeszthetném, az azóta megszerzett tapasztalataim tükrében bizonyosan módosítanék rajta. De mérhetetlen szolgálatot tett azzal, hogy kapcsolati eszközzé vált. Kitöltetése révén lettek szövetségeseink és támogatóink a védőnők. A továbbiakban ők vitték-hozták az információkat a kismamák célcsoportja és a képzés szervezői között, és sokat segítettek a toborzásban is.

A továbbiakban a kérdőív adatait ellenőrizendő és a tananyag pontos súlypontjait kijelölendő fókuszcsoport-interjúkat szerveztünk. Az alkalmak résztvevői egyrészt a kérdőív kitöltőiből, másrészt a védőnők által megszólítottakból kerültek ki. Nehéz szívvel, de át kellett engedjem a fókuszcsoport vezetőjének szerepét a képzés résztvevőinek, szervezőinek. Ez már a célcsoporttal való közvetlen kapcsolatfelvétel szakasza volt, a trénerék és a kismamák összehangolódásának, egymásra találásának szituációja. A fókuszcsoportok egy részén még ott voltam, néha-néha közbe is szóltam, de leginkább figyeltem, jegyzeteltem. Az utolsó tapasztalatmorzsákat gyűjtöttem a tananyagírás előtt: „*A kismamák nem érdeklődnek a konfliktuskezelés, mediáció, karriertervezés, álláskeresési ismeretek iránt. Viszont szeretik a csoportmunkát, érdeklődnek a hatékony kommunikáció, az ügyintézői ismeretek és az informatika iránt, izgatja őket az időmenedzsment kérdésköre.*” Pedig a konfliktuskezelés, karriertervezés kismamákat érintő hiányosságai fel-felbukkantak az eddigi kutatási tapasztalatok között. A tananyagfejlesztők

feladata lesz úgy kidolgozni a tréning tematikáját, hogy a szükséges, bár „nemszeretem” tananyag is érdekes, hasznos és megtartó legyen.

A fókuszcsoporthoz során kovácsolódott össze az a hatfős csapat, akik aztán magán a képzésen is részt vettek, annak dinamikáját, lendületét meghatározták, mintegy húzóerőként voltak jelen. Tréfásan kemény magnak nevezték magukat. Amikor a tréningek után a tanúsítványok átadásakor találkoztunk a résztvevőkkel, és szóba kerültek az első benyomásaik emlékei, azt a történetet mesélték, hogy a fókuszcsoporthoz én csak ültem, figyeltem és nagyon jegyzeteltem. Felettébb gyanús szituáció volt a számukra.

Végül is az akkreditációs folyamaton elindított, és a későbbiekben fennakadás nélkül el is fogadott képzés 2x90 órás tréningjének a moduljai a következőképpen alakultak.

Család és hivatás szociális kompetenciafejlesztő képzés:

1. Internetes ügyintézés – digitális ismeretek
2. Családmenedzsment – időszervezési ismeretek, szimbolikus technikák
3. Munka otthonról – hatékony önmenedzselés
4. Vállalkozási ismeretek.

Élet-formák mentálhigiénés képzés:

1. Önismeret
2. Konfliktuskezelés
3. Kommunikáció
4. Családi és női szerepek.

Ezután a szociális képzés tananyag-kidolgozásában vettem részt. A családmenedzsment modulra¹¹ vagyok a legbüszkébb, mert ez egy teljesen új, az országos módszertanban eddig sehol fel nem bukkanó kezdeményezés, talán a legadekvátabb példája a helyi igényekre épülő, lokális gyakorlatba bevont tudás hasznosításának.

A képzés¹² a két tréninggel 2011 őszén elindult és be is fejeződött sikeresen. A két csoport 19-15 résztvevője közül sokan jártak mindkét képzésre, 15-10 fő el is végezte azokat. Az oktatásban, ha alkalomszerűen is, de megjelentem. Saját tudáskészletemet leginkább a családi fotóhasználat, az ünnepek, ajándékok és az információs társadalom kulturális gyakorlatai és kulturális antropológiai elméletei tárgykörében tudtam mozgósítani. Amit társadalomkutatóként eddig kutattam, annak tapasztalatát próbáltam visszafordítani e kis közösség és tagjai, valamint

azok családjai közösségi identitásának erősítésére. Azt az elvet szorgalmazva tettem fel kérdéseimet,¹³ hogy saját működésünket, cselekvési stratégiáinkat, szokásainkat és hiedelmeinket próbáljunk meg minél reflektáltabban szemlélteni.

A csoportösszetétel¹⁴ a tagok iskolai végzettségét és anyagi helyzetét tekintve szerencsére nagyon vegyes volt: diplomás és szakmunkás; háromgyerekes, jó anyagi körülmények között élő anyuka és gyermekét egyedül, nehéz anyagi körülmények között nevelő, és volt néhány roma származású édesanya is. A kismamalét olyan közös sorshelyzet, aminek megélése során eloszlanak a társadalmi különbségek, így a képzés a társadalmi integráció felé is hatalmas lépéseket tett. Összekovácsolódásunknak lett egy számomra szokatlan vonatkozása is. A kismamák és a munka világának kapcsolatával foglalkozó szakirodalmak több helyen hangsúlyozzák a szerepmodellek fontosságát. Azt kellett tapasztaljam-tapasztaljuk, hogy a képzés egyre barátságosabb légkörében mi, a Miskolcra odajáró, szervezkedő, Holdam Egyesületünkről lelkesen mesélő oktatók, mi magunk váltunk néhány vonatkozásban szerepmodellekké annak minden felelősségével együtt.

Talán ennek is köszönhető, hogy a tréningezőnk kis csapata a képzés után a *Nők az Ózdi Nőkért* családbarát kismamaközösség néven határozta meg önmagát, és egyben maradt a képzés befejezése után is. Fel-felbukkannak az ÓMI intézményén belül rendezvényeken, önkénteskednek, tartják egymással a kapcsolatot. A Holdam Egyesület és az ÓMI folytatja együttműködését. Az önkéntes centrumok kialakítását célzó, megnyert TÁMOP-os pályázatunkban a két projektasszisztensi állást a képzés résztvevőiből ketten megpályázták és el is nyerték, most munkatársaként dolgozunk együtt.

Visszatekintve az eseményekre, úgy tűnik, hogy a projektbe bevont társadalomtudományi kutatás legnagyobb erénye sajátos módon magában a kutatási folyamatban volt. A különböző fázisokban más-más értelmet, jelentőséget kapó kutatói jelenlét és az alkalmazott módszerek sajátos többletet adva írták át, egészítették ki a kutatás eredeti céljait. A jó és hatékony képzésre való törekvésben a társadalmilag értékes célok elérésének kulturális lehetőségeként a tervezés, remény, kíváncsiság, bizalom, illetve az érintettek bevonódásának eszközévé vált.

Jegyzetek

- 1 <http://www.ozdolvaso.hu/>
Itt szeretnék köszönetet mondani Pappné Szalka Magdolnának, az ÓMI igazgatónőjének, hogy ezt a projektet behívta az intézménybe, és annak sikeres lebonyolítását mindvégig segítően támogatta!
- 2 „A Holdam Egyesület miskolci nők és anyák közössége. Az egyesület 2007 nyarán alakult, és azóta aktívan részt veszünk családokat érintő, szemléletformáló tevékenységekben és a női támogató közösségek születésének népszerűsítésében. A Holdam Egyesület a nőiség, az anyaság, a szülés és a születés minél teljesebb, tudatos megéléséért munkálkodik. Küldetésünk, hogy segítséget nyújtsunk a női életkór állomásain (menstruáció, párválasztás, házasság, szülés, gyermeknevelés) felmerülő kérdésekben a Miskolcon és az Észak-Magyarországon élőknek.” www.holdam.hu
- 3 www.reginakozpont.hu
- 4 Mint pl. az alábbi letölthető mintatanterv: „Újra a munka világában – 40 év feletti nők munkaerő-piaci reintegrációja.” http://civilhaz.enyft.hu/files/ujra_a_munka.pdf
- 5 A felújítást jegyző építész, Rudolf Mihály Ybl-díjat kapott e munkájáért.
- 6 A vele készített interjú néhány fontosabb gondolatának közlésére nyílik mód e keretek között.
- 7 Törvényi rendelet van arra, hogy az állásinterjúkon nem kérdezhet a munkáltató a gyerekek felől!
- 8 Végül is a képzésen nem így alakult, egy családi napközi vállalta a gyerekfelügyeletet.
- 9 A kérdőív a mellékletben megtekinthető.
- 10 A képzésbe bevont egyik pszichológus szerint ez éppenhogy a függőség egyik fokozata lehet, amikor is tagadják azt, főleg a kérdőív adatait felvevő ismerős védőnő előtt.
- 11 A programmodul célja, hogy a résztvevők reflektáltabban viszonyuljanak a családi folyamatok kezeléséhez, tudatosabban vegyenek részt ezen folyamatok tervezésében. Vonjanak be korszerű technikákat a hatékony családmenedzsment működtetéséhez. Célunk, hogy a résztvevők legyenek képesek egy tágabb közösség részeként tekinteni a családjukra, és reflektáljanak saját helyzetükre a társadalmi és kulturális folyamatokban.
- 12 A képzésről és eseményeiről lásd részletesebben: <http://www.ozdolvaso.hu/ozdinok/index.htm>
- 13 Pl. kitennénk-e anyósunk fényképét a hűtőre? Mi történne velünk, ha egy mágneses vihar letörölné az összes digitálisan tárolt adatot a világ összes számítógépéről? Mit érzünk, amikor gondosan kiválasztott ajándékunkra az ajándékozott sutfijában kihajítva rábukkanunk?
- 14 A reintegrációs gyakorlatok elemzése során vannak olyan nézetek, hogy hatékonyabb lehetne a folyamat, ha rétegspecifikus képzéseket tartanának.

Farkas Péter

A családi életre nevelés bevezetésének alapkérdései

Bevezető gondolatok

Számos felmérés¹ igazolja, hogy a családok megrendült helyzete társadalmunk első számú tragédiája, és e krízis alapvetően a párkapcsolatokban bekövetkezett változások következménye. A párkapcsolatok növekvő labilitásának, és megromlásuk, felbomlásuk magas gazdasági és társadalmi költségeinek ismeretében alapvető társadalmpolitikai célnak tekinthető a párkapcsolatok minőségének és stabilitásának javítása.

A kutatások arra is rámutattak, hogy a köznevelésből hiányzott a család értékékként való bemutatása és a családi életre nevelés. Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy korunkban nem a család (intézménye), hanem az értékrend van válságban, s éppen a család lehet a kivezető út ebből a nehéz helyzetből. Úgy tűnik, hogy a nevelés tekinthető a legfontosabb és leghatékonyabb eszköznek a családbarát szemléletmód és az emberi élet tisztelésének kialakításában.

Mivel sokféle hatás éri a fiatalokat, nekünk is több oldalról kell közelítenünk, amikor harmonikus családi életük felé szeretnénk segíteni őket. E feladat megoldásának egyik lehetséges útja a *családi életre nevelés* szervezett megjelenése az iskolában, a szülők bevonásával.

Természetesen a családi életet a családban lehet igazán megtanulni, hiszen ez a személyes kötődések elsődleges színtere. Azonban korunkban a családok jelentős része egyre kevésbé tudja betölteni a rendeltetését, ezért egyre nagyobb feladat hárul az iskolákra és más nevelő intézményekre. A család és az iskola szoros együttműködésére van szükség, hisz közös felelősségünk, hogy a felnövekvő generáció boldogabb családi élet kialakítására legyen képes. Ha a családok nem tudnak jó példát mutatni gyermekeiknek, különösen fontos, hogy a fiatalok jó mintát lássanak, kapjanak az iskolában, a munkába bevont hiteles családok által is.

Az új Nemzeti Alaptantervben (NAT) kiemelt figyelmet kap az ifjúság nevelésében a családi életre neve-

lés, valamint a társas kapcsolati kultúrára való felkészítés (CSÉN). A NAT, s az elkészült kerettantervek alapján a „családi életre nevelés és társas kapcsolati kultúra” nem lesz önálló tantárgy, hanem néhány tantárgynak szerves részét képezi majd. A Kopp Mária vezette Népesedési Kerekasztal (s köztük e cikk szerzője) együttműködik az Oktatáskutató- és Fejlesztő Intézzel a kerettantervek elkészítésében és a pedagógusok felkészítésében.

A Kerekasztal CSÉN-munkacsoportja kidolgozott egy 40 órás *családi életre nevelés* témakörű pedagógus-továbbképzés programot, melyet a minisztérium elfogadott.² A Károli Gáspár Református Egyetemen 2013. év elejétől elinduló programhoz csatlakozhatnak az egyetemek és főiskolák, átvéve a képzési anyagot.

Mind az elkészült kerettanterveknek, mind a pedagógus-továbbképzésnek távlati célja, hogy az egész oktató-nevelő munkát áthassa a családi életre nevelés, hogy a család értékének hangsúlyozása minél inkább a középpontban álljon.

Nevelés – családi életre nevelés

Minden kor emberének magától értetődő volt, hogy a felnőttkorba érők átadják a fiatalabbaknak tapasztalataikat, így segítve hozzá az új generációt a közösség életéhez való zavartalan és harmonikus kapcsolódáshoz. Teljesen természetes ez a gondolat: az ember nem kész személyiséggel születik: ki kell bontakoztatnia saját karakterét, mintegy meg kell alkotnia önmagát. Sajátos megfogalmazással kijelenthető, hogy az ember „húsz évig fészeklakó”, azaz nagyjából két évtizedig nevelésre van szüksége, hogy érett módon elfoglalhassa és felelősen betöltse helyét a közösségben.³

A legtöbb nyelv, és köztük a magyar is a nevelést növelésként tartja számon. Aki nevelést kap, az emberi mivoltában és értékeiben gazdagabbá válik. A nevelést akár szakember (pedagógus), akár szülő végzi,

mindig ezt az üzenetet tartalmazza: formálódj ilyené, és akkor majd bele tudsz simulni a szűkebb (család, óvodai és iskolai csoport, település) és tágabb (társadalom, emberiség) értelemben vett közösségekbe.

Emberré válni annyi, mint kiteljesedni a lehetőségek határain belül. Ez pedig minden állapot továbbfejlesztését jelenti a több, az épebb, a teljesebb, a tökéletesebb irányában.

A pedagógusi hivatás azoknak az osztályrészre, akik sajátos hajlammal rendelkeznek: akik valóban formálni szeretnék a gyerekeket és a fiatalokat, s akik idejüket, figyelmüket, szeretetüket, azaz életüket ennek a tevékenységnek tudják szentelni. S alkalmasságuk következtében meg tudnak birkózni a nevelés nehézségeivel és (átmeneti) kudarcaival is.

A nevelő kulcsszereplője a nevelésnek: vezető és irányító, valamint segítő és tanácsadó szerepet egyaránt be kell töltenie.⁴ A pedagógia három ismérven határozza meg, mi jellemzi a jó pedagógust, azaz nevelőt: 1. a szaktudás, 2. a gyermekszertet, 3. a kiegyensúlyozott személyiség. Ha mindhárom feltétel adott, akkor életplédájával hiteles példakép válik belőle, s valóban maradandó nyomot hagy a nevelt személyiségben.

A Családi Életre Nevelés (CSÉN) terén a legfőbb célunknak a házasság és a család védelmét, erősítését tekintjük, mivel a család szeretetteljes gondoskodása, biztonságot adó légköre nélkülözhetetlen és pótolhatatlan a gyermek egészséges fejlődése szempontjából.

„A családi életre nevelés a rendszerszemléleten keresztül az egészséges családi működésre összpontosít elsősorban megelőzési célokkal. Az egészséges működéshez szükséges készségek és tudások széles körben ismertek: jó kommunikációs készségek, az emberi fejlődés jellegzetességeinek ismerete, jó döntéshozatali képesség, pozitív önértékelés és egészséges személyközi kapcsolatok.

A családi életre nevelés célja ezeknek a készségeknek és ismereteknek a tanítása az egyének és családok optimális működése érdekében. A professzionális családi életre nevelők további társadalmi kérdésköröket is bevonnak, mint a pénzügyek, képzés, család és munka egyensúlya, szülői szerep, szexualitás, nemi identitás és más, a család kontextusát érintő témák. Abban hisznek, hogy az olyan társadalmi problémák, mint a különböző szerekekkel való visszaélés, családon belüli bántalmazás, munkanélküliség, eladósodás és gyermekbántalmazás hatékonyabban kezelhető olyan hozzáállással, amely az egyént és a családot nagyobb rendszerek részeként tekinti. Az egészséges családi működés ismerete alkalmas lehet a

felsorolt problémák megelőzésére vagy minimalizálására. A családi életre nevelés ezeket az információkat közvetíti osztálytermi keretekben, vagy más nevelési módokon, eszközökön keresztül.”⁵ (National Council on Family Relations, 2010.)

A családi életre nevelés múltja, egyes aspektusai, és a családpedagógiai hatásrendszer

Tágabb értelemben vett családi életre nevelés már az ókorban is folyt.⁶ Arisztotelész szerint „a nevelés felkészíti a szülőket a gyermeknevelésre”. Intézményes, szervezett formában azonban viszonylag új jelenségnek számít, a XX. századig ugyanis a családi életre nevelés a család természetes funkciója volt. Az új század sajátossága, hogy a nevelés intézményesült, ezzel sok minden (többek között a családi életre nevelés is) áthelyeződött a család természetes feladatai közül más szervezetekre, intézményekre (iskola, egyház stb.).

Azonban már a XIX. században, a líceumok oktatásában sok helyütt található utalás az anyaságra nevelésre.⁷ A XIX. század végén már voltak iskolások körében tartott egészségnevelő, csecsemőgondozási tanfolyamok a Magyar Vöröskereszt szervezésében. A legnagyobb nevelők szükségesnek tartották a szülőkkel is foglalkozni a nevelés, az oktatás sikeréhez.

A XX. sz. elejétől egyre több iskola készítette fel a gyerekeket rendszeresen az anyák napja megünneplésére. A családi nevelés segítésére sok helyen szervezték meg a szülők iskoláját. A legszegényebbek körében a gyermekek különleges gondozása témájában indítottak foglalkozásokat; a betegségekről, azok megelőzési lehetőségeiről pedig a Magyar Vöröskereszt, a Zöld Kereszt révén a védőnőket is mozgósítva, tanórán kívüli iskolai egészségügyi programokat tartottak, nevelési és szociális segíttéssel is.

Az 1907-ben létrejött American Home Economics Association az első olyan szervezet, amely az otthonteremtés, a családi pénzgazdálkodás és ezzel közvetve a családi életre nevelés feladatait is vállalta Nyugaton.⁸ 1938-ban megalakult a családi életre nevelés legnagyobb ernyőszervezete, a National Council on Family Relations.

Magyarországon az 1970-es években születtek családi életre nevelő kezdeményezések:⁹

1. Irányelvek az ifjúság családi életre neveléséhez (Egészségügyi és Művelődési Minisztérium, 1974.)

2. Családi életre nevelés az osztályfőnöki órán (Országos Pedagógiai Intézet, 1975.)
3. Házasság előtt (Minisztertanács Tanácsi Hivatala, 1974-1979.) – a házasságkötést megelőző család- és nővédelmi tanácsadás tananyagául szolgált.

A történelmi egyházak jegyesoktatás keretében igyekeztek érvényesíteni az egyházi élet sajátos szempontjait a házasságra való felkészítésben. Szervezett, intézményes formában Magyarországon az 1990-es években indult el a családi életre nevelés:¹⁰

1. Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Családpedagógiai Intézete (SACSI) 1990-től. Jelenleg a Főiskolán Családtéológiai stúdiumok folynak. A CSÉN-programot Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes vezetésével Kecskeméten oktatják.
2. Timóteus Társaság (Fiatalok az Élet Küszöbén – FÉK – 1994.)
3. Ketten Együtt Házassági Felkészítő és Tanácsadó Műhely (Prepare/Enrich – 2007.)
4. Magyar Családi Életre Nevelő Munkacsoport megszervezése – 2010.
5. Adventista Teológiai Főiskola Családi Életre Nevelés szakirányú továbbképzése – 2011.
6. Három Királyfi, Három Királynő Mozgalom – 2011.
7. Népesedési Kerekasztal – 2011.

(Utóbbi kettőt az azóta sajnálatosan elhunyt Dr. Kopp Mária professzor asszony indította útjára.)

A családi életre nevelés egyes aspektusait Buda Béla professzor úr fogalmazta meg:¹¹

1. A családi élet motivációi és készségvilága
2. Kötődés, szeretet, intimitás, kapcsolat, szexualitás
3. Gyermek iránti vágy, önreprodukciós tervek, családalapítás, gyermeknevelés
4. Házassági minták
5. A szülői család rejtett hatásai
6. Ideálok, értékek, normák a családra vonatkozóan
7. Hagyományos és modern család, nukleáris család, nagycsalád
8. A család alternatívái: csonka, rekombinatív család
9. A válás dilemmái, hasadás és multiplikáció
10. A család normalitása és patológiája
11. Családi életre nevelés az egyes életkorok-

ban: óvodai nevelés, általános, középiskolai, felsőoktatás

12. Tudományos megközelítés a családi életre nevelésben:
 - szülők képzése – gyermekvállalási döntés, kommunikációs tréningek, kapcsolati és intimitási tréningek,
 - pár- és családkonzultáció
13. A szexuális nevelés
14. Ismeretek a szexualitásról fejlődés-lélektani aspektusból
15. Önértékelés, empátia, intimitás
16. A szexualitással és párkapcsolatokkal összefüggő kommunikáció fejlesztése
17. Gyermek vállalása
18. A szülő-gyermek kapcsolat – közös felkészítés a szülésre, a pár részére, apai szerepgazdagítás
19. A csalárendszer kinyitása a környezet felé, a kortárs kapcsolatok szerepe
20. Intézményes nevelési lehetőségek
21. Egészségügyi, közösségi, egyházi gyermekszervezeti fejlesztő programok
22. Kortárs segítségi programok
23. Iskolai keretek közötti szexuális nevelés
24. Képzési lehetőségek tanárok, segítő foglalkozásúak részére
25. Családi élet és társadalom
26. Családkutatás, családpolitika.

Családpedagógiai hatásrendszer

A pedagógia egyrészt tanulhat a jól működő család nevelő munkájának módszereiből, másrészt figyelembe veheti, erősítheti, formálhatja a szülők határait.¹² Ne helyettesítse a szülőket, inkább a rászoruló szülőt segítse a nevelői feladatának teljesítésében.

A megelőző célú családi életre nevelés feladatai:

Szemléletformálás – a családdal. Gyermeki fejlődéssel, egészségmegőrzéssel, családi neveléssel kapcsolatos ismeretek, értékek közvetítése.

Cselekvés és viselkedésfejlesztés a családi, egészségi, érzelmi, erkölcsi pedagógiai értékek érvényesítésével. *Közvetetten a családi közösségek fejlesztése.* Az érték-közvetítés kiterjed a családon belüli kapcsolatokra, követelményekre, módszerekre is.

A problémamegoldó- korrekciós – célú pedagógiai családgondozás feladata a konkrét – családon kívüli, családon belüli – viselkedés formálása, változtatása. A pedagógiai családgondozás a nehezen működő családi

közösség fejlesztésére-formálására és a családtagok önfejlesztésének segítésére irányul.

Ahol a gyermek túlságosan *alárendelt*, ott a gyermek érdekérvényesítésének támogatása, ahol a gyermek *„uralkodik”*, ott a családhoz való alkalmazkodás érvényre juttatásának támogatása.

Ahol *a szülők túlzottan rivalizálnak*, egymás elleni gyűlölködésük elvonja őket a gyermekre figyeléstől, ott a gyermek mentesítése attól, hogy viselkedészavarral vonja önmagára a figyelmet, itt a befolyásolás a szülői kapcsolat és a gyermek megerősítésére, a vélekedések elfogadására, az igények kifejezésére, kielégítésére irányul.

Családi életre nevelés és társas kapcsolati kultúra főbb témakörei, céljai és alapelvei

A következő témaköröket látják fontosnak a Népesedési Kerekasztal CSÉN-munkacsoportjai:¹³

1. Önismeret és érzelmi intelligencia (saját élmények, megtapasztaltak alapján tudatosítható)
2. Jellem és értékrend (a személyiség alakulása és alakítása, jellemformálás, értékválasztás)
3. Kommunikáció, konfliktuskezelés (én-temi, generációk közötti kapcsolat, erőszakmentes kommunikáció stb.)
4. A család működése, különböző szintjei (értsek jobban, mi zajlik a családban, például szerepvállalások, kölcsönösség, feladatmegosztás, érzelmek, indulatok kezelése stb.)
5. Családi gazdálkodás (pénz, idő, fogyasztás, értéklétrehozás, tervezés, adni-kapni stb.)
6. Szexualitás (érzelmi, lelki, kapcsolati, fizikai, biológiai, felelősségteljes s boldog szexualitás)
7. Változások kezelése (fejlődés, alkalmazkodás, krízis, erőforrások, feszültségtűrés, veszteségkezelés, tervezés, jövőkép, értékörzés stb.)
8. Veszélyek, devianciák (feszültség-, illetve agressziókezelés, függőségek, mintakövetés, nyílt kommunikáció, segítő háló stb.)

Minden életkorban megjelenik a családi élet és a társas kapcsolatok problematikája, az osztályfőnöki órától kezdve a különböző tantárgyakig, az Életvitel és gyakorlati ismeretek és az Etika című tárgyakban explicit módon is. A család-órákon a tanulók – életkori sajátosságaik figyelembevételével – bevezetést kapnak a következő témákba:

A. Önismeret, jellemnevelés, serdülőkor

A helyes önismeret és önértékelés, a jellemnevelés, a személyiségfejlesztés, a kommunikációs készség és a konfliktuskezelő képesség fejlesztése.¹⁴ A szeretettipusokkal, az elfogadó szeretettel való ismerkedés. A szeretetnyelv tanítása: elismerő szavak, minőségi idő, ajándékozás, szívességek, testi érintés. Az értékközvetítő példaképek szerepe életünkben. Az igazságra épülő értékrend megismerése. A szabadidő értékes eltöltése.

Hogyan segíthetünk a gyermekeknek, fiataloknak abban, hogy helyesen használják a tömegkommunikációs eszközöket?

A barátságok szerepe. A serdülőkor sajátosságainak: a lelki és biológiai változások szépségeinek és gondjainak megélése. Mivel a serdülőkorú fiatal úton van már leendő családi élete felé, a családtervezés tágabb értelemben egy életmódot is jelent számára. Mindez magában foglalja a lelki ráhangolódást, az egészséges táplálkozást, a megfelelő testedzést, a káros szenvedélyektől való tartózkodást (káros szenvedélyek prevenciója, AIDS- és drogmegelőzés).

B. Érzelmi intelligencia és emberi kapcsolatok¹⁵

Az érzelmi intelligencia az a képességünk, mellyel érzelmeinket értelmes módon tudjuk kezelni. Minden ember meghatározott értelmi képességgel rendelkezik, amely kiaknázható, de nem növelhető. Az érzelmi intelligencia azonban fejleszhető.

Ha valaki nem képes saját érzéseit megérteni és feldolgozni, akkor igen sok nehézsége támad majd mások érzéseinek megértésében is. A diákok érzelmi tudatosságának erősítése, érzelmi intelligenciájának fejlesztése segíti őket a konfliktusok kezelésében, indulataik, vágyaik, érzéseik elhelyezésében, helyes döntéseik meghozatalában, célok elérésében és egészséges kapcsolatok megélésében.

C. Nemiség, szerelem, párválasztás, felkészülés a házasságra, házassélet, családtervezés¹⁶

Ismerkedés a termékenység tüneteivel, a női ciklus történéseivel. Így remélhetőleg hozzájárulhatunk a fiatalok termékenység- és egészségtudatának kialakításához. A szerelem, a párválasztás, a házasságra való felkészülés, a házastársi elköteleződés és hűség, az egymásért való közös felelősségvállalás. A felelős szexualitásról érthető és őszinte felvilágosítás, és az arról való kommunikáció elősegítése.

A szexualitás az élet egyik legszebb ajándéka, nagy öröm forrása két, egymással szeretetben elkötelezett ember számára. Fontos kiemelni azonban,

hogy benne foglaltatik az élet továbbadásának lehetősége is. Hangsúlyozni szükséges a szülői hivatásra való tudatos felkészülést, mely nélkülözhetetlen a felelős szülővé válás során. Karrier és/vagy hivatás? Siker és/vagy boldog családi élet?

Kiemelten fontos feladat a családi szerepek áttekintése, a család értékének hirdetése. Teljes körűen kell tájékoztatni a családtervezési módszerekről, melyre az átgondoltság, a tervszerűség és a felelősség jellemző.

D. *Gyermeknevelés, az emberi élet értéke a fogamzás pillanatától a természetes halálig*¹⁷

A gyermek ajándék: férj és feleség kapcsolatának beteljesedése, gyümölcse. Rá kell tekinteni a családban élő generációkra, a családi szerepekre. A hagyományok megismerése és ápolása, a múlt értékeinek felidézése és követendő példája, az emlékek megtartó ereje.

Beteg, fogyatékos, és/vagy idős ember a családban – az empátiás és szolidaritási készség fejlesztése. A tisztelet fontosságának hangsúlyozása. A gyász, a veszteség feldolgozásának, a „gyászmun-ka folyamatának” bemutatásával lehet hatékony segítséget nyújtani ebben a nehéz kérdésben. A nagycsaládok, illetve több generáció együttélése, konfliktushelyzetei és azok kezelése.

A családi életre nevelés legfontosabb eleme azonban nem a tanítandó anyag vagy egy országos stratégia, esetleg program vagy kampány. A legfontosabb láncszem a fiatal körül élő felnőtt, a vele naponta találkozó oktató, pedagógus, akinek személye, törődése, szeretete, figyelme, értékrendje, szokásai, élete – egyszóval példája – lesz a legnagyobb hatással a következő generációra.

A családi életre nevelés kapcsán felmerülő főbb célok és elvek¹⁸

1. Legfontosabb a házasság és a család védelme, erősítése, mivel a család szeretetteljes gondoskodása, biztonságát adó légköre nélkülözhetetlen és pótolhatatlan a gyermek egészséges fejlődése szempontjából.
2. Az egész társadalom összefogására van szükség, hogy családbarát jogrend és közvélemény alakuljon ki, ahol érték az élet, a személy, a házasság, a család.
3. Szükséges az iskolában a családbarát szemléletmód és az emberi élet tiszteletének kialakítása.
4. Az egész oktató-nevelő munkát hassa át a családi életre nevelés, melyhez elengedhetetlen a

pedagógusok, iskolai szakemberek képzése.

5. A felnövekvő generáció közös felelősség, ezért a család és az iskola szoros együttműködésére van szükség.

A keresztény családok sajátos nevelő tevékenysége

A keresztény család négy feladatát II. János Pál fogalmazta meg a Familiaris Consortio című enciklikájában¹⁹

1. Személyek közössége: a szülők és gyermekek élet- és szeretetközösséget alkotnak, mely a természetes értékvilág mellett a természetfeletti közösséget is ki kell alakítsa és őrizze.
2. Az élet szolgálata. A családtervezés a szülők joga és kötelessége, de benne kell lennie a keresztény Gondviselésre hagyatkozásnak és áldozatvállalásnak is.
3. Részesedés a társadalmi fejlődésben: a család a szeretet, szociális igazságosság és a különféle közösségi erényeknek az első iskolája, mely ilyen módon neveléssel kifejezetten hasznára van a világnak, a társadalomnak.

A család részt kap az egyház küldetéséből: a család belenevelődik a Krisztusról tanúskodó életbe.

A keresztény család nevelő tevékenysége

A keresztény családmodell értékvilágában tanulható meg:

- egymás elviselni tudása (Ef 4,1–2.), melynek révén a másik másmilyen voltát tudom megbecsülni;
- a család fészekmelegét kell sugározni: az anya az ösbiztonság, aki férjéért és gyermekeiért tud élni, testi és lelki kapcsolatban egyaránt. Az apa, a jó feltételeket adó és megszabó szeretet (Gyökössy Endre kifejezésével) olyan korlát, amely nemcsak korlátozó, hanem kapaszkodót lehet benne találni, illetve támaszkodni lehet rá.

Az ember teljes viszonyrendszerét a családban sajátítja el. Itt tanuljuk meg az én-te viszonyt: a másik nemmel, a választott társal.

A családban sajátítja el az én-ők viszonyt: a világban lévő magatartásunk biztonságát és alapját.

A családban ismerjük meg az én-világ viszonyt: a tárgyak és értékek felismerését és használatát.

A családtól kapjuk az én-ő viszonyt: ahogyan szüleink életében felfedezzük a vallásos életforma elemeit.

A szülők ezt a komplex mintaadást, a nevelést 3 módon közvetítik és adják át a gyermekeiknek:

1. példaadás
2. tanítás
3. fegyelmezés.
 1. A példaadás arra szolgál, hogy a gyermek kövesse azt.
 2. Tanítás: a szülőknek kötelessége, hogy a megfelelő magyarázatokat megadják gyermekeiknek, s hogy meggyőzzék őket a helyes cselekedetekről, s kellő erővel, érzelmeikkel telített motivációval serkentsék őket azok megvalósítására.
 3. A fegyelmezés célja a lelkiismeret formálása, de a büntudat oldó hatása is.

A családi nevelés akkor hatékony, ha az önneveléshez segíti hozzá a gyermeket, és erre készíti fel. A család a nevelés természet adta, elsődleges közege, semmiképpen nem pótolható. A családban két alapvető nevelői hatás valósul meg:

1. a szülő-gyermek viszonyban az alá- és fölreëndeltséget élük át a családtagok
2. a családban a nevelői hatások megsokszorozódnak (pl. a testvérek révén).

Összegzőképpen

Az ember nem magányos és elszigetelt egyénként él, hanem személyes relációk szövedékében. A felnövekvő gyermek személyisége e kapcsolatokban bontakozhat ki, szabadsága a szeretetben válhat teljessé. A személyes kötődések elsődleges színtere a család. A gyermekek családokban élnek, a család formálja elsősorban bontakozó személyiségüket, amelynek szeretetteljes gondoskodása, igényeket támaztó, mégis biztonságot adó légköre nélkülözhetetlen az első életévekben.

Az iskola és a fiatalokkal foglalkozó minden egyéb intézményes szervezet csupán folytatni tudja a családban elkezdett nevelődési folyamatot. Akár az iskolának, akár más ifjúsági szervezeteknek és mozgalmaknak a családra mint nevelő intézetre kell építeniük, illetve ennek hiányát kell a lehetőségekhez képest pótolniuk.

Mivel korunkban a családok jelentős része súlyos problémákkal küzd, egyre kevésbé tudja betölteni rendeltetését, hivatását.

Néhány évtizeddel ezelőtt természetesen adódott, hogy a gyermekek belenőttek az anya- és apaszerepbe, erre mintát adott a több generáció együttélése is. A mai családok „mikroszülőként” élnek, ráadásul a

családtagokat a napi tevékenységük inkább elválasztja, mintsem összekötné. Kevés lehetőség adódik a családi szerepek átadására, megtanulására, nem is beszélve a válságokkal küzdő, illetve sérült családokról.

Ezért ma különösen szükségét érezzük a családi életre való tudatos felkészítésnek, s ebben nagyobb feladat hárul az iskolákra és más nevelő intézményekre, szervezetekre. Tapasztalatunk szerint az iskolákban a magas szintű oktatás mellett háttérbe szorult a családi életre való felkészítés.

Az ember élete elválaszthatatlan a családtól, az egészséges és boldog életre nevelés nem képzelhető el családi életre nevelés nélkül.

Irodalom

II. János Pál: Familiaris Consortio, SZIT, Bp., 1981., 46. pont

Buda Béla: Családi életre nevelés, Tankönyv és gyakorlati kézikönyv koncepciója, 1998. In: Buda Béla: Elmélet és alkalmazása a mentálhigiében, Támasz Alapítvány, Bp., 1998.

Czakó Kálmán Dániel: Feladatra hangolás. In: Horváth László (szerk.): Családi nevelés, oktatói kézikönyv, NCSSZI, Bp., 2002.

Dombi Alice – Oláh János – Varga István: A nevelésemélet alapkérdései, APC-Stúdió, Gyula, 2004.

Grész Gábor: Fiatalok az élet küszöbén, Timoteus Társaság, Bp., 2004.

Grész Gábor: A családi életre nevelő programok fontosabb tartalmi elemei, Mester és Tanítvány – Család és ifjúság, 27. szám, Piliscsaba, 2010. augusztus

Horváth László (szerk.): Családi nevelés, oktatói kézikönyv, NCSSZI, Bp., 2002.

Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes: A boldogabb családokért – családi életre nevelés (CSÉN) iskolai program, Mester és tanítvány – Család és Ifjúság, 27. szám, Piliscsaba, 2010. augusztus

Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes – Komlósi Pirooska : A családi életre nevelés és a társas kapcsolati kultúra fejlesztése az iskolában, Új Pedagógiai Szemle, 2001/1-5, OFI, Bp., 2011

Karácsony Sándor: Ocsúdó magyarság. Szokásrendszer és pedagógia, Széphalom Könyvműhely, Bp., 2012.

Kopp Mária et al.: Magyar lelkiállapot 2008., Semmelweis Kiadó, Budapest, 2008.

Mester és Tanítvány, Konzervatív pedagógiai folyóirat, Főszerkesztő: Hoffmann Rózsa, PPKE BTK, Piliscsaba, 27. szám: Család és Ifjúság, 2010. augusztus

Mihalec Gábor: Gyűrű-kúra, Kulcslyuk Kiadó, Bp., 2011.

Mihalec Gábor et al.: A családi életre nevelés története, módszertana és gyakorlata, Új Pedagógiai Szemle, OFI, Bp., 2011/1-5.

Cs. F. Nemes Márta: Családpedagógiai módszertan, MPT Családpedagógiai Szakosztálya, Bp., 2001-2002.

Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): Életünk fordulópontjai 2008., KSH NKI, Bp., 2008.

Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): A családi értékek és demográfiai magatartás változásai, KSH NKI, Bp., 2011.

Schütz Antal: Pedagógia, SZIT, Bp., 2010.

Tarjányi Zoltán: Pedagógia I-III., SZIT, Bp., 1999.

Tarjányi Zoltán: Erkölcssteológiai Tanulmányok XII., Jel Könyvkiadó, Bp., 2011.

Teleki Béla: Kézikönyv a családról I-II., Korda Kiadó, Kecskemét, 2003.

Tomka Miklós: Európai értékrend vizsgálatok 2008., In: Tomka Miklós – Rosta Gergely (szerk.): Mit értékelnek a magyarok?, Faludi Ferenc Akadémia, Agóra IX., Bp., 2010.

Új Pedagógiai Szemle – Családi életre nevelés, 2011/1-5 szám, főszerkesztő: Mayer József, OFI, Bp., 2011.

Családi életre nevelés – Pedagógus továbbképző program, Felelős: Komlói Piroska, Alapítási engedély: 82/147/2012

www.ncfr.org (letöltés ideje: 2012.06.27.) National Council on Family Relations

110/2012 (VI.4.) Kormányrendelet a Nemzeti Alapanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

Jegyzetek

- 1 A számos kutatásból csupán az ismétlődően végzett, nagyszámú mintán elemzettek említjük: Életünk fordulópontjai (KSH NKI); A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai (KSH NKI); Európai értékrend-vizsgálatok (PPKE); Magyar lelkiállapot (SOTE)
- 2 Családi Életre Nevelés pedagógus-továbbképzés program – Alapítási engedély: 82/147/2012
- 3 Tarjányi Zoltán: Nevelés és erkölcs, Erkölcssteológiai Tanulmányok XII., Jel Könyvkiadó, Bp., 2011., III/pp.81–97.
- 4 Tarjányi Zoltán: Pedagógia I-III., SZIT, Bp., 1999., III/115–127.
- 5 www.ncfr.org (letöltés ideje: 2012.06.27.)
- 6 Cs. F. Nemes Márta (szerk.): Családpedagógiai módszertan, CSNA, Bp., 2001-2002., pp.4–15.
- 7 Cs. F. Nemes Márta id. mű, pp.4–15.
- 8 Mihalec Gábor et al.: A családi életre nevelés története, módszertana és gyakorlata, Új Pedagógiai Szemle, OFI, Bp., 2011/1–5., pp. 96–120.
- 9 Cs. F. Nemes Márta id. mű, pp. 4–15.
- 10 Mihalec Gábor et al.: id. mű., pp. 96–120.
- 11 Buda Béla: Családi életre nevelés. Tankönyv és gyakorlati kézikönyv koncepciója, 1998. In: Buda Béla: Elmélet és alkalmazása a mentálhigiénében, Támasz Alapítvány, Bp., 1998., pp.127–179.
- 12 Cs. F. Nemes Márta id. mű, pp. 87–95.
- 13 Komlói Piroska – Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes: A családi életre nevelés és a társas kapcsolati kultúra fejlesztése az iskolában. In: Új Pedagógiai Szemle, 2011/1–5, OFI, Bp., 2011., pp. 86–92.
- 14 Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes: A boldogabb családokért – családi életre nevelés (CSÉN) iskolai program. Mester és tanítvány – Család és Ifjúság, 27. szám, Piliscsaba, 2010. augusztus, pp. 89–107.
- 15 Grész Gábor: A családi életre nevelő programok fontosabb tartalmi elemei. Mester és Tanítvány – Család és ifjúság, 27. szám, Piliscsaba, 2010. augusztus, pp. 51–61.
- 16 Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes: id. mű pp. 89–107.
- 17 Grész Gábor: id. mű, pp. 51–61.
- 18 Komlói Piroska – Hortobágyiné Dr. Nagy Ágnes: id. mű, pp. 86–92.
- 19 II. János Pál: Familiaris Consortio, SZIT, Bp., 1981., 46. pont

Családlexikon

A családdal és az élettel kapcsolatos vitatott fogalmakról és etikai kérdésekről

A lexikont a Szent István Társulat adta ki 2012 őszén. A II. János Pál pápa által életre hívott Család Pápai Tanácsa gondozásában megjelent Családlexikon hetvennyolc fogalomról állított össze anyagot. A szócikkeket olyan szakemberek írták, akik jól ismerik az egyes témák valamennyi összefüggését. Az átfogó tanulmányok számos izgalmas kérdés keresztény megközelítést mutatják be, így például az eutanáziát, genderkérdést, fogamzásszabályozást, homoszexualitást, klónozást vagy a család és média témakörét.

Annak érdekében, hogy az olvasó a magyarországi helyzetről is képet kapjon, ötvenkét tanulmánynál megtalálható a magyar állapot rövid leírása, s több magyar mű jegyzéke, amelyekben tovább lehet tájékozódni.

Kár, hogy a magyar kiadás gondozói, az igen gazdag hazai szakirodalomnak viszonylag kis, főként a lektorok által jegyzett szeletét közlik csupán. Reméljük, hogy a későbbi kiadásokban a magyar szakirodalmi tematika is gazdagodik.

A könyv megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézete a „Családbarát közgondolkodás népszerűsítése” pályázat keretében támogatta.

Farkas Péter
szociológus

